نەورۆز

لەبارەی نەورۆزی پیرۆزدا زۆر شت گوتراوە و نووسراوە. مێژوونووسان دەڵێن ئەو ڕۆژە کە ئاور دۆزراوە خەڵک کردیە جێژن و ناوی نا نەورۆز، یا دەنووسن ئەو ڕۆژە کە کاوەی ئاسنگەر لە زەحاکی خوێنخۆر و زۆردار ڕاپەڕی و دوایی بەدەستەڵاتی زۆردارانەی هێنا، کرا بەنەورۆز.

تەنانەت لە هێندێک برادەری شیعەم بیستووە کە حەزرەتی عەلی سڵاوی خوای لێ بێ لەو ڕۆژەدا لەدایک بووە. هیچ کام لەم بۆچوونانە بۆ ڕەتکردنەوە نابن. دۆزینەوەی ئاگر ئەو نیعمەتە گەورەی خودا، ڕاپەڕینی کاوە و لەناخ ڕۆکردنی زەحاکی زۆردار و لەدایکبوونی حەزرەتی عەلی ئەو سەرداره بەناوبانگەی ئیسلام هەموو بۆیە دەبن جێژنیان بۆ بکەی، بەڵام بۆچوونی من لەبارەی نەورۆزدا بۆچوونێکی لادێییانە و کرمانجانەیە. لەوەش ناترسم مێژووزانەکانی شارستانی پێم بلێن کەڕە کرمانجی مێژوونەزان و نەخوێندەوار ئەوەت لە کوێ هێناوە.

من پێم وایە ئەم ڕۆژە پیرۆزە و ئەم جێژنە گەورەی زۆربەی گەلانی ڕۆژهەڵات پێوەندیی بەئابوورییەوە هەیە.

جا ئیجازە بدەن بەکورتی لەو بارەوە بدوێم. تا بزانن منی کەڕە کرمانج کەنگێ و لە کوێم دەرسی ئیقتساد خوێندووە تا قسەی وا زل بکەم.

بابە با نەخوێندەواریش بم! خۆ ئەوەندەم لە خوێندەواران بیستووە کە ئەو گەلانەی بەزمان گەلی ئێرانی دەدوێن لە ڕۆژگارێکدا کە نە من دەزانم کەنگێیە و نە ئەو کەسانەی خۆیان بەمێژووزان و مێژووناس دەژمێرن بۆیان ساغ نەبۆتەوە چەند هەزار ساڵ دەبێ لە قەفقازەوە سەرەوژێر بوونەوە و هەر یەک بۆ لایەک ڕۆیشتن.

ئەم گەلانە هەموویان شوانەوێڵە و مەڕدار بوون و ژیانیان بەپێست و گوانی ئەم گیانلەبەرە خوێن شیرین و بەستەزمانە کە زۆر زوو دەستەمۆ بووە، دابین کردووە.

ڕوونتر بلێم خۆراکیان لە شیر و پۆشاکیان لە خوریی ئەو حەیوانە بووە. جا بۆیە خۆشیان ویستووە و گەرمێن و کوێستانیان دەگەڵ کردووە و بەدوای هەوار و لەوەڕگەدا وێڵ بوون و گەڕاون. نە زۆر شارەزای نووسینەکانی «هیرۆدۆت»، «تەبەری»، «گزنفۆن»، «فردۆسی»، «مینۆرسکی» و «زێرنۆف» و ئەوانەم کە بنەچەکەی کورد بەرمەوە سەر کاردۆخ و ماد و نازانم کێ و کێ؟...

بەڵام دەزانم کوردیش یەکێک لەو گەلانەیە لەپێشدا شوانەوێڵە بووە ئێستاش ئەگەر کارەساتی ڕۆژگار لێگەڕێ کەیفی لە شوانەتییە و وڵاتەکەشی بۆ ئاژەڵداری یا بەزمانی ئیمڕۆ دامداری و دامپەروەری دەناڵی.

ئێستاش هەرچەند مەڕداری لە کوردستاندا بەداخەوە زۆر کەم بووە و دامپەروەرەکان کاتی بەران تێبەردانیان گۆڕیوە، بەڵام ئەو دابە هەر نەگۆڕاوە، هەر کەس کەرتکە مەڕێکی بێ ئەو ڕۆژە بەران دەمەڕی دەکا، میوانداری لە جیرانان دەکا، مێوژ و خورما و شیرینی دەدا بەمنداڵان و ئەگەر خەڵاتێکی زۆر باش بۆ شوان لە ئەستۆی بەران نەکا، کاکی شوان نایەڵێ بەرانی ڕەنگاو بچێتە نێو مێگەل.

بەڵام زۆر دوور نییە هەر بەبیری من مەڕدار لە ئاخر و ئۆخری مانگی میهر بەرانیان دە مەڕ کردووە و جێژنی میهرەگانیان بۆ کردووە. دیارە ئەو جێژنە ئەوەندە، گەورە بووە کە عەرەب وەریان گرتووە و کردوویانە بەمیهرەجان و بەهەموو ڕۆژی خۆش دەڵێن میهرەجان.

مەڕ بەپێنج مانگ دەزێ پێشینیان دەڵێن بەرخ پاش سەد ڕۆژ ڕووحی وەبەر دێ و مەترسی بەر ئاویتن کەم دەبێتەوە. جێژنی سەدە کە ئێستاش لە زۆر شوێنی کوردستان دەیکەن و پێی دەڵێن «بێڵن دانا» پێوەندی دەگەڵ ئەم باسە هەیە. دوو مانگ پایز و سێ مانگ زستان دەکاتە پێنج مانگ و لە شەوی ئەوەڵی بەهاردا زەوی مەڕ دێ و جێژنی هەرە گەورەی مەڕدارە.

پێم وانییە پێویستی بەڕوونکردنەوە بێ بەرخی مەستە شیر پاشی سێزدە ڕۆژ دەبێ لە کۆز دەرکرێ و بەزاوەماک بیبەیە لەوەڕ. ئەوەش سێزدە بەدەرەکەمان.

ئەوەیە بۆچوونی منی کەڕە کرمانج کە لە ژیانی باوکم بەسەر مەڕ ڕادەگەیشتم و گەرمێن و کوێستانم دەکرد و بەپسپۆڕی ناوبانگم هەبوو. بەڵێ ماوەیەکی زۆر وێڕای شوانی شەوگەڕ و شەنگەبێری توند و تۆڵ لە کوێستانە جوانەکانی کوردستانی ڕەنگین ژیانم ڕابواردووە.

زۆر پاڵێنیان لە مندارە مانگدا بۆ ئەوەی شوانەکانمان نیوەڕۆ، خەوی بۆ بکەن و شەوانە مەڕ بڕەتێنن بۆ خۆم دەستم داوەتە گۆچان و چوومە بەر مەڕ و لەو وەختانەدا بووە شێعرم بەتەبیعەت و خۆڕسک و ژیانی کوردەواری هەڵگوتووە.

جوانترین دیمەن

نەدی و بدی نیم، وەک کارگ بەشریخەی هەوری بەهار هەڵنەتۆقاوم، ئەگەر هەڵۆی بەرزەفڕ نەبم بازی چاو دووراویش نیم، ئەگەر شێری خەوتوو نەبم خۆ ڕێوی گەڕیدەم.

نازپەروەردە و هەتاو نەدیو نیم، جەفاکێش و جیهان دیدەم. گەرمێن و کوێستانم لێک داوە، هەوراز و نشێوم بڕیوە، دەشت و بێروونم پێواوە، بەڕکە و ڕژد و تەرت و تەلانی ئەستەمدا سەرکەوتووم، بەخڕ و شیو و دۆڵاندا تێ پەڕیوم، لە گەوە و کوێرەڕێ و لاپاڵان هاڵاوم.

لە کێوی سەرکەش و شاخی هەڵەمووت و هەزار بەهەزار ئارەقی ماندوویی و شەکەتیم ئەستڕیوە. لە زێی خوڕ و چۆمی مەندم داوە. لە دەروو و گەرو و گایان ئاوابووم.

لە بناری کێوێکی بەرز و ڕەقەن و سەخت و قووچ لە دایک بووم، بەژەکی شێرە ژنێکی کورد ڕۆژووم کراوەتەوە و فرچکم گرتووە، لەسەر بێژینگ لە فێڵی ئاڵ و شەوە پارێزراوم، گوێزەبانەم بۆ کراوە و لە لانک نراوم، سەر سینگم پێ دادراوە و بەدەسرازە پێچراوم، لایە لایەی کوردیم بۆ کراوە و گوڵزاری موت و مووروو و کووژەکە و گوێ ماسیلەم بۆ هەڵاوەسراوە، دارە دارەم کردووە، بەڕەوڕەوە پێم گرتووە.

بەشیر و ماست و توێ شیر و پەنیر و مەیلە و لۆرک و شیرێژ و ڕۆن بەخێو کراوم، ئاوی سارد و زوڵاڵ و ڕوون و بێ خەوشی کانیاوم خواردۆتەوە.

ژیوەڵە و پەڕەوازە بووم، لە نێو باخ و باخچە ئاڵووباڵوو، گێلاس، شێلانە، هەرمێ، سێو، ترێ، بادام و سنجووم ڕنیوە، لە بێستان، هاروێ، ترێزوو، کالیار، شووتی، کاڵەک، گڕکە و فاتە بۆرم خواردووە.

لە دارە گوێزان جۆلانەم هەڵاوەسیوە، بەسپی چناری بەرز و لووس هەڵچووم، شەوی مانگەشەو، قەرەقەرێ و خۆشاردنێکی و هەیجۆیەنم کردووە.

بەڕۆژ هەلووکێن، تۆپەڕاکردنێ و هەمزەلم کردووە، گەورەتر بووم فێری مێشێن و جگێن و ئەسکەملە بووم. بەجورابێن و کاڵەمستێن و فەنەی بێدەنگ و گەڕەلاوژە، شەوانی درێژی ساردی زستانم گەیاندۆتە ڕۆژ، مژ و تەم، هەور و هەڵا و کڕێوە و باران و بەفری سپی و خاوێنی یەک نوام دیوە.

گەییومە تەمەنی مێرمنداڵی، فێری سواری و ڕاو بووم، ڕمبازی و شەڕانخێوی و تەراتم کردووە تەقڵەم داکوتاوە، جلیتم هاوێشتووە و پێدادراوە.

دەستم بەجلەو جەمام بووە، بەڵام ئەسپم لەسەر گوڵی مافوورە گێڕاوەتەوە، شوێنم گێڕاوە، شینکەی مات و مەلوولم لە خوزە و گەرمەلانێ دەرپەڕاندووە و تاژی چێ و خێرام تێ بەرداوە.

سیاسووتی بەهارێ، کۆلکەڕەش و مێرۆژان چوومە ڕاوەکەو و داوم چەقاندووە و تفەنگم تەقاندووە. لە نێوەوە چووم و سەرەڕای ئەو وەرزیش و یارییانەی لادێیانە خەریکی کار و کاسبی بووم، ئاوم داشتووە، کەشاوم کێڵاوە، مەڵەغانم گێڕاوە، گێرەم لێ خوڕیوە، خۆیانم هەڵداوەتەوە و لەبەر شنەی زریانی فێنک شەنم کردووە، مالووسکم زرینگاندۆتەوە، باڵەکەوم کردووە و، خەرمانم هەڵگرتووە.

ئاژەڵداریم کردووە، لە تەڕ و قوڕی بەهارێدا، لەکاتی «بخۆ و بلەرزە»دا چوومە هەواری زەنوێر و سازگار و چادر و ڕەشماڵم لەسەر کانی سارد و زوڵاڵ هەڵداوە، لەبن چادر دانیشتووم و خوناوەی بارانی نەرمم دیوە، مەڕم لەبێر داوە و لابێرم گرتووە و زۆر جاریش خۆم لەسەر بەردەبێر دانیشتووم و مەڕم بۆ شەنگەبێرییان گرتووە، هاوێرم کردووە و زاوەماکم لێ خوڕیوە، مەڕی نەبانم گرتووە و بەرخی مێچکەم مێژاندووە.

پاڵێنان مەڕم لە بەندەنی فێنک هەڵکردووە، مەڕم لەوەڕاندووە و بەرخم چەلاندووە و لەبەر خۆمەوە بەیت و لاوک و حەیرانم گوتووە، لە نواڵەی بژوێن و زەمەند، مەڕم شیوەخوار داوە و لە حەوشەی گەرم و بانەگردا ڕام گرتووە و دەزبێنم گرتووە و سەگم لە ورگی دز و چنۆک و دڕندە بەرداوە و گیانی ئاژەڵی ترسەنۆکی بێ ئازاری فەقیرم پاراستووە.

شەوێنان بەبزووتنی مەڕی دەسبێنی ڕاپەڕیوم و بەوریایی چ تاریکەشەو بووبێ و چ مانگەشەو تا مەڕ تێری خواردووە و کەوتۆتەوە بەدوایدا ڕۆیوم و پاش سەرخەوێکی خۆش وەک شوانێکی باش پێش گزنگی هەتاو مەڕم لەبەر ڕۆژێکی کاتۆر هەڵکردووە و چێشتاوێ لە دەراوێکی خاوێن چێشتانگاوم داوە و هەڵم کردۆتە بەر ڕۆژێکی باگر بۆ نووستن و سانەوە و خۆشم لەبەر سێبەری گابەردێک سەرخەوێکم شکاندووە. پاش ئەوەی مێگەلەکەم ساوەتەوە، بەرەو تاوڵ نێری کێشم کردووە.

ئەوە ژیانی من بوو لە کوردەواری. بەڕواڵەت ژیانێکی ساکار و خۆش بوو بەڵام وەک پەزەکانم قەت ترسی گورگم لە زگ دەرنەدەچوو، چونکە جاروبار گورگە مێشەکانی خۆماڵی، گورگە برسییەکانی بەرتیلخۆر، بەدفەڕ، پیاوکوژی سەردەمی تاغووتیان تێ بەردەدام و ئەوی خواردبووم لە بن ددانیان دەردێنام. ئاخری دەریان پەڕاندم و هێلانەیان لێ شێواندم، پەنام بردە بەر ئەوانەی کە گیانیان لەسەر بەری دەس دانابوو، لەوێش نەسامەوە

زۆرم ناپاڵم و ڕاکێت بەسەر سەریدا باری، زۆرم خانووی ڕووخاو و گوندی سووتاو دین. گەلێکم تەرمی شەلاڵی خوێنی شەهیدان دیت و کرووزەی هەتیوی بێ دایک و باب و شینی دایکی ڕۆڵە کوژراو و هەناسەی هەژاری لێقەوماو بیست، گرمەی تۆپ دایانچڵەکاندم، ویزەی گوللە لە پەسیوانی خزاندم.

لەو ماوەدا وەک حەریق دەڵێ: «گوند و شاری کوردستانی ئەودیو نەبوو نەیگەڕێم جا نازانم سەرم بەهەموو ماڵێکدا کردووە یا نا» لە سوونێ ڕا تا قەڵادزێ ڕاپەڕیوم و تێ هەڵبوومەوە بۆ بەرزاییەکانی پشت هێرۆ و داگەڕاومەوە بۆ لای ماوەت و شینکایەتی. لە سەرچاوەی زەڵم ئاوم خواردۆتەوە... (وا دیارە ئەم وتارە ناتەواوە).

بووکی یەکشەوە

هەستا چووە دیوە تایبەتییەکەی خۆی، زوو جلە کوردییە جوانەکەی داکەند و جلی ئیدارەی لەبەر کرد تا بچێتە بیمارستان. دایکی خەریکی هەڵوێژاردنی دیوی بەر دەستان بوو کە دیتی، بەپێکەنینەوە گوتی:

– ئەیرۆ پەری بەو جلانەوە دەڵێی بارۆکەی کلک کێشراوی!

پەری وەڵامی دایەوە:

– دایە بەو جلانەوە لە بیمارستان باشتر دەتوانم هەڵسووڕێم، دەنا لیباس ئازادە و دەتوانم بەجلی کوردیشەوە بچمە بیمارستان. دایە دەمەویست عەرزت بکەم ئەگەر ئێوارێ درەنگ هاتمەوە نیگەران مەبە و دنیات لێ نەبێتە چەرمی چۆلەکەی، خاترجەم بە، نە ون دەبم نە گورگ دەمخوا، لە ماڵە کاک شەهابی خۆمان بانگ کراوم نەهارێ لەوێ دەخۆم و پاش نیوەڕۆ دێمەوە. ڕەنگە باپیریش بێتەوە. دوێنێ تەلەیفوونی لێ کردم و گوتی، کارەکەم تەواو بووە.

دایکی گوتی:

– ڕۆڵەگیان! برۆ بەخوا و پێغەمبەر و پیاوچاکانم ئەسپاردی. دەزانم نە گورگ دەتخوا و نە لەو شارە گچکەدا ون دەبی. بەڵام وڵاتەکەمان ئاڵۆز پلۆز و هەرچی و پەرچییە. بەخوای تا دەگەڕێیەوە هەموو ڕۆژێ دڵم لە مستیدایە. ئەمما ڕۆڵە تۆ قەبرێکی بابت تێی چووە هێندە نێرگس عەزیەت مەدە، زۆرم خۆش دەوێ، ژنێکی سەنگین و لەسەرەخۆ و بێدەنگ و بەستەزمانە. سەری ماوێژە سەر، فەقیرە، بەخۆیدا دەشکێتەوە و دڵی دێشێ، گوناحت دەگاتێ.

– دایەگیان ئەتۆ ئەو گێلە دەبنەوە بڕەت نەناسیوە. بەقەستی لە مەجلیسان خۆی وا نیشان دەدا، دەنا وەک ماری سوججە بەگژ ئێمەدا دێتەوە و گەزارەی نیو گەز دەردەکێشێ و شورت و شۆمان دەردێنێ و کارێکمان پێ دەکا با بەدەواری شڕی ناکا. نازانی کاک شەهابی هەژاری چۆن کوندە جەرگ کردووە؟

– کچێ دە مەیرێسە ئەو ژنە فەقیرە مێشی لەبەر دەمی نافڕێ چۆن بەری نێو نرکە و تەوس و لاتاوی دیل بیلان و چەختی وەک تۆ دەگرێ؟

– دایەگیان بۆ خۆت دەزانی لە منداڵییەوە دەگەڵ نێرگسی دەستە خوشکم قەتمان دڵ لە یەکتر نەیەشاوە. دەزانێ قسەکانی من هەمووی گاڵتەی دۆستانەی نێو خۆمانە دەنا ڕاست

دەکەی نێرگس بەڕاستی ژنێکی چاک و دڵپاکە.

ئەوەی گوت و خودا حافیزی لە دایکی کرد و ڕۆیشت. تا گەیشتە دەرکی حەوشە دایکی لە پەنجەرەوە تێی دەفکری و دەیگوت:

«دەک دایکت بەقوربانی ئەم گفتولفتە خۆشە، ئەم بەژن و باڵا بەرزە و ئەم ڕەوت و لەنجە جوانە بێ. یاڕەبی ڕۆڵە ئەوەندەی منت لێ ڕازییە خوداش ئەوەندەت لێ ڕازی بێ. یا خودا ڕووسووری دنیا و قیامەت بی. بەبەختی چاک بی، دایکت مەرگت نەبینێ. خودایە شوکرانە بژێرم ئەگەر سوارەت وا زوو لێ ئەستاندمەوە، ئەم جووتە گوڵە، ئەم کچ و کوڕە باشەت داومێ.

کاک سوارەی مێردی دێد ئەستی و باوکی پەری و باپیر، پیاوێکی باش، خێرەومەند، قسەخۆش و تێگەیشتوو بوو. ئەگەرچی نەخوێندەوار بوو، بەڵام بەقەد حەوت مەلایانی دەزانی. چونکە بۆ خۆی زۆر زرینگ و وریا بوو و هەمیشەش وەختی بێکاری خۆی لە حوجرەی فەقێیان یا لە خزمەت مەلایان ڕابواردبوو، تا لە دێ بوو، زستانان هەر ئەو بانگی دەدا و قامەتی دەکرد. شەوانەش بێ شەوبوێر دەچۆوە حوجرەی فەقێیان و بەو دەنگە خۆش و زوڵاڵەوە لاوک و حەیران و بەیت و باوی کۆنی بۆ دەگوتن و شت لەوان فێر دەبوو. بەیانان پێش مجێور دەچۆوە مزگەوت، چرای هەڵدەکرد. کوورەی پێوە دەنا و بەرماڵی ڕادەخست و کە نوێژ دەبوو بانگی دەدا. کە جەماعەت سەفی دەبەست ئەویش قامەتی دەکرد.

کاک سوار دەوڵەمەندترین ئامپای ئاوەدانی بوو، بەڵام چڵکن دەوڵەمەند نەبوو، سەخی و بەدڵ و دەس بڵاو بوو، حەوتووی جارێک مامۆستا و فەقێکانی بانگهێشتن دەکرد. لە هەموو کارێکی خێردا پێشەنگ و پێشقەدەم بوو، کەیخودایەکی باش بوو، خەڵک ڕێزیان لێ دەگرت و قسەیان قەبووڵ دەکرد، کێشە و نێوان ناخۆشی ئاوماڵانی عادلانە جێبەجێ دەکرد. ئیرەیی بەکەس نەدەبرد.

کاک سوار هەمیشە خاوێنترین و باشترین کەوا و پانتۆڵی دەبەر دەکرد. مام وسووی برای بەسەر کشتوکاڵ و مەڕ و پاتاڵ ڕادەگەیشت و کاکە سوار کاری زۆر سووکی وەک پاراو و شتی وا نەبا چی نەدەکرد.

کاکە سوار پیاوێکی کەڵەگەت، بەشان و باهۆ و سوارچاک بوو. هەمیشە ئەسپ و ماینی زۆر ڕەسەن و باشی ڕادەگرت و لە جلیت و ڕمبازی و شەڕانخێویدا کەس نەیدەگەیاندێ. کە مەدرەسەیان لە گوندەکەیان دانا کوڕ و کچەکەی خۆی ناردە فێرگە. مودیری هان دەدا کە دەرس باش بلێ و هێندەی ئیحترام دەگرت و چاکەی دەگەڵ دەکرد کە

مودیر شەرمی دەکرد بەقسەی نەکا. منداڵەکانی زۆر زیرەک و هۆشیار بوون و چاکیان دەخوێند. ساڵی ١٣٤٧ کە «ئووەیسی» کوشتارگای لە جلدیان دانا و مام وسووی بەستەزمانی بەتاوانی ئەوەی کە دەستەیەک چەکداری شەوێک لە تاولێ ڕاگرتبوو گرت و پاش چەند ڕۆژ تیرەبارانی کرد، کاکە سواریش مەڕ و پاتاڵ و ئەسپ و ماینەکانی فرۆشت و دەستی لە جووت و ئاژەڵداری هەڵگرت و لەنێو شار خانوویەکی گەورە و خۆشی دروست کرد و دووکانێکی بەققاڵی دانا. لەوێش لە خێر و چاکە و هاتوچۆی مەلا و فەقێیان کەمی نەکردەوە. هەر پێنج فەرزەی بەجەماعەت دەکرد. بەڵام دەستی لە گوتن هەڵگرت. دووکانەکەی بوو بەمەکۆی ئەدەبدۆستانی شار. ئەو کەسانەی ئاشقە ئەدەب بوون، ئێواران لە دووکانی کاکە سوار کۆ دەبوونەوە، ئەو نوکتەی شیرین و قسەی خۆشی بۆ دەگێڕانەوە و بەیت و لاوک و گەلۆ و حەیرانی فێر دەکردن ئەوانیش شێعری شاعیرەکانی کوردیان بۆ دەخوێندەوە. سەیر ئەوە بوو، ئەو پیاوە نەخوێندەوارە مانای زۆر بەڕێوجێی لە شێعرە جوانەکان دەداوە و ڕەخنەی زانایانەی لە شێعری هێندێک شاعیر دەگرت کە بەڕاستی جێی سەرسوڕمان بوو.

کاک سوار تانوپۆی لە سەروریش کەوتبوو. بەڵام هیچ شوێنەواری پیریی پێوە دیار نەبوو. دووکانەکەی زۆر بەرمێن بوو چونکە هەموو کەس تێ گەییبوو کە ڕاست و دروست و بێ فروفێڵ و هەرزان فرۆش و دەس خاوێنە. هەموو خەڵکی دێهاتی دەورووبەر و ڕووناکبیری شارەکەمان سەودایان هەر لەوێ دەکرد. کاکە سوار دەیگوت ڕاستە ئیعدامی مام وسوو پشتی شکاندم، ئەوەی ئەو لە کشتوکاڵ و مەڕداری دەیزانی من نەمدەزانی، بەڵام هۆی دەس لە جووت و گا و ئاژەڵداری هەڵگرتنم ئەوەبوو کە بتوانم بەمنداڵەکانم بخوێنم تا پێ بگەن و تێ بگەن.

خوا هەڵناگرێ کچ و کوڕەکەشی جگە لەوەی ئیستیعدادی باشیان هەبوو چاکیشیان دەخوێند. تا ئینقلابی پیرۆزی ئێران دەستی پێ کرد. هیچیان زۆر ناسراو نەبوون، بەڵام لە سەرووبەندی ئینقلابدا خۆیان دەرخست. بەتایبەتی پەری کە هەزاران شێعری حەماسی کوردیی لەبەر بوو. هەمیشە لە ڕیزی پێشەوەی خۆپیشاندانەکاندا بوو و بەخوێندنەوەی شێعری شاعیرە شۆڕشگێڕەکانمان خەڵکی هان دەدا. دەنگخۆشی و زمان پاراوی لە باوکی بەمیرات گرتبوو. تۆڵەی مامیشی لەو ڕێژیمە بۆگەنە لەبیر نەچووبۆوە.

پاش ئینقلاب بۆ درێژەدان بەخوێندن چووە تاران و بوو بەنێرس و گەڕاوە بۆ شارەکەمان کە ژیان لێرەدا بێ مەترسیش نەبوو. بەڵام پەری خزمەتی خەڵکی بێ دەرەتان و هەژاری بەلاوە گرینگ بوو. لە بیمارستان کەس نەبوو دوعای بەخێری بۆ نەکا و خۆشی نەوێ،

چونکە بەدەرد و مەرگی هەموو کەسەوە بوو.

باپیر ساڵێکی مابوو زانستگە تەواو بکا و ببێتە موهەندیس کە کاکە سوار لە بۆمبارانی شارەکەماندا لەبەر دەرکی مزگەوت شەهید کرا و خەڵکی شار بەتایبەتی کەسوکاری خۆی تازیەدار و ماتەمبار کرد.

بیست دەقیقەی بۆ وەختی ئیداری مابوو کە پەری گەیشتە بیمارستان، حەوشەی بیمارستان لە نەخۆش و برینداران ژاوەی دەهات. تەماشای کرد جەندەکێک لەسەر دارەمەیت لەبەر دەرکی بیمارستان داندراوە، سڵاوێکی کرد و پرسی:

– ئەم جەندەکە چییە؟

پیاوێکی قەیرەڵاو هاتە پێش و گوتی:

– بیلامانێ ئەوە خێزانی منە و لەسەر تەراکتۆر هەڵدێراوە و هەموو لەشی هاڕدراوە و بێ حاڵە.

پەری بزەی لەسەر لێو نەما و بەکابرای گوت بیهێنە ژوور بزانم چی لێ قەوماوە؟ بەچوار کەسان دارە مەیتەکەیان هەڵگرت و بردیانە دیوی چاوەنۆڕی دوکتۆر. لێفە و سیپاڵەکانیان لێ کردەوە و لەسەر نیوە تەختێک ڕایان کێشا. پەری تەماشای کرد و تێگەیشت بەحاڵ ماوە و بەزەحمەت پشووی دێ. لە مێردەکەی پرسی:

– ئەوە بۆ وای بەسەر هاتووە؟

– خانم گیان، دوێنێ ئێوارێ بەتەراکتۆر دەچووینەوە، تەراکتۆرەکەم کەمێک چەپەی کرد و ئەوەش وای بەسەرهات، بەنۆکەرت بم عیلاجێکی بکە. سێ مندالی سەر و پێچکەم هەیە و کەسم نییە چاوەدێرییان بکا.

پەری لێوی خۆی گەست، بەڵام چی نەگوت. لەو حاڵەدا دوکتۆر هات و ئەویش چاوێکی لە بریندارە نیوە گیانەکە کرد و گوتی:

– زوو ببیەنە دیوی عەمەل.

پەری هاتەوە نێو خەڵک شەهابی پزشکیاری دەگەڵ بوو، گوتی:

– شوکر ئێوە چاکن و ئەوە کاک شەهاب تەماشاتان دەکا. ئەوەی زانی پێویستی بەموعاینەی دوکتۆرە ڕای دەگرێ و ئەوەی بۆی دەرمان کرا دەرمانی دەکا، دەبێ ببوورن ئەو ژنە حاڵی باش نییە و ڕەنگ بێ عەمەلی بوێ و وەختی دوکتۆر زۆر بگرێ.

پاش سەعاتێک پەری هاتەوە نێو خەڵک، بزەیەکی شیرنی لەسەر لێوان بوو، مێردی ژنە بریندارەکەی بانگ کرد و گوتی:

– مزگێنیم دەیە ژنەکەت لە مردن ڕزگاری هات و ڕەنگبێ پاش دە ڕۆژی دی بگەڕێتەوە ماڵێ. بەڵام کاکەگیان! ئەو دەمی کە لە ژیانی ژنەکەت دڵنیا نەبووم دڵم نەهات سەرکۆنەت بکەم. ئێستا کە شوکر مەترسی و نیگەرانیم نەماوە پێت دەڵێم تەراکتۆر بۆ زەوی کێڵان دروست کراوە نەک بۆ مسافیرکەشی. ئێوە تا کەی دەس لەو تەماعە هەڵناگرن و ژیانی خۆتان و خەڵکی دەخەنە مەترسییەوە.

کابرا زۆری دوعای خێر بۆ پەری کرد و بەڵێنی دا کە لەوەودوا موسافیر سواری تەراکتۆری نەکا.

نیزیک سەعاتی سێ لە بیمارستان نەجاتیان هات و وێکڕا بەرەو ماڵی کاک شەهاب کە زۆر لە بیمارستان دوور بوو وەڕێ کەوتن. خوشکە نێرگس چارشێوەکەی لە خۆی وەرگرتبوو و چاوەڕوانی ئەوان بوو. کە نیزیک بوونەوە، خوشکە پەری بەدەست ئیشارەی بۆ کاک شەهاب کرد و ئەم شێعرەی بەدەنگێکی بەرز خوێندەوە:

هێند مونتەزیری تۆ بوو هەتا چاوی سپی بوو
نێرگس کە لەسەر یەک قەدەم و دیدە چەقیبوو

ئەم شێعرە ئەوەندە جوان و بەجێ بوو کە هەموویانی سەرەڕای ماندوویەتی و برسیایەتی وەپێکەنین خست. نێرگس چەمۆڵەیەکی لە پەری نا و گوتی:

– جەرگت ڕەش بێ کچەتیوە دەم هەراشە هەر دە قسەی زەلامت کردووە. خۆڵت وەتڕ و تیتۆڵان، بۆیە تەشک و داوێنت وا جوانە... پەری پێکەنی و گوتی:

– بەسی بڕێسە، وەرە پاروویەکمان نان بدەیە هەموو لە برسان لاترەی دەبەستین، بۆ خۆت تا ئێستا حەوت جەمت کردووە. ڕەنگە ئەوەی خەزوبەز بێ بۆ خۆت لرفت دابێ. دەک نەوست دەبەر پێت کەوێ.

پاش ئەو شەڕە دندووکە کە چوونە ژوورێ، ئەوان دەستیان، دەستۆی یەک کرد وەک دە ساڵ بێ یەکتریان نەدیبێ کەوتنە ڕامووسینی یەک. پاش ماوەیەک نێرگس ڕووی لە پەری کرد:

– باجە پەری توخوا ئەم شێعرە جوانە ئی کام شاعیرە؟... پێکەنی و گوتی:

– ئەگەر پێتان دەڵێم زیاتر موتالا بکەن بۆ ئەوەیە. ئەگەر کەمێک شارەزای ئەدەبی کوردی بای دەتزانی ئەم شێعرە جوانە ئی «نالی» شاعیری مەزن و بەناوبانگی کوردە.

تا نەهاریان کرد و پێکەوە بوون هەر لەسەر شێعری کوردی دوان، هەموویان لە شارەزایی و شێعرناسی و زەوقی ئەدەبی ئەم کچە سەریان سوڕما، زەردەی هەتاو بەحاڵ

لەسەر ترۆپکی کێوە بەرزەکان مابوو کە خواحافیزی لە خوشکە نێرگس و کاک شەهاب کرد و لە حاڵێکدا هێشتا پەری گاڵتەی بەنێرگس دەکرد و ئەویش جوابە جەنگی دەکرد بەپێکەنین لێک جوێ بوونەوە.

پەری کە گەیشتە بەردەرکی خۆیان و شوێنی تەگەرە ماشێنی دی زانی کە ئەوە ماشێنی خوازبێنیکەرانە کە موهەندیس پیرانی ناردوونیە سەر پەری. دوو مانگ لەوەی پێش موهەندیس کاغەزێکی بەئەدەب و جوانی بۆ پەری نوسیبوو و داوای لێ کردبوو ئەگەر پێی خۆش بێ دەنێرێتە سەری. پەری کە دووجار زیاتر موهەندیسی نەدیبوو لە وڵامدانەوە پەلەی نەکردبوو و کاغەزەکەی بەکاک شەهاب کە دەیزانی دۆستێکی باش و بەئەزموونیەتی نیشان دابوو. کاک شەهاب بێ ئەوەی ئەم رازە لەکن کەس بدرکێنێ تەحقیقی تەواوی لەسەر موهەندیس کردبوو و بۆی دەرکەوتبوو کە موهەندیسیش وەک پەری خەڵکی لادێیە و لەسایەی وریایی و زانایی خۆیەوە بۆتە موهەندیسی کشتوکاڵ و ماڵی باوکی هێشتا هەر لە گوندن و وەک خۆیان کرمانجن و لە هەموو بابەتەوە لایقی هاوسەری کچێکی وەک پەرییە و چەند ڕۆژ پێشتر وای کردبوو کە بەحوزووری ئەو لە جێگایەک یەکتر ببینن و قسەی خۆیان ڕووبەڕوو تەواو بکەن و هەردووک یەکتریان پەسەند کردبوو و قەراریان دانابوو، لەو ڕۆژەدا دایک و پووری موهەندیس بچنە خوازبێنی و تامی زاری دێدئەستی و موهەندیس باپیر بزانن. کاک شەهاب ئەو میوانییەی بەو مەبەستە کردبوو کە پەری ئەو ڕۆژە لە ماڵ نەبێ.

بەئەسپایی دەرکەی کردەوە و چۆوە تەماشای کرد دایکی و خاڵە خدری و باپیر لە دیوی بەردەستان دانیشتوون، خاڵە خدری پاش شەهیدبوونی باوکی بەسەر دووکانەکەیان ڕادەگەیشت – کە وەژوور کەوت هەرسێک لە قاقای پێکەنینیان دا و دایکی گوتی:

– بی بی جان خانم چۆن کەڵەکی واشت لە بن سەریدان؟

پەری شەرمێکی کچانە دایگرت و سوور هەڵگەڕا و سەری داخست و یەکسەر چۆوە دیوەکەی خۆی و جلەکانی گۆڕین و بەخەیاڵ بوو ئەمشەو لە دیوەکەی خۆی وەدەر نەکەوێ. بەڵام زۆری پێ نەچوو دایکی هەرای کرد:

– پەری گیان! ماڵی بابم لەوێ بەتەنێ چ دەکەی وەرە ئێرە.

پەری بەشەرمەوە چۆوە دیوی بەردەستان و بەئەدەب دانیشت. دایکی گوتی:

– ڕۆڵەگیان دەتزانی ئەمڕۆ خوازبێنیکەر هاتبوونە سەرت؟

– بەڵێ دایەگیان ئاگام لێ بوو.

– وەڵڵا کچم دایکی ژنێکی وێچوو و کەیخودا ژنە، بۆ خۆشی کە هەر لە ماشێندا دیم زۆر قۆزە. جا نازانم بۆ خۆت دەڵێی چ؟ بەیانی دێنەوە تا جوابیان بدەینەوە. باپیر هەڵی دایە و گوتی:

– خوشکێ گیان! من پیرانی باش دەناسم کوڕێکی زۆر بەئەدەب و پاک و چاکە، مەدرەکی تەحسیلاتی بەرزیشی هەیە، جا دڵی خۆت دەزانێ.

پەری لەبن لێوان گوتی:

– بۆ خۆتان دەزانن.

دایکی گوتی:

– ئەوە بۆ دەڵێی مانگی شەرمێتە. لە کەنگێوە وا شەرمێون بووی ڕەپ و ڕاست بڵێ مێردی پێ دەکەم و ڕزگارمان بکە.

هەموو پێکەنین و ئیدی باسی ئەو مەوزووعەیان نەکردەوە. چەند ڕۆژ پاش، باپیر، کاک شەهاب و چەند کەسی دیکەی بانگهێشتن کردبوو. لە پڕ مەلا و دوو فەقێ و پیرەپیاوێکی خاوێن و ڕەزا سووکی دێهاتی وەژوورکەوتن، یەکێک لە دوو فەقێیەکان دەفتەرێکی گەورەی لەبن هەنگڵدا بوو. لەبەریان هەستان، وەلای سەروویان خستن و لەسەر چۆکان دانیشتن. مامۆستا سیغارێکی داگیرساند و ڕووی لە موهەندیس باپیر کرد و گوتی:

– ئاغا میرزا! مام سمایل بابی ئاغای پیرانییە و وەکالەتی شەرعی داوەتێ کە پەری خانم مارە بکا. ئێستا چ دەفەرمووی؟

باپیر گوتی:

– مامەگیان پڕ بەدڵ سوپاست دەکەم و ئێمە لە ئێوە هەر خزمایەتی گەرمان دەوێ و ئیحترامی خوشکم و هیچی دیکە.

کورتی ببڕینەوە، ئەوێ ڕۆژێ پەرییان لە موهەندیس پیرانی مارە کرد. چەند ڕۆژ پاشان خەنەبەندانێکی خۆش بوو. باو باوی نێرگس بوو. وەک کەوی شەڕانی پەڕبازی لە دەوری پەری دەکرد و دابوویە بەر هێرشی لاتاو و تەوس و پللار. پەری دەستی لەبەر نەدەکردەوە، ڕۆژی پێنج شەمۆش هەموو لە ماڵی بووکی بوون. نێرگس وەک خولخولە هەڵدەسووڕا و پەزیرایی لە خەڵک دەکرد و جارجارە چەپۆکێکی بەپەریدا دەدا یا چەمۆڵەیەکی لێ دەنا و هەموویانی وەپێکەنین دەخست، لای بانگی شەوان تارای سووری جغ جغەداریان بەسەر پەری دادا و بووکیان سواری ماشێن کرد و بەداب و دەستوورێکی کوردانە و موحتەرەمانە

بەڕێیان کرد.

ئێوارەی جومعە بوو و ئیدارە نەبوو. لە ماڵێ دانیشتبووم و تەماشای تەلەویزیۆنم دەکرد. لە پڕ گرم و هۆڕ پەیدا بوو و تۆز و خۆڵ بەری ئاسمانی گرت. هەواپەیماکانی بەعسی شارە خونچیلانەکەیان دا بەر ڕاکێت و بۆمب. ئێمە بەپەلە خۆمان لە ژێرزەمین هاوێشت. هاڕە و زرمەی فڕۆکەی دوژمن و تەقەی دەسڕێژی دژی هەوایی خۆمان زراوی دەتۆقاند و گوێی کەڕ دەکرد. وەک ڕۆژی قەرەوەیس باب ئاگای لە کوڕی نەبوو. پاش نیو سەعات کە هاتمە دەر دووکەڵەشینکە لە هەموو لایەکی شار هەڵدەستا و لەبەر بۆنی باروت و تۆز و خۆڵ پشوو هەڵنەدەکێشرا. بەتاڵووکە خۆم گەیاندە ماڵی کاکە سوار. دیار بوو سەدەمەی نەدیبوو. بەڵام دەرکی داخرابوو، کەس لە ماڵ نەبوو. بەنێو خەڵکی سەرلێشێواو و چاو بەگریاندا بەغاردان چوومە ماڵە موهەندیس پیرانی. بەداخەوە خانووە تازە و جوانەکەی ئاداری بەسەر پادارەوە نەمابوو. کاک شەهاب و نێرگس و دێد ئەستی و باپیر، لە حاڵێکدا بانگ لەسەر بانگیان لێ دەدا، خەریکی لابردنی خشت و بەرد و گڵ بوون، منیش وەک ئەوان لە گابۆڕم دا و خەریکی کار بووم. وردە وردە خەڵک هاتە یارمەتیمان. لەلای نیوەشەودا جەنازەی زاوای تازە و بووکی یەکشەوەیان لەبن خاک و خۆڵ دەرێنا.

هەواری خاڵی

شەو ڕاشکابوو، موسەجەلەکەمان کاری دەکرد، شریتەکە ئارام ئارام هەڵدەوێزندرا. گۆرانییە کوردییە خۆشەکانمان یەک لە دوای یەک دەبیستن. هەر من و ئەو بووین. کەسی دیکەمان بەدەورەوە نەبوو. پیرە مات و بێدەنگ بوو، چاوە لێڵ و سیسەکانی لێک نابوون، جگەرە لەنێو ئەنگوستە ڕەق و تەقەکانیدا دووکەڵی دەکرد و بەخۆڕایی دەسووتا. دەنگی حەسەن زیرەک و خالەقی و مەلا حوسێنمان گوێ لێ بوو.

شریت گەیشتە سەر دەنگی «ماملێ» کە دەمزانی زۆری پێ خۆشە. کەچی لەپڕ وەک گۆزێکیان ئاوی سارد پێدا کردبێ. تێکڕا بوو، داچڵەکی چاوی هەڵبڕی، دەوروبەری خۆی بەسەرکردەوە و بەدەنگێکی نووساو و لەرزۆک کە دەتگوت لە بنەبانی ئەشکەوتەوە دێ گوتی.

«کاکە بەسە تۆ خوا بێدەنگی بکە».

دەسبەجێ ئەنگوستم لەسەر دوگمەی موسەجەلەکە داگرت. بەڵام سەرم سوڕما و لە دڵی خۆمدا گوتم:

«یانی چی؟ بۆ وای بەسەرهات؟ بۆ ڕەنگی بزڕکا؟ بۆ پەشۆکا؟ بۆ تکای لێ کردم موسەجەلەکە بکوژێنمەوە؟ خۆ ئەو دۆستی نیزیکی ماملێیە، ماملێی زۆر خۆش دەوێ و گۆرانییەکانی گەلێک پێ خۆشن. جاران کە گۆرانییەکانی ماملێمان لێ دەدا سەرتاپای دەبوو بەگوێ و مووی لێ نەدەبزووت، دەبوو ئێمەش ورتەمان لەبەر نەیەتەدەر، دەنا لێمان توووڕە دەبوو، دەیگوت: دەنگی زوڵاڵ و ئاسمانی ئەم هونەرمەندە خەمم دەڕەوێنێ، کوڵ و کۆم دادەمرکێنێ ئۆخژنم دەخاتە نێو دڵ و دەروون».

ئەدی چۆنە ئەمشەو گۆڕاوە؟ بۆ نایەوێ گوێی لە دەنگی ئەم خۆشخوانە مەزنە بێ؟

دوو مژی توندی لە جگەرەکە دا دووکەڵی بەزار و تفنکدا هاتەدەر، بەتووڕەیی لەژێر جگەرەکەیدا کوژاندیەوە و هەڵی پرواند. دیسان مات بۆوە، هەناسەیەکی سارد و درێژی هەڵکێشا، لێوی کرۆشت، دەستی وەبەر چەنەی دا و چاوی بێ ترووکان لە سووچێکی ژوورەکە بڕی خەمێکی قووڵ، ئازارێکی بێ ئامان و دەردێکی گرانی لە سیمادا بەدی دەکرا. وەک پیرە هەڵۆیەکی باڵ وەریوی چەنگ شکاوی لە ڕاو کەوتووم دەهاتە پێش چاو. وێ دەچوو بیر لە ڕۆژانی خۆشی و هەڕەتی لاوەتی خۆی بکاتەوە کە تازە بەهیوا نییە بگەڕێتەوە. لەمێژ بوو هاودەم و هاودەنگ بووین، باشم دەناسی و دەمزانی ئەو کاتەی

کۆنە برینەکانی دەکولێنەوە و ناسۆرەکانی تەشەنە دەبنەوە و ژان لە دەروونیدا پەنگ دەخواتەوە، تووشی ئەم حاڵە دەبێ و پێی خۆش نییە بیدوێنن.

جاری وا بەجێم دەهێشت، لێی دەگەڕام بەتەنێ لەنێو خەمەکانیدا بتلێتەوە و خۆی دەرمانێک بۆ دەردەکەی بدۆزێتەوە. بەڵام ئەمجارە لێم بوو بەوەسوەسە نەمدەزانی بۆ وای بەسەرهات؟ دەمەویست هەرچۆنی بێ لەم ڕازە بگەم، جگەرەیەکم بۆ داگیرساند و دامە دەستی.

بزەیەکی تاڵ لێوە وشک و بەبارەکانی لێک هەڵپچڕین ئەم بزە غیرەتی لەبەر نام بڵێم:

«مامە گیان! پێم سەیرە ئەوە بۆ لە مامڵێ زیز بووی، خۆ تۆ جاران مامڵێت بەهونەرمەندێکی گەورە ناو دەبرد و گۆرانییەکانت زۆر پێ خۆش بوون».

کەمێک بەتووڕەییەوە گوتی:

«من لە مامڵێ زیز بووم؟ نا ئەم تاقە گۆرانییەم پێ خۆش نییە».

گوتم: «نەکا هەوای گۆرانییەکە ناڕەسەن بێ».

– لەبیرم بوو دەگەڵ ئەو هەموو ڕێزەی بۆ مامڵێی دادەنێ ڕەخنەشی لێ دەگرێ و پێی ناخۆشە جار جار هەوای ناڕەسەن دەڵێ کە مایەی مۆسیقای بێگانەیان پێوە دیارە.

زۆر جار دەیگوت چونکە مامڵێ خۆشخوانێکی گەورە و بەناوبانگە و دەنگی داخوازی زۆرن و لاوەکان وەدووی دەکەون زیاتر لەو کەسانەی ناشیانە و نەزانانە ئەم کارەی دەکەن، بەڵام خەڵک پێشوازیان ناکا زیان لە موزیکی نەتەوایەتیمان دەدا.

گوتی: «کارم بەڕەسەنی و ناڕەسەنی هەوایەکەی نەداوە، دەنگی مامڵێم لە هەموو حاڵێکدا پێ خۆشە، بەڵام تەعبیرێک لە شێعری سەربەندی گۆرانییەکەدا هەیە کە ئازارم دەدا و گەلێکم ئازار دەدا».

گوتم کام تەعبیر؟ «دەمەویست بەوردبوونەوە لە تەعبیرەکە ڕازەکە بدۆزمەوە و مەتەڵەکە هەڵێنم».

گوتی: تەعبیری گەییمە هەواری خاڵی. «ئەم تەعبیرە بیرەوەریەکی کۆن و تاڵم دێنێتەوە یاد، کە ڕابردنی ڕۆژگار و تاڵ و سوێری ژیان تا ئێستا نەیتوانیوە ژێلەمۆی فەرامۆشی بەسەردا بکا.

هەوداکەم هێندەی دیکە لێ ئاڵۆز بوو، دڵم هێندەی دیکە کەوتە خرت و پرت خوایە! دەبێ ئەم چەند وشە ساکارانە چ بیرەوەرییەک بخەنەوە یادی ئەم پیرە، زورهانە، ڕەنجەڕۆیە؟ کە لە ژیانی درێژ و پڕ مەترسیی خۆیدا تووشی کارەساتی گەلێک گەورە و

گران و ڕووداوی فرە بەسام و تاڵ هاتووە. زۆری ڕەنج و کوێرەوەری و ئاوارەیی و دەربەدەری دیوە سارد و گەرمی ڕۆژگاری چێشتووە و شەو و شەونخوونی کێشاوە و لەگژ بەدکاران ڕۆچووە و لەبەر زۆرداران دای نەنواندووە و لەپێناوی ژیاندا زۆر جار تا لێواری گۆڕ ڕۆیشتووە. نەمدەوێرا بیهاروژێنم، لە خۆم ڕانەدەدی لێی پرسم، دڵنیا نەبووم وەڵامم دەداتەوە، کەم وا بوو پرێسکەی دڵی بۆ کەس بکاتەوە و ڕازە کۆنەکانی بدرکێنی، ناچار بێدەنگ بووم و چاوم لە سەروسیمای پیاوانە و پیرانەی بڕی، ئەویش کڕ و مات بوو. دیار بوو دەریای دەروونی شەپۆڵان دەدا و کوورەی لە جۆشی هەناوی ئاورینگان داوێ.

پاش ماوەیەک بێدەنگی شریتەکەم لەدوو دا تا گۆرانییەکی دیکەی مامڵێم دۆزیەوە، دەنگم دایە، پیرە هۆشی هاتەوە بەرخۆی، سوورایی خۆشی و شادی لە کوڵمە سیس و چرچ و بێ ڕەنگەکانیدا پەیدا بوو. بەتاسەوە گوێی بۆ گۆرانییەکە هەڵخست تا تەواو بوو.

بەزەردەخەنەوە گوتی:

«برا تۆ ئەوەم بۆ لێدە بزانە پێم خۆشە یا نا؟»

هەستا خەریک بوو بڕوا بەڕوو هەڵماڵاوی پێشم لێ گرت و گوتم: «پێت نەگوتم ئەم گۆرانییە چ بیرەوەرییەکت دەخاتەوە یاد و ئەوەندەت ئازار دەدا؟».

چرژا، لێوی لەرزین، نێوچاوانی گرژکرد و گوتی: «لەم دنیا پان و بەرینەدا هەموو کەس هێندێکی ڕازی ئەوتۆ لە سینەدا هەن کە بۆ نیزیکترین کەسیان ناگێڕێتەوە و دەگەڵ خۆیان دەباتە ژێر گڵ. ئەم ڕازەی منیش لەوانەیە، تا ئێستا کەس لێی نەبیستووم. تۆش بیزانی چ قازانجت پێ ناگا و نەیزانی چ زیانت لێ ناکەوێ».

زانیم زۆر قەڵس نییە، بۆیە گوتم:

«نازانم بۆ ئەوەندەم پێ خۆشە لەو ڕازە بگەم، بەڵام ئەگەر درکاندنی زیانی بۆ تۆ هەبێ گڕنەت لێ ناگرم».

زۆر توند کۆکی، دەستی بەسنگەوە گرت و دانیشتەوە و گوتی:

«پیاو واز ناهێنی، لە کۆڵم نابیتەوە، دەوەرە بۆت بگێڕمەوە: ئەو سەردەمەی من لە تافی لاوەتیدا بووم، هێشتا شەڕی دووەمی جیهانی نەقەوما بوو. دنیا ئەو هەموو ئاڵوگۆڕەی بەسەردا نەهاتبوو، ژیان زۆر ساکارتر بوو بەتایبەتی وڵاتەکەی ئێمە لە ئێستاش پاشکەوتووتر بوو. هیچ شارێکی کوردستان بەرق و کارەبای نەبوو، هێشتا لە دێهات چرای ڕۆن گەرچەک و چۆڵە چرا مابوون و ئاگر بەبەرد و ئەستێ هەڵدەکرا. هەرچەند تاک و تووک ئۆتۆمبێل بەڕێگا ناخۆش و ناهەموارەکانیدا ڕادەبردن. بەڵام هێشتا باشترین ماڵی

سواری ئەسپ بوو. شازدە، حەڤدە ساڵە بووم کە دەستم لە خوێندن هەڵگرت و چوومەوە دێ. باوکم ئەسپێکی زۆر جوان و باش و تفەنگێکی ڕاویی دامێ، وەک هەموو دنیام هەبێ وا بوو، زۆرم شایی بەخۆ بوو.

هەموو ڕۆژێ بەیانی زوو سوار دەبووم و بەدەشت و مەزرادا دەگەڕام، پاش نیوەڕۆیانیش دەستم دەدایە تفەنگ و دەچوومە ڕاو.

پایز داهات کاروبار لە کەمێی دا، ڕاو خۆشتر بوو، ڕۆژێک پیرە ڕاوکەرێک پێی گوتم کەو ڕەو دەستی پێ کردووە، کەوێکی زۆری تەرەکەمە لە فلان کێو کۆبوونەوە کە هەم ماندوون و هەم ناشارەزا ڕاویان خۆشە و کوشتنیان هاسانە، ئەگەر زوو لێیان وەخۆ نەکەوی، بەرەو گەرمێن دەڕۆن و لە کیس دەچن. بەیانی دەستم دا تفەنگ و لە لاقانم وەرێنا و خۆم گەیاندە چیا. ڕاستی دەکرد وەک خیز و خۆڵی کەو لێ بوو، هەرچەن ناشی بووم و ڕاوم نەدەزانی و باشم نەدەنگاوت، دیسان زۆرم کوشت. ئێواری ماندوو و شەکەت، بەڵام شاد و بەکەیف بەرەو ماڵ بوومەوە یەکەم جار بوو توورەکەی ڕاوێم ئەوەندەی نێچیر تێدابێ، لام دا سەر کانیاوێک کەمێک بحەسێمەوە. تەماشام کرد ڕەشماڵێکی گەورە لەسەرچاوە کانیەکە هەڵدراوە. ڕێگام بەبەر دەرکی تاوڵەکەدا بوو، دیتم کیژێکی باڵابەرزی، بەژن باریکی، گەندومی کوڵمە سووری، چاو و برۆ ڕەش و کەزێ شۆڕی زۆر جوان و ڕەزا سووک لەبەر دەرکی چادر ڕاوەستاوە و تەشی دەڕێسێ. لێی نیزیک بوومەوە، بەڕاستی حەپەسام و پێم لە بەند چوون، بەشەرمەوە سڵاوم لێ کرد. لام وابوو جوابم ناداتەوە و خۆی لە ژووریٚ داوێ. کەچی بەڕووخۆشی جوابی دامەوە، بەگەرمی بەخێرهاتنی کردم و گوتی: فەرموو لادە چامان سازە پیاڵەیەک چا بخۆوە. گوتم: ڕۆژم لێ درەنگە، ناگەمەوە، بەزیاد بێ. بەڵام لە دڵی خۆمدا زۆرم پێ خۆش بوو لادەم و هیچ نەبێ تاوێک لە بەژن و باڵا و ڕەنگ و ڕووی ئەم کیژە ناسک و نازدار و شۆخ و لەبارە بفکرم، کە هەر ئەمجار چاوم پێ کەوتووە و نازانم خەڵکی کوێیە و کچی کێیە؟ خەریک بووم بڕۆم و تێپەڕم دەستی بەسوێندان کرد و گوتی: نابێ بڕۆی. چوومە ژوور لە لامێردانی، لێفەیەکی خاوێنی بۆ لەسەر لبادان ڕاخستم. چووە کولێنێ هێندەی فووی لە قەنەنەی کەی کەوڵێک نان و جامێک شیرێژ و ڕۆن و تاسێک دۆی ترشی ساردی لەپێش دانام. بۆ خۆشی شانی وە دیرەگی تاوڵێ دا و ڕاوەستا. تا پتری تێ دەفکریم زیاترم پێ جوان بوو نەمدەتوانی چاوی لێ بتروکێنم. ئەویش چاوی لە من نەدەتروکاند، گوتم بۆ ڕاوەستاوی دانیشە. بێ پەروایانە زۆر لە نیزیکم دانیشت، ئەو لە من باو خۆشتر بوو، ڕەنگبوو یەک دوو ساڵ لە من بەتەمەنتر بێ، ئەو گەورە کچ بوو و من مێرمنداڵ، دیاربوو لە دڵداریشدا

ئەزموونی زیاترە. وردە وردە، شەرمم شکا و لێم پرسی: ناوت چییە؟ کچی کێی؟ بەڕاشکاوی و بەدەنگێکی سیحراوی گوتی. ناوم هەمینە، کچی پیاوێکی مەڕداری دەوڵەمەند بوو ماڵیان ڕێگای چوار ڕۆژی کاروانێ لێرەوە دوور بوو بەدوای لەوەڕگەدا گەیبوونە ئێرە. گوتی: چوار بێریم دەگەڵن ناردوومنە ئاوردووان. خۆم پێ ڕانەگیرا و گوتم: خۆشم دەوێی. بەنازەوە پێکەنی و گوتی ئەیەڕۆ! (کەنگر و قوماش نابنە وێڵداش). کورتی ببڕمەوە لە ماوەیەکی کورتدا نامۆییمان لە نێواندا نەما.

بەڵێنی پێدام هەموو ڕۆژێ پاڵێنی بۆم بێتە بن بەردێک کە لەودیوی چادرەکەیان بوو. هەموو ڕۆژێ بێ نێوبڕ بەبیانووی ڕاو دەچووم یا باشتر بڵێم دەفڕیم بۆ ژوانگەکەمان. هەموو جارێ کە دەچووم ئەو لەوێندەرێ چاوەنوارم بوو. بەهیچ زمانێک ناتوانم خۆشی و شادی ئەو ماوەت بۆ بگێڕمەوە کە پێکەوە ڕامانبوارد. بەڵام خۆشترین دڵداریم بووە. ڕۆژێکیان بەعادەتی ڕۆژان دەستم دا تفەنگ و لە بەندەن هەڵبووم. هەوراز و سەربەرەژێرم نەدەزانی. وەک با دەفڕیم، دەمەویست زووتر بگەمە جێ ژوان، دەمەویست زووتر چاوم بەچاوی (هەمین) بکەوێتەوە، دەمەویست لەشە نەرم و نۆڵ و گەرم و گوڕەکەی لە ئامێز بگرم. چاو لە چاوە جوانەکانی ببڕم. لێوە، ناسک و ئاڵەکانی بمژم. مەمکە تورت و خڕەکانی بگوشم. دەمەویست گوێم لە دەنگە خۆش و ناسک و خەمڕەوێنەکەی بێ. خۆی بەقوربان و سەدەقە بکەم هەرچەن ڕێگاکەم زۆر نیزیک نەبوو. بەڵام زۆر زوو خۆم گەیاندێ. پشووم سواربوو هەناسە بڕکەم گەیشتێ. چوومە بن بەردەکە کەسی لێ نەبوو دڵم داخورپا، بۆ نەهاتووە؟ بۆ دیار نییە؟ لێم نەتۆرابێ؟ نانا دوێنێ بەخۆشی لێک جوێ بووینەوە. ئاگام لێ بوو تا ئاوابوو چەند ئاوڕی ئاسکانەی لێ دامەوە. باوکی بەکەین و بەینەکەی نەزانیبێ؟ ئەو پرسیارانەم لە خۆم دەکرد و وەڵامێکم بۆ نەدەدۆزرایەوە، دەتگوت: لەسەر پۆلوان دانیشتووم، حەجمینم لێ هەڵگیرا، ئۆقرەم لێ بڕا چیدی خۆم بۆ زەوت نەکرا. بەسینگە خشکە لە بستۆکە ئاوابووم، ئەودەمی زانیم چم لێ قەوماوە؟ ڕەشماڵ لە جێی خۆی نەمابوو داگەڕام بۆ جێ هەوارەکەی، لەوێ دانیشتم. لێت ناشارمەوە تێر و پڕ گریام و شینێکی باشم گێڕا، قەت هەمینم نەدیتەوە. نازانم ماوە یا مردووە؟ ئەگەر مابێ دەبێ ئەویش وەک من پیر و کەنفت بووبێ، بەڵام هەرگیز فەرامۆشم نەکردووە و ئێستاش لە خەیاڵدا وەک کچە جوانەکەی ئەودەمیم دێتە پێش چاو. ناتوانم بەخۆمی بسەلمێنم پیربووە و پیری دزێو و ناشیرینی کردووە. سی ساڵ بەسەر ئەو ڕۆژەدا ڕابواردووە. منیش دنیام زۆر قوونەکەو کردووە و لە تاڵی و ناخۆشیان ڕاهاتووم و ڕۆژگار خاڕاندوومی. بەڵام هەرچەن جارێک بەسەر هەواری خاڵیدا کەوتووم بەخۆم نەبووە

گریاوم». مامە پیرە هەستا بڕوا لە حاڵێکدا کە گریانی لە ئەوکی گیرابوو و فرمێسکی لە چاواندا قەتیسما بوون، چەند هەنگاوێک ڕۆیشت و ئاوڕێکی لێ دامەوە و گوتی: «بۆیە گوتم ئەم گۆرانییە لێ مەدە!»

مەهاباد

لەوەتی تووشی ئاوارەیی بووم، لەوەتی وڵاتی خۆشەویستی خۆم بەجێ هێشتووە، لەوەتی لە یار و دیار و کەسوکاری خۆم هەڵبڕاوم. هەموو ئێوارەیەک بێ نێوبڕ خەمێکی گران، ئاوازێکی بێ ئامان و ژان و بڕکێکی بێ دەرمان، ڕوو لە دڵ و دەروونم دەکا، ئۆقرەم لێ هەڵدەگرێ، ئارامم پێ ناهێڵێ و بڕستم لێ دەبڕێ.

ناتوانم لە ژووری دانیشم، پێم خۆش نییە کەس بەدەورەمەوە بێ، حەز بەتەنیایی دەکەم، بێدەنگیم پێ خۆشە، پێم خۆشە ماوەیەک دەگەڵ خۆم، دەگەڵ هەستی خۆم ڕایبوێرم. هەور بێ یا ساماڵ، گەرم بێ یا سارد، خۆش بێ یا ناخۆش وەدەردەکەوم. کەمێک بەپێیان دەگەڕێم و بیردەکەمەوە. خۆ ئەگەر بتوانم لە ئاوەدانی وەدەربکەوم، کە لە گوێی کەنداڵێک، لەدەم ڕووبارێک، لەسەر بەردێک، لەبن دارێک دانیشم و لە ئاسۆ ڕامێنم، زۆر زوو سووک دەبم و دڵم دەکرێتەوە و جاری وایە هەست بەشادیش دەکەم.

لەم ڕۆژانەدا وەک هەموو ڕۆژێک پەژارە سواری شانم بوو، خەفەت دایگرتم، ئازار هێرشی بۆ هێنام، حەجمینم لێ هەڵگیرا و ناچار بووم وەدەرکەوتم. هەوا نەرم و خۆش بوو، لە ئاسمانی ساوی زستانیدا پەڵەهەورێکی پچووکیش بەدی نەدەکرا. هەتاوی بێ تیشک و تین وەک تەشتێکی پڕ لە خوێن لە ئاسۆیەکی دوورە دەست بەرەو ئاوابوون دەچوو. کێ دەزانێ ئەمڕۆ لەو دنیا پڕ شەڕ و کێشەدا خوێنی ڕژاوی چەند کەسی بێ تاوانی دیوە و ناڵەی چەند برینداری بەجێماوی بیستووە؟

جگەرەیەکم داگیرساند. بەجادەدا ڕۆیشتم. ئەوەندەی با نەدەهات دووکەڵی سیغارەکەم داڕفێنێ و گەڵای دارەکانی ئەم بەر و ئەوبەری جادەکە ببزوێنێ. لام دا کۆڵانێک کە لە جادەکە ڕاستتر و ئارامتر و بێدەنگتر بوو. چەن ژن بەجلی ماڵێوە لەبەر دەرکێک لێک هاڵابوون، هەژدەر هەژدەر قسەیان دەکرد، قاقا پێ دەکەنین. بەکێ؟ بەچی؟ بۆچی؟ نازانم -بەڵام خۆ هەموو کەس وەک من ئێواران خەمبار نییە. تا پتر هەڵدەکشام بێدەنگی زیاتر دەبوو.

سەگێکی گەڕۆکی، وریا و قووت و ڕەوەک کلکی لە گەلۆزی گرتبوو، مڵ و مۆی دەکرد. قەپە گۆڵێکی گەورە لەولاتر لەسەر چینچەکان هەڵترووشکا بوو، گوێی خشت بڕابوون پیر و کەنەفت بوو، لەبەر لاوازی هەموو پەراسووی دەبژێران، لەمبۆزی بۆزی و بناگوێ و نێوچاوانی شوێنی کەڵپ و کۆنە برینانی پێوە بوو، دیاربوو ڕۆژگارێک دڕ و شەڕانی بووە.

دێڵە بەبای لە گەماڵان بڕیوەتەوە، بەچی مەعلووم گورگی نەخنکاندووە، هێلکە و ڕۆن و کولیچەی نەخواردووە و خۆشەویستی خاوەنەکەی نەبووە؟ بەڵام کە لە ڕەو کەوتووە و کەلاکی داوە، ئینسان، ئینسانی بێ وەفا، بەڕەڵڵای کردووە!

چاوە پرووشکەکانی لەسەر یەک دانابوون، دەتگوت بیر لە سەردەمی گوجووکی و جحێڵی و خۆشەویستی و بەدەسەڵاتی خۆی دەکاتەوە. تێی ڕامام، زگم پێی سووتا، خەمی ئەویش بوو بەسەر باری خەمانم. ژنێک لە پێچی کووچەیەک وەدەرکەوت، ژنێکی شۆخ و شەنگ و جوان و چەلەنگ و کۆک و پۆشتە، قژ زەرد و چاوکاڵ و سوور و سپی و ڕوومەت پان، باڵابەرز و بەژن باریک، مەمکە خڕەکانی، بلووزە تەنگ و تەنکەکەی هەڵدا بوو، بەلەنجەولار دەڕۆیشت ئەو هیچ ئاوڕی وەمن نەدەدا. بەڵام من چاوێکی کڕیارانەم بەسەرتاپای داگێڕا، هیچ ئەندامی لەشیم نەبوارد. دەڵێن «بەندەی بێ عەیب نییە» بەڵام من نەمتوانی هیچ عەیبانی لێ بگرم. دەرفەتم هەبوو تێی فکرم، من لە ڕۆیندا پەلە ناکەم، دەگەڵ ئەوەشدا ئەو نەیدەتوانی جێم بێڵێ. چونکە دەستی کچێکی پچووکی زۆر ڕەزا سووک و ژیکەڵە و پاک و خاوێنی بەدەستەوە بوو و پێ بەپێی ئەو دەڕۆیشت.

پشیلەیەکی سووربەڵەکی کوڵکن و قەڵەو لە ماڵێک هاتەدەر. دیاربوو خۆشەویستی کابانە، تێروتەسەلە، جێی گەرمە و پارووی نەرمە. کلکی قەف کردبوو، بەفیزەوە ڕاوەستا لووتی بەرزکردەوە. لە پڕ کچەکە دەستی ژنە جوانەکەی بەردا و ڕای کردێ. پشیلە نەبزووت، دەیزانی، پەنجە نەرم و نۆڵەکانی ئەم کیژە ئازاری نادەن.

ژنەکە وەپەلەکەوت، بەدەنگێکی زۆر ناسک و خۆش هاواری کرد، ناوێکی ئەوەندە خۆش و پیرۆز یا هیچ نەبێ بەلای منەوە، خۆش و پیرۆزی بەزار داهات کە وەک برووسکە لێم بدا لە جێی خۆم وشک بووم. بەچاوتروکانێک نیزیکەی نیو چەرخی ژیانم، ژیانی پڕ تاڵی و سوێری، پڕ لە ڕەنج و کوێرەوەری، پڕ هەوراز و نشێوی خۆم وەبیرهاتەوە.

(گوێم بەهەڵە نەبیست؟) ئەمە پرسیارێک بوو لە خۆم کرد. بەڵام شۆڕە ژنەکە نەیهێشت چیدی دوودڵ بم. هەرای کرد: «مەهاباد ڕۆڵە مەچۆ دەترنێ!» ئیتر خۆم پێ ڕانەگیرا، وەک شێتان ڕام کرد. پشیلەکە لەبەر من هەڵات، کچکەم لە ئامێز گرت و تێر تێرم ماچ کرد. باش بوو ئەم فریشتە پاکە لێم نەترسا و نەگریا بەسەیرەوە چاوە جوانەکانی لە چاوم بڕی. دایکی بەزەردەخەنەیەکی پەرییانەوە لێم نیزیک بۆوە باوەشی بۆ کچەکە کردەوە، پێی گوت: «شەیتان»؛ ئەمجار بەزمانی خەڵکی شارەکە سوپاسی منی کرد، بەکوردی گوتم: «من سوپاسی تۆ دەکەم کە ناوی وا شیرینت لە کچەکەت ناوە».

ئیتر ئەو پیاوە پیرە هەوەسبازەی چەن دەقیقە لەوەی پێش نەبووم، بوومەوە ئەو لاوە تازە

پێگەیشتووەی سی ساڵ پێش کە سۆفیگەری سیاسیم دەکرد، کە بەچاوی برایانە تەماشای هەموو کچە کوردێکم دەکرد. ئیدی بەچاوی هەوەس تەماشای ئەم ژنە جوانەم نەدەکرد و وەک خوشکی خۆم دەهاتە پێش چاو. حەیف ئەو نەیهێشت زۆر بەپاکی بمێنمەوە وەک هەموو ژنێکی بەپرسیار لێی پرسیم: «مامە خەڵکی کوێی» بەدرۆ جوابم داوە. درۆکەم هیچ زیانی بۆ ئەو نەبوو. بەهاسانی بڕوای کرد بەڵام من پێم خۆش نەبوو لەم دەمەدا درۆم بەزار دابێ و پاکییەکەم گەردی لێ بنیشێ، چەن هەنگاوی تر پێکەوە ڕۆیشتین دەرکێکی کردەوە.

– نافەرمووی؟

– ئاوەدان بێ.

– خوا حافیز.

– بەخێرچی.

ئەو چۆوە ژوورێ، منیش ڕێی خۆم گرت چوومە بن ئەو تاقە دارەی کە زۆر ئێوارەی تریش لە بنی دانیشتووم. ئەم دارەی لە دوور وڵات بۆ من بۆتە «سنگ صبور» و زۆر جار پڕێسکەی دڵم لەبن کردۆتەوە. ئەم دۆستە بێ زمانەی ئاگای لە زۆر ڕاز و نهێنی ژیانی ئاوارەیی من هەیە و دڵنیام کە کەس لێی نابیسێ.

جگەرەیەکی دیکەشم داگیرساند. مژێکی توندم لێدا و کەوتمە نێو دەریای خەیاڵ. مەهابادە پچکۆڵانەکەی دەمێ دیم وەبیرهاتەوە، خەیاڵم زۆر بەئەو نەگیرساوە. چووە بۆ لای شاری مەهاباد. ئەو شارە خۆشەویستەی کە نیشتمانپەروەرانی کورد تەنانەت لە وڵاتی غەریبیش کچی بەناو دەکەن. ئەو شارەی نیزیکەی پەنجا ساڵی تەمەنم لەوێ و لە دەورووبەری ڕابواردووە، ئەو شارەی شارەزای هەموو کووچە و سیلە و پەسیوێکی ویم. ئەو شارەی کە زۆر ڕۆژی خۆشم تێدا کردووە بەشەو و زۆر شەوی تاڵم تێدا کردووە بەڕۆژ.

سەرم بەماڵە هەموو خزمەکانمدا کرد. سەری هەموو دۆست و ئاشناکانم دا، هەموو شوێنە بەناوبانگەکانی شار گەڕام. گومبەزان، دەشتی عەلی ئاباد، کانی مام قەمبەران، تەپکی گڕاوان، تاقەدار، باغی سیسە و سێ ئاشانم وەک خۆیان هاتە بەرچاو.

کە ڕوانیمە خەزایی بەخەیاڵ لە بن ئەم تاقەدارە فڕیم و لە بن تاقەدارە پیرەکەی مەحموود کانی نیشتمەوە. لەپڕ شتێکم وەبیرهاتەوە کە لەمێژ ساڵە نەڵێی دەترسم و نەبیری لێ دەکەمەوە. «مردن!» ئەو شتەی پیاوە هەرە ئازاکان لێی تۆقیون. ئارەزووم کرد پاش مردن لە بن ئەم دارە بنێژرێم.

هەودای خەیاڵم پسا، هاتمەوە سەرەخۆ، بەخۆمدا شکامەوە، ڕەخنەم لەخۆم گرت و گوتم:

«ئەمە چ ئاواتێکە مەگەر ئەتۆ نەبووی دەتگوت پاش مردن پیاو هەر چۆنێک بنێژرێ و لەهەر جێگایەک بشاردرێتەوە فەرق ناکا. تەنانەت دەتگوت هەق نییە مردوو زەوی لە زیندووان داگیر بکا. ئەگەر لەباتی هەر مردووێک نەمامێک بنێژرێ و کەلاکی مردووەکە بسووتێنرێ و خۆڵەمێشەکە لەبن نەمامەکە بکرێ تا پێی بەقەوەت بێ خزمەتی مرۆڤایەتی زیاتر تێدایە».

جوابی خۆم داوە:

«ڕاستە من وام گوتووە و ئێستاش پاش ئەوەی بەلێڕەوارەکانی کوردستاندا گەڕاوم و ئەم ڕاستییەم بۆ ڕوون بۆتەوە کە بەداخەوە مردووەکان لە زیندووەکان باشتر دارستانەکانمان بۆ دەپارێزن، دیسان لەسەر بڕوای خۆم هەر ماوم. بەڵام ئەم ئاواتەشم هەیە. پاش مردن خۆڵەمێشی من دەبن داری مەحموود کانی بکرێ تا بەخۆڵەمێشی من ئەم دارە بەقەوەت بێ کە کەس نازانێ چەن ساڵە بەقەدی کێوە ڕووتنەکەی خەزاییوە دیارە؟»

لە ڕۆژێکی پایزیدا

بۆ مامۆستا شلّماشی

پایزە ساردە، ڕەشەبای پایز وەک قەدیمیان گوتوویانە چ بەسەر دەواری شڕ دێنێ! وەک هەمیشە باری سەفەر دەبەستم، توورەکەیەک پڕ لە کاغەز و قەڵەم و دوو سێ نان... کوڕگەل پێم دەڵێن نەوسن، وەک پیرەمێرد کە لێی دەگێڕنەوە هەمیشە بابۆڵەی نان و کەبابی لە گیرفاندا بووە. منیش لە دەرەوە بابۆڵەی نان و پەنیرم لە گەڵدایە گەرچی دەزانم هێندێک دوورتر، لە لادێ، دەرگای هەر ماڵێک بکەیەوە پێڵاوت لەسەر چاوی خاوەن ماڵە. نانی گەرم و پەنیر، یان ماست و هەر خواردەمەنییێکی دی کە شک بەرن لە میوان شاردراوە نییە.

خەڵکی ئێمە دەڵێن میوان حەبیبی خوایە و تەنانەت هێندێکیش لەسەر ئەو بڕوایەن ئێستا میوان دانەبەزیوە، ڕۆژی ئەو لەلایەن پەروەردگارەوە هاتۆتە ماڵەکەوە. دوای هێندێک ڕێ ڕۆیشتن، چەند لاپەسێو و هەوراز و نشێوێک و دیتنی ڕوانگەی سروشت و دیمەنی جوانی ئاو هەوەڵین قۆناغم گوندێکە کە خۆم ناوم ناوە مەڵبەندی ئازایان. (شلّماش) بەڵێ شلّماش. لە داوێنی زنجیرە چیای هومل چەند ڕەشماڵ لە پەنا یەک دان و هێندێکیش جیا لە یەک، وێنەی گوندەکانی لێک بڵاوی هۆڵەند و دانمارک و بێروت. لەگەڵ خەڵکێکی ئازا و نەبەزیو و هەوڵدەر، ساڵ دوانزەی مانگ لە هەوڵ و تێکۆشاندان. لە هۆڵەند و پاریس و لبنان و وارشەو، هەرچی شوێنی جوان و بەدیمەنە بۆم مەڵێن! کە دڵگیر دەبم، چونکە شلّماش لە سەرووی هەمووانە و لە هەمووی ئەوانە جوان و ڕازاوەتر و بەدیمەنترە.

لەوانەیە هێندێک کەس بەوە تاوانبارم دەکەن کە لە نووسین زیادەڕەویم کردووە و وەک دەڵێن قەڵەم لە دەستی دوژمندایە، بەڵام من بۆ ئیسپاتی ئەو داوایەم چەند شاهیدێکم هەن، کە یەکێک لەوانە بولبولێکی مەهجورە و بەداخەوە ئێستا دەستم پێ ناگا ئەو ئێستا لەگەڵ هێندێک لە یاران لە وڵاتی غوربەت دایە... چاوەڕوانی ڕۆژێکە ئەو سەرماوسۆڵ و ڕەشەبایە لەعنەتییە لە وڵات بارکا و سڕ و سیپاڵی تێک نێ و بۆ ئەبەد لەو وڵاتە گۆڕی گوم بێ، ئاخر ئەو پەروەردەی ئەو خاکە جوانەیە.

ئەو بولبولە دەنگ خۆشە لە (سەربانە و سابنێ و هۆمەرە و دارنیشان و چۆم پەمو) لەگەڵ گوڵاندا هاوئامێز و دەس لە مل بووە و ئەغیار وەک گورگی چاوبرسی بەغیلیان پێ

بردووه، وەک بۆ خۆی پێی لێ ناوە لە (سەربانە) زۆر خۆشی ڕابواردووە.

لەو بولبولە دوور وڵاتە کە بگوزەرێین، ئەو باڵندانە کە لە کاتی گەڕانەوە بۆ گەرمێن بەسەر شلماشدا تێ دەپەڕن شاهیدن. سەرقافڵەکەیان وچانێک دەگرێ و هاواری هاواڵەکانی دەکا و دەڵێ: نیوەی ژیانی ئێمە لە سیاکێو بەفیڕۆ چووە، هاواڵان دەڵێن بۆچی، سەرقافڵە دەڵێ سەردانەوێن و تەماشاییێکی خوارەوە کەن و ئەو دیمەنە جوان و ڕازاوە ببینن. وا چاکە بچینە خوارەوە و پشوویێک بدەین. بەڵام بەداخەوە و دیسانیش بەداخەوە، کاتێک دێنە خوار و نزیکی زەوی دەبنەوە بۆیان دەردەکەوێ کە سەرما و سۆڵێکی چۆن بەسەر ئەو مەڵبەندەدا زاڵ بووە و لەوەش خراپتر ئەو ڕاوچییە بێ بەزەییانە کە دەستیان لەسەر ماشەی تفەنگە و ها ئێستا گرمەی لێ بێنن ها تاوێکی دی، ئەوەیە کە بەگورجی تێ دەپەڕن و لەچاو گوم دەبن و بەرەو گەرمێن دەڕۆن و دەڕۆن...

بەڵام بەهیوای ڕۆژێکن کە لە گەڕانەوەدا دوور لە چاوی ڕاوچی و سەرما و سۆڵ و ڕەشەبا تاوێک لەو مەڵبەندە وچانێک بدەن. بەڵام ئێستا ڕۆژ بەڕۆژ تووشتر دەبێ و دەرەتانی ئەوە نییە.

بەڵام بەهار... ڕۆژی مەوعود... ڕۆژی دیداری یاران، ڕۆژی یەکتر دۆزینەوە و چاو لێکەوتنی هاواڵان، ڕۆژێک کە سەرما و زمهەریری زستان دەڕوا و گۆڕی گوم دەکا، خۆزگە بۆ ئەبەد بایە! گوڵەکان سەرلەنوێ سەر لە زەوی دێننە دەرێ، لە جاران چاتر و زۆرتر و بۆن خۆشتر، ڕێواس و مەندۆک و بیزا و کەما و گوڵە مێلاقە و وەنەوشە... هەریەک لەلایەک.

ئەو کاتە شلماشیش وەک هەموو مەڵبەندێکی کوردستان دەبێتەوە مەکۆی یاران، بولبولی دوور وڵاتیش دێتەوە ماڵ و سەرلەنوێ بەدیداری گوڵ شاد دەبێتەوە.

دەڕوانمە دەوروبەرم لەژێر چنارە گەورەی سەرچاوی لە پێشەوەم هێندێک بەولاوەتر گۆڕی پیرۆزی خوالێخۆشبوویێک دەبینم کە بێ شک ئەهلی ئیمانە. مورشیدی گەورە مەلا حەمەدەمینی هەمەوەند، هەزاران فاتیحە و ڕەحمەت پێشکەش بەڕۆحی پیرۆزی و هەزاران هێندەش لە کوڕە قارەمان و نەبەزەکەی، دەمەوێ قەڵەمەکەم بشارمەوە و... چی دی نەنووسم تا ئەو ڕۆژە... بەهار... بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا و بەشاردنەوەی قەڵەمیش سێڵاوی ئەسرینم بۆ ناشاردرێتەوە. چونکە دەڵێن کاسە کە پڕ بوو لەسەریەوە دەڕژێ، سەرم دادەنوێنم و بەدزیەوە فرمێسکەکانم پاک دەکەمەوە، هەتا ئەغیار لە ڕازی دەروونم تێ نەگەن و بەترسنۆک و بێ ورەم دانەنێن. نا ئەمن... هەرگیز ترسنۆک و بێ ئیرادە نیم وەک ئەو کێوەی پشتم پۆڵایین و سەرکەشم. بەڵام ئێستا لێم گەڕێن بەو فرمێسکانە کە لە نووکی خامە دەڕژێنە سەر کاغەز، بەفرمێسکی چاوم بڵێسەی ئاگری دەروونم بۆ ماوەیەک

خامۆش کەم و وەک ئاگرێک لەژێر خۆڵەمێشدا لە کورەی دڵم ڕای گرم، چونکە دەزانم بەکزەبایەک دیسان ئەو ئاگرە بڵێسەی لێ دێتەوە و سەرلەنوێ گڕ دەگرێتەوە.

هەتا بەهاری مەوعود، کە زۆر جوان و بەدیمەنە و دڵڕفێن، هەتا ئەو ڕۆژە خواتان لەگەڵ. ڕەفیقان هیچم لێ بەجێ نەماوە و توورەکەکەم هەر لە شاندایە و کاغەز و قەڵەم و بابۆڵە نانەکە. دەڕوێشم و دەڵێن دەروێش لەهەر جێگایەک شەوی بەسەردابێ، لێی دەنوێ.

بەڵام لە خەویشدا هەر لە بیری هاتنی بەهار و دیتنی هاواڵانم... و بێ دەرپێم و دەڵێن بێ دەرپێ هەر دوو گەزی جاو لە خەوێ دی...

١٣٥٦/٨/٣٠

---

* ئەم نووسینەی هێمن موکریانی لە بنەڕەتدا نامەیەکە لە ٢٠ی خەزەڵوەری ١٣٥٦ی هەتاوی (٩ی تشرینی دووەمی ١٩٧٨) بۆ مەلا محەمەدی شلماشیی ناردووە. بڕوانە: سدیق ساڵح، گۆڤاری ئێستا، ژمارە ١٢، ئایاری ١٩٩٨

شیری بەدەستێکەوە بوو هەتاوی بەدەستی دیکەوە

نووسینی: دوکتۆر سادق جەلالی

چیرۆک لە ماڵێکەوە لە کۆڵانی (دو دختران) لە بن پیرە چنارێکدا کە گەلێک مۆمی سووتاوی لە دەورە کەوتبوون دەس پێ دەکا.

(هۆمیرۆس) تەنیا هەر حەماسە بێژێک بوو، بەڵام فیردەوسی حەماسە بێژی فەلسەفە، مرۆڤایەتی و مێژووی گەلێک بوو، حەماسە بێژی بیری پاکی ئینسانان: پاڵەوانەکانی مێرخاس بوون لە سەرانسەری ئیلیادیدا هەرگیز تووشی قسەیەکی ئەوەندە ئینسانانە نابین:

شەرابی ئاڵ بخۆوە خوێنی خەڵک مەڕێژە
تۆ خاکی، وەک ئاگر توند و تیژ مەبە
ئەم ئاوە ڕەنگینەی بخۆیەوە باشترە
لەوەی پیرێژن تووکت لێ بکا

نەزەری (برتراند راسیل) لە هەڵسەنگاندنی شانامە و ئیلیادەدا.

ناوی مەنسوور کونیەی ئەبولقاسم فیردەوسی بووە: لە هەڕەتی لاوەتیەوە دوو هەتاو لە دڵیدا بەجووت تیشکیان داوێشت. خۆشەویستی نیشتمان و ئەوینی کتایونی. ئێرانی دەپەرست کە نیشتمانی لە مێژینەی بوو، کتایونی خۆشدەویست کە وەک گورد ئافەرینی ڕۆستەم نەشمیل و شێر دڵ بوو.

زەردەپەڕی، ڕۆژێکی بەهاربوو لە بەستێنی ڕووباری (باژ) لەسەر گابەردێک دانیشتبوو. هەتاوی جەنگەی زەردەپەڕی تەماشا دەکرد. خوێنی خوڕ دەڕژایە نێو ڕووبارەوە. لاوی خوراسانی لەبن لێواندا دەیپرتاند:

– دەڵێی خوێنی سیاوەشە لە تەشتی زێڕیندا.

ئەمجار لە ڕێگایەکی چۆل و پێچاوپێچ کە بەکێوەکەوە دیار بوو ڕاما، نەسوارێک ڕادەبرد، نە هەستی پێی ڕێبوارێک دەهات. ڕێگا چۆل و بەتاڵ بوو، لاوکۆڵەی خوراسانی کە مێزەرێکی سپی بەسەرەوە بوو و لفکەکانی بەنێو شاناندا بەردابۆوە، لەبەرخۆیەوە گوتی:

– ئەدی بۆ مێرخاسان و شۆڕەسواران بەو ڕێگایەدا بەپرتاو لێ ناخوڕن؟ بۆ کوڕژنی ئەسپان لەو شێو و وەرد و لانەدا دەنگ ناداتەوە؟ بۆ هەرا هەرایان کپە؟

پرسیارەکانی بێ وەڵام مانەوە، لەباتی وەڵام دەنگێکی ناسک و ژنانە گوێی زرینگاندەوە:

– ئیتر مێرخاس و شۆڕەسواران نابینی، پاڵەوانان لە شیرینی خەودان، هەڕەتی لاوەتی بەفیڕۆ مەدە شێعرت پێشکەشی بەژن و باڵای من بکە.

فیردەوسی ڕووی وەرگێڕا کیژێک بەکولمەی ئاڵەوە، بەبرۆی کەوانیەوە، بەچاوی ڕەشی وەک چاوی کارمامزەکانی (دەشتی ئاهوان) بەرەوڕووی پێ دەکەنی، دڵی گەشایەوە:

– ئیتر مێرخاسێک نەماوە.

– کتایون چەند تەنیا بووم!

کتایون دەستی لەژێر چارشێو دەرهێنا، دەسبەندێکی زێڕ لە مەچەکە سپی و قەڵەو و پڕەکانیدا دەبریسکایەوە:

– ها مەنسوور ئەمە ئەو کتێبەیە کە دەتویست.

فیردەوسیی لاو بەپەلە کتێبەکەی لە دەستی ڕفاند، بەرگێکی چەرمی کۆنی تێ گیرابوو، لەبەر پرشنگی مانگ کە تازە سەری لەکەڵ دەرهێنا بوو و دارستانی چڕ و پڕ و چیای بەرز و سەوزی دەنگاوت. چاوێکی بەلاپەڕە زەردەکانیدا خشاند، بەزەحمەت چەند دێری بۆ خوێندرایەوە:

«کاتێک بیژەنیان لە چاڵاوا هاوێشت،
مەنیژەی کچی ئەفراسیابی پیر،
ئاگادار بوو – و...
بەخەم و ئەسرینەوە هاتە سەر چاڵاو، شەو تاریک بوو. تاریک و بێ مانگ بوو.
ئەفراسیابی پادشای تووران لە غوڕابی خەودا بوو».

کتایون گوێی هەڵخستبوو، دەیەویست بزانی پاش ئەوەی مەنیژە چووە سەر چاڵاو چ ڕووی دا؟ لەسەرەخۆ گوتی:

ئەم کتێبە چیرۆکی چەند خۆشی تێدا هەن.

فیردەوسی لەچاوە پرشنگ تێ چەقیوەکانی کچەکە ڕاما:

– چاوڕەشی خۆم! ئەم کتێبە چیرۆکی ژیان و ئازایەتی و تێکۆشانی کەسانێکە کە لەسەر ئەم خاکە ژیاون. تۆ نازانی زوو ئەم خاکە هەڵاڵە و شلێر و سوێسن و بەیبوونی لێ

دەڕوا، ڕۆستەم لە سیستانەوە بەرەو مازندەران ئەسپی ڕادەدا ئارەش لەسەر ترۆپکی ئەلبورز زێی کەوانی دەکێشا ئاگری ئاورگەکان نێڵەیان دەهات و...

کتایون بەپاڵ لاوی سەوداسەری خوراسانیەوە ڕوونیشت:

– دەزانی ئەمڕۆ خەڵک چیان دەگوت؟

فیردەوسی دەستە نەرمەکانی لەنێو دەستی خۆی گرت و گوتی:

– ئاسکۆڵەی دەستەمۆی من دە بڵێ! بزانم خەڵک چیان دەگوت؟

– دەیانگوت باوکت لە خەودا دیتوویەتی تۆ لە سەربانێکی بڵند هاوار دەکەی و دەنگت دەگاتە هەر چوار لای جیهان.

فیردەوسی دەستی بەرەو ئاسمان هەڵێنا و گوتی:

– سەیرە، دەی چی دیکەش؟

– تۆ بڕوا ناکەی؟ باوکت لە مزگەوتی گەورە تەعبیری خەونەکەی لە (نجیب الدین) پرسیوەتەوە، ئەویش وەڵامی داوەتەوە و گوتوویە:

«ئەبولقاسمی تۆ ناوبانگ دەردەکا لە هەموو جیهاندا و لە هەموو ڕۆژگارێکدا». لاوەکە گوێی لەو قسانە گرت و کەوتە بیرکردنەوە.

لەو ڕۆژەوە کە دەچوو بۆ فێرگە ئاگرێک لە دەروونیدا بڵێسەی ئەستاندبوو، ئەم ئاگرە دەیسووتاند، دەیبرژاند، دەیکردە ژێڵەمۆ، ئەم ئاگرە ئەستێرە بارانی دەکرد، ئەستێرە و ئەستێرە...

فیردەوسی خۆی دەخواردەوە، ڕەنجی دەکێشا، هەستی ئاگرینی دەمێک دانەدەمرکا. لاو بوو، داوێن پاک بوو، نیشمانپەروەر بوو، زانا و بەرزەفڕ بوو.

ئەگەر لەنێو شاعیرەکانی ئێراندا بگەڕێین، کەس لە فیردەوسی مەزنتر نادۆزینەوە. حەماسە بێژێک بوو کە تابلۆی دڵپاکان و مێرخاسانی دەکێشا. شیری بەدەستێکەوە بوو و هەتاوی بەدەستی دیکەوە. شیرەکەی جەرگی ناپاکانی دەنجنی و هەتاوی دەروونی پاکانی ڕووناکتر دەکردەوە.

وەنییە هەر من و تۆ بیناسین، کتێبە نەمرەکەی فیردەوسی لە سەرانسەری جیهاندا ناسراوە. لێرەدا کە برتراند راسیل، پاش لەبەر یەک ڕانانی حەماسەکانی فیردەوسی و «هۆمیرۆس» ڕاستگۆیانە دەڵێ:

«هۆمیرۆس تەنها حەماسە بێژێک بوو، بەڵام فیردەوسی حەماسەی مرۆڤ و مرۆڤایەتی دەژیاندەوە».

فیردەوسی فەلسەفەی گەورەی ئینسانی دەرازاندەوە لەپێناوی ژیاندنەوەی مێژووی گەلێکدا تێ دەکۆشا و دەگەڵ جەبری زەماندا بەربەرەکانی دەکرد.

با بچین لەسەر گۆڕە پیرۆزەکەی فرمێسک بڕێژین، کوڵ و کۆ دامرکێنین. لە بەرامبەر ئەودا چۆک دابدەین. بەپیاوێک هەڵبڵێین کە پاک بوو، مەزن و لە دوایی ژیانیدا تەنیا و دەس تەنگ بوو، داخدار و ملتەبار بوو کەچی بەو حاڵەوە گەورەترین حەماسەی خوڵقاند.

فیردەوسی بەوپەڕی ئەوینەوە خەریکی هۆندنەوەی شانامە بوو. هەرچەند پێش ئەو (دەقیقی) دەستی بەو کارەی کردبوو. بەڵام تازە دەستی پێ کردبوو کە بەدەستی کۆیلەکەی خۆی کوژرا و کارەکەی بەناتەواوی بەجێ ما و فیردەوسی درێژەی بەو کارە دا.

ئیتر کەم کەس ڕۆڵە وەرزێری تووسی لە کووچە و کۆڵانان دەدی ئەو لە دەریایەکی قووڵ و بێ بندا، لە باوەش شەپۆلان باسکی داویشتن. هەرچی لە کاری شانامەدا پتر دەچووە پێش وەک پشکۆیەکی شنە بیگەشێنێتەوە زیاتر گڕی دەگرت، بڵێسەی بەتینتر دەبوو، دنیا و ژیان و هەبوون و نەبوونی ئەو لە وشەیەکدا کۆکرابۆوە ئەویش «ئێران» بوو...

ڕۆژێک کتایون کچی چاوڕەشی خوراسانی کە کوڵمەکانی خڕ و خاڵ و چاوەکانی بادامی بوون و دوو گۆی بلوورین لەسەر سینگی دەلەرینەوە بەئەسپایی لە پلیکانی ئەو باڵاخانەی فیردەوسی تێ خزابوو سەرکەوت. پەردەی هەڵداوە کەمێکی تێ فکری. فیردەوسی خەریکی کاری خۆی بوو هیچ ئاگای لە دەوروبەری خۆی نەبوو، کتایون بەتەوسەوە گوتی:

– تۆ...؟! خۆزگە قەت ئەم کتێبەم بۆ نەدەهێنای. فیردەوسی بەو دەنگە ناسک و شیرین و پڕ توانجە ڕاچەنی و گوتی:

– ئاخ کتایون ئەوە ئەتۆی؟ گوڵی سەد ڕەنگم، دەگەڵ ئەم کتێبە کۆنە کە دوو هەزار ساڵ لە تەمەنی دەگوزەرێ وا خەریکم کە بڕوا بکە خۆشم لە بیرچۆتەوە. ئاخ تۆ نازانی چ خەزنەیەکی دارماڵە؟

شادی لە ڕوخساری فیردەوسیدا بەدی دەکرا. کتایون سوور هەڵگەڕابوو، بەشیرینی لێوە ئاڵەکانی دەگەست و بەناز گوتی:

– مەنسوور، بەهار دەشتی (تابران)ی گوڵباران کردووە. شینکە دەڕوێ، گوڵ دەپشکوێ هەور دەگری، هەموو لایەک پڕ لە جوانی و لە چریکە و گۆرانی و سترانە، بەڵام تۆ تەنانەت ئەوین و دڵداری و ژوانیشت لەبیر کردووە.

کتایون ئەم قسانەی دەکرد و هات لەکن دۆشەکچەی فیردەوسی دانیشت و بەتووڕەیی و

نازەوە کاغەزەکانی تێک وەردان، دیار بوو ئیرەیی پێ دەبردن. دیسان بەتەوسەوە پێی گوت:

– تۆ لە بیرت چۆتەوە بەهار هەڕەتی شادی و دڵداری و خۆشی و ئاهەنگە.

فیردەوسی لە چاوە ڕەشەکانی کیژۆڵەی تووس ڕاما و بەئارامی گوتی:

– گوڵەکەم! سوێند دەخۆم بەخاڵی ڕەشی گۆشەی لێوت کە دەڵێی جادووە لەسەر کانی ژیان ڕۆنیشتووە. دنیا لەبەر پێی تۆدا دەبینم، سەرتاپات بەزێڕ و زیو دەڕازێنمەوە، تۆ نازانی شەوی ئەو شەو خەو بێ و لە چاوی من نەکەوتووە، چاوم وەک چاوی ئەستێران خەوی نەدیوە ئەوینێکی بەتین لە مندا دەگورێ، حەماسەیەکی نەمر لە مندا چەکەرەی دەدا. ئەی کچی باڵا بەرزی بەژن باریک تۆ نازانی، تۆ نازانی.

کتایون ئارام ئارام سەری فیردەوسی لەسەر ڕانی خۆی دانا، دەستێکی بەکاکۆڵە ئاڵۆزەکانی داهێنا و گوتی:

– ئێستا ئارام بگرە بنوو سەر وەسەرینی ڕانە نەرمەکانی من بکە.

فیردەوسی بەناره ناره گوتی:

– کە پەردەیان لەپێش هەتاو لادا.

– بەیان ئەنگوت و خەو زڕا،

دیسان گوتی:

– کتایون ئەو کتێبە تۆ دات بەمن دەریایەکی مەند و قووڵە ئەو شانامەی بەدەستی منەوە، ئاسمانێکی بەرزی پڕ ئەستێرەیە.

ئاگری ئێرەیی لە چاوە جوانەکانی کتایوندا بریسکایەوە و بەتووڕەیی گوتی:

ئەدی ئەستێرەکانی چاوی من؟

فیردەوسی کەزیە نەرم و درێژەکانی لە چەنگی گرت و بۆ لای خۆی ڕاکێشا و گوتی:

لە ئاسمانی چاوە ڕەشەکانی تۆدا هەزار ئەستێرەی گەش دەدرەوشێتەوە. رووناک، پاک و بێ گوناه.

چاوەکانی تۆ دوو چرای ڕۆشنی منن کە لەبەر ڕووناکی ئەواندا مروارییە نەسماوەکانی شانامە دەسمم و دەیانهۆنمەوە و بەرمورورێکی نایاب دروست دەکەم و لە ئەستۆی بووکی شێعر و خەیاڵ نا، لە ملی مێژووی ئێرانی دەکەم.

کتایون بەناز و شەرمەوە گوتی:

– ئەدی بووک و زاوایەتی ئێمە؟

فیردەوسی پێکەنی:

– بیست ڕۆژی دیکە مانگی محەڕەم دوایی دێ، جا پەنجە بلوورینەکانت لە خەنە دەگرم، تارایەکی حەریری، سووری تەنکت بەسەر دادەدەم، پەردووت بەگوڵ و وەنەوشە دەخەملێنم.

کتایون لە خۆشیان وەک منداڵان شاگەشکە بوو و گوتی:

– دەی قسان بکە دەی، ئەو قسانەی تۆ چەند جوانن چەنە شیرینن.

فیردەوسی لە دوورە دەستەکانی دەشتی خوراسان ڕاما و گوتی:

– چاوە جوانەکەی تۆ دەڕوانێتە بەرەبەیانێکی دوور، دوور دەڕوانێتە ئەو ڕۆژانەی کە گزنگ کەوت. ئیتر من نەماوم مەنسووری تۆ ئیتر بۆتە خاک و خۆڵ، بۆتە تۆزی ڕێگای ئەو کاروانانەی کە شەودرەنگان لە دەروازەی تووس دەردەکەون بەڵام شانامەی من نەمرە. ناکتایون من نامرم، نامرم لە دوارۆژدا دەزانن ئەو پیاوەی لە خوراسان ڕابوو، مەشخەڵێکی لە ئاگری زەرتەشت بڵێسەدارتری داگیرساند، لەبەر ڕووناکی ئەو مەشخەڵە، تۆوی ئەدەب، نا مێژووی ئێرانی چاند. هەتا هەتایە زیندووە و نامرێ.

کتایون! ئەو کاتی خەڵک دەڵێن: ئەو پیاوە لە ساڵی **٢٢٩**ی کۆچی هاتە سەر دنیا. ڕۆڵە وەرزێرێکی پاک بوو. نیشتمانی خۆی دەپەرست بای نەورۆزی لە شنەی بەهەشت پێ خۆشتر بوو. بێ پەروایانە لە دەریای شێعردا مەلەی دەکرد، بەئیرادەیەکی مەحکەم، مەحکەمتر لە چیا بەدۆڵ و شیو و ڕکە و بەردەڵاندا ڕادەبرد، لە سەرما و گەرما لە دێو و درنج نەدەترسا: نەبەزی تا گەنجینەی شێعری دۆزیەوە و پێشکەشی خەڵکی جیهانی کرد!

– من ئیدی نامرم زیندووم، تۆوی شێعرم چاندووە.

ڕۆژ هاتن و ڕابردن، ساڵ بەسەرچوون، چۆن ساڵانێک؟ ئەو ساڵانەی ژیان و تەمەن و ماڵ و سامانی فیردەوسییان وەک حەزیا هەڵدەلووشی.

ماڵ و سامان و زێڕ و زیوی نەمابوو، بەرەو پیری دەچوو بێ هێز و کەنەفت بوو، گنج و چین ڕوخساریان داگرتبوو. بەڵام بەدەستی ئەو شوورەی کۆشکێکی بەرز داڕێژرابوو کە بەخەتێکی نوورانی لەسەر دەرکەکەی نووسرابوو:

«کۆشکە بەرزەکان وێران و خاپوور دەبن، بەری با و باران و گەرما و سەرما ناگرن، من کۆشکێکی بەرزم لە نەزم دامەزراند کە با و باران زیانی پێ ناگەیەنن».

وردە وردە، تەمەنی فیردەوسی بەرەو ژوور دەچوو، پیری پەلاماری دەهێنا، هیچی نەما

بوو، بەڵام بەو حاڵەشەوە شەو و ڕۆژی لەکن نەبوو هەمیشە سەری بەسەر شانامەی (ئەبو مەنسوور)دا دادەگرت و چیرۆکە کۆنەکانی دەخوێندنەوە و دەیهۆندنەوە تا پیری و دەستەنگی بەجارێکی شپرزەی کرد:

– ئەی ئەوەی ئەو چەرخە بەرزەت ڕاگرتووە!

– بۆچی بەسەری پیری منت هەژار کرد.

– تا لاو بووم چاکترت بەخێو دەکردم.

– بەپیری سووکت کردم.

– ڕۆژگار لەباتی جڵەو، وەکازی لەدەست نام.

– ماڵەکەم بڵاو بوو و حاڵەکەم شێوا.

فیردەوسی پەنجا و هەشت ساڵە بوو کە بیستی سوڵتان مەحموودی غەزنەوی چۆتە سەر تەختی پادشایەتی، بەبیری داهات شانامەی بەناوی ئەوەوە بکا، بەڵام نەیدەزانی ئەو پادشایە زۆر بەدفەڕ و خراپ و هەق نەناسە.

لەو سەردەمەدا ئاسمانی بەرزەفڕی فیردەوسی بەرەو تاریکی دەچوو، ئەستێرەکانی یەک یەک ڕادەخوشان بەردەبوونەوە و دەکەوتنە سەر خاکی نەهاتی و داماوی.

کارەساتێکی تاڵ و ناخۆش بوو، پیرە وەرزیری خوراسانی لەسەر ترۆپکی ناوبانگ ئەوەندە هەژار و نەدار بوو کە ئیتر دووکەڵی لە ماڵی هەڵنەدەستا و ئاورگی لە دڵی ناهومێدان ساردتر بوو، لە پێناوی نیشتماندا تۆزکاڵ تۆزکاڵ دڵ و گیانی خۆی خستە ژێر پێی مێژوو و حەماسەوە تا تواوە.

لە کاتێک کە زمان لووسی بێ مایە، لە بارەگای سوڵتاندا زێڕ و زیویان وەسەر یەک دەنا، ئەو لە ئاگری نیشتمانپەروەریدا دەسووتا و جگە لە خەم و فرمێسک و هەناسە بەشێکی نەبوو، بەو حاڵەشەوە هێشتا دوودڵ بوو:

– چ بکەم ئایا شانامەی بەدیاری بۆ سوڵتان مەحموود بەرم؟

– ئایا داچێندراوی سەوز و شین و جوانی خۆم بەکێ بسپێرم؟ ئەوانە نەقەدری زانست دەزانن و نەهەست دەکەن چ ئاگرێکی نەمر لە دڵی مندا بڵێسەی ئەستاندووە.

لەو سەروبەندەدا دەردێکی گرانی دیکەی وەک نەشتەر، لە دڵ ڕاچوو. ڕۆڵە سی و حەوت ساڵەکەی نەخۆش کەوت. نەخۆشییەکەی درێژەی کێشا، لەسەر سەرینی ئەو لاوە دوو دڵ دەکوڵێن و دەیانکورکاند. دڵی کتایون و دڵی ئەبولقاسمی فیردەوسی.

شەوێکی ڕەش و تاڵ و گڕژ و مۆن بوو، سێبەری مەرگ بەسەر سیمای لاوەکە کشابوو،

کتایون یەک بەخۆی قیژاندی:

– تەماشای کە هیچ دەنگ نایە، هەموو بێدەنگن هەموو خامۆشن، هەموو مردوون، ئێمە برسین، تەواوی ماڵ و سامانی خۆت دانا تا چیرۆکی ڕۆستەم و سوهراب و بیژەن و مەنیژە و سوودابە و سیاوەش و کیوەمەرس و هۆشەنگت کردە شێعر، تۆ چت پێگەیشت؟ چت بۆ ماوەتەوە؟

فیردەوسی هیچی نەگوت هەر چاوێکی لێ کرد، لە نیگای ئەودا تێشکان و لێقەومان و دەرد و ژان پەنگی خواردبووەوە. ئەو چی بەو ژنەی کە لەگەڵی پیر ببوو و بەو لاوەی کە مەرگ دەستی لە ئەوکی نابوو گوتبایە؟

هێشتا شەو پەڕ و باڵی ڕەش و شوومی هەڵنەوێزنیبوو کە کوڕ پشووی لێ بڕا و پیرەمێرد داخدار و تازیەبار بوو:

«من تەمەنم لە شێست و پێنجی هەڵبوارد،
ڕەوا نەبوو بەزێڕ و زیوی بگۆڕمەوە،
مەگەر سوودێک لە پەندی خۆم وەرگرم،
بیر لە مەرگی ڕۆڵە خۆشەویستەکەم بکەمەوە
نۆرەی من بوو بڕۆم ئەو لاوە ڕۆیشت
لەبەر دەردی ئەو لاشەی بێ گیانم».

لێرەدا بوو کە ناچاری تەنگی پێ هەڵچنی و قورسایی باری کارەسات شانی چەماند، شانامەی کە ئاوێنەی ڕەنج و ئەوین و هەستی بەتینی خۆی و ئازایەتی و مێرخاسی دلێرانی ئێران بوو بەناوی سوڵتان مەحموود تەواو کرد. لەو کارەدا ئەبولعەباسی فەزلی کوڕی ئەحمەد نەخشێکی گرنگی هەبوو.

لە کۆڵانی (دو دختران) لەژێر پیرە چنارێک کە گەڵێکی مۆمی نیوەسووتاوی لەبن کەوتبوون، پیاوێک کە سەر و ڕیشی هەموو سپی ببوو شەوێک دەستی کتایونی بەدەستە لەرزەکانی گرت و گوتی:

– شانامە تەواو بوو هەتاوی لاوەتی من و تۆش ئاوا بوو!، کتایون کە کوڵمەکانی چرچ و بێ ڕەنگ و چاوەکانی پرووش ببوون گوتی:

– لەو ماڵەدا هێشتا مۆمێک دائیسێ.

– هێشتا ژیان درێژەی هەیە.

– هێشتا دڵێک لێ دەدا.

فیردەوسی زەردەیەکی خەمناکانەی هاتێ، خەمناکانە بەڵام بەرزەفڕانە و گوتی:
– ئەو مۆمە هێشتا ڕۆنەمرکاوە، ئێستا هەزار شێعر، شێست هەزار زێڕی پێ دەدەن.
بەیانی پیری چیرۆک بێژ بەرەو غەزنەین کەوتە ڕێ. فەزلی کوڕی ئەحمەد لەسەر کار نەمابوو و دەرکرابوو، خاوەنی شانامە لە بارەگای سوڵتان مەحموود دۆست و پشتیوانێکی نەبوو کێ ئەو چارەنووسە دەناسێ؟ ئایا پیاڵەی بەرزەفڕی و خۆڕاگری پیاوە نەمرەکان بەدەستی کێ دەشکێ؟ بۆ چارەنووسی کەڵە پیاوان، زانایان و هونەرمەندان هەر تاریکی و تاریکییە؟

فیردەوسی بەپلیکانی مەڕ مەڕی کۆشکی سوڵتان مەحمووددا سەردەکەوت، سەربەرز بوو وەک هەڵۆکانی دوندی چیا، شانامەی وەک خەزنەیەکی دارماڵ لە گەوهەر و دوڕی نایاب لەبن هەنگڵدا بوو، شانامە نەبوو، ئاوێنەیەک بوو کە دیمەنی ئاوات و ئارەزووەکانی لاوەتی و ڕەنج و ژان و دەرد و کوێرەوەری پیری خۆی تێدا دەبینی. تەمەنی لە هەشتا نیزیک ببووەوە، دەستی دەلەرزین و شانامەش گران بوو بەقەد گرانایی مێژووی کۆنی ئێران. هێزی کەم بوو، ئەژنۆی دەلەرزین، چاوێکی بەدەوروبەری خۆیدا گێڕا:
– کوان قارەمانەکانی من؟ پاڵەوانەکانی شانامە لەکوێن؟ کوان گیو و گودەرز و ڕۆستەم و تووس تا باسکی من بگرن؟
حەکیم ئەبولقاسمی فیردەوسی لە بارەگای سوڵتان مەحموود ڕاوەستا بوو. سوڵتان بەڕێزەوە تێی ڕاما شانامەی کە لە حەوت بەرگدا بەخەتی عەلی دەیلەمی نووسرابوو لێ وەرگرت و چەند شێعرێکی خوێندەوە و ڕووی گرژ کرد و گوتی:
– ئەوەیە شانامە؟
– فیردەوسی وەڵامی دایەوە:
– ئەوەیە چیرۆکی کۆنی مێرخاسان و گەورە گەورانی ئێران.
– بەڵام من جگە لە باسی ڕۆستەم هیچ لەو کتێبەدا نابینم، لە لەشکری مندا هەزار پیاوی وەک ڕۆستەم هەیە.
فیردەوسی سەری هەڵێنا، ملی قەف کرد، سینگی دەرپەڕاند، ڕاستەوخۆ و بێ پەروا چاوی لە سوڵتان مەحموود بڕی و گوتی:
– نازانم لە لەشکری سوڵتاندا چەند پیاوی وەک ڕۆستەم هەیە؟ بەڵام ئەوەندە دەزانم دایکی ڕۆژگار ڕۆڵەیەکی لە وێنەی ڕۆستەم نەدیوە.
ئەوەی گوت و ئیزنی وەرگرت و ڕۆیی، سوڵتان مەحموود بەوەزیرەکەی گوت:

– ئەو پیاوە بەمنی گوت درۆزن، بەڵام من بەو حاڵەشەوە لەسەر ئەوەم جایزەکەی بدەمێ.
زۆر شەوان شانامەیان لە کاتی خەودا بۆ سوڵتان مەحموود دەخوێندەوە. بەڵام ئەو ناڕەحەت دەبوو، ئێرەیی ئازاری دەدا، ئازایەتی و پاڵەوانی و داوێن پاکی قارەمانانی شانامە دەیرەنجاند هێندی ڕق هەڵدەستا وەختابوو شێت بێ.
لە ئەنجامدا دووزمانی پیاوخراپان کاری خۆی کرد. ئایا ئەوە خواجە حەسەنی میمەندی بوو کە ئەو کارە دزێوەی کرد و بەسوڵتان مەحموودی گوت: «قوربان! شاعیرێکی وا هەر دەبێ چەند درەمی بدرێتێ»، سوڵتان مەحموودیش بیست هەزار درەمی زیو جایزە بۆ نارد.
ئاگری ڕقی فیردەوسی بڵێسەی سەند، هەستی کرد ناپیاوان دەیانەوێ بیشکێنن بەڵام ئەو وەک کۆنە شوورێکی قایم خۆی ڕاگرت و هەرەسی نەهێنا. لە تووڕەیی سوڵتان نەترسا بەماندوویی و ڕق هەستاوی چووە حەمام. تەواوی دراوەکەی دا بەکیسەکێش و ئاوگر و حەمامچی و لە غەزنەین وەدەرکەوت و سەری خۆی هەڵگرت.
ئەو گەورە پیاوە شار بەشار ڕای دەکرد و سێبەری شوومی پیاوەکانی سوڵتان مەحموودی بەشوێنەوە بوو. تا خۆی گەیاندە مازندەران ئەو مەڵبەندەی کە زۆر لاپەڕەی شانامەی پڕ کردۆتەوە.
شەوێکی تاریک بوو، زەنگی کاروان دەشتی بێدەنگی پڕ زرینگە زرینگ کردبوو، فیردەوسی لە مازندەرانڕا بەرەو خوراسان دەچۆوە. کە گەیشتە دەروازەی (تابران) لەرزی و فرمێسکی گەرمی بەڕیشی سپیدا هاتە خوار و لەبن لێواندا گوتی:
– کوا لاوەتی من؟ بۆ کوێ چوون پاڵەوانەکانی من، هەموو ئاوابوون. ئاسمان بێ ئەستێرەیە و وجوودی من بەتاڵ و بێدەنگە. ئێستا تەمەنم نیزیک هەشتا ساڵە، هیوام بەجارێک با بردی.
ڕۆژی دیکە تێپەڕبوون، ساڵی تر بەسەرچوون، تا لە بەرەبەیانی ساڵی ٤١١ یا ٤١٦ی کۆچیدا، باڵندەی زامدار، ئەستێرەی شکاو و ئاوێنەی تۆز گرتوو و هەتاوی گیراو، خراپە و دووڕوویی و فێڵبازیەکانی ئەم جیهانەی لێ ون بوون و مرد. دەنگێک لە ئاسمانی خوراسانەوە هات: فیردەوسی مرد، خودای شێعر مرد!.
یاری ڕۆژگار ببینن، هەر لەو ڕۆژانەدا بوو کە سوڵتان مەحموود پەشیمان بۆوە و فەرمانی دا تا شێست هەزار دیناری زێڕ بۆ فیردەوسی بنێرنە تووس.
ئەمە گاڵتەی دزێوی ڕۆژگار بوو، زێڕەکانیان گەیاندە بەر دەرکی فیردەوسی کچەکەی کە

لە شینی باوکیدا فرمێسکی دەڕشت و مووی دەڕنیوە کە جایزەی شانامەی چاو پێکەوت وەک شێتان پێکەنی و بەتووڕەیی گوتی:

– بڕۆن، بڕۆن نامەردینە، ئەو بەخششە بەرنەوە خەزنەی سوڵتان، من هەرگیز وەری ناگرم! لێ گەڕێن با گیانی باوکم لە ئاسمانەکاندا هەروا بەرزەفڕ بێ هەروا بەرزەفڕ بێ... بەرزەفڕ.

ئەو جۆرەی بتەوێ

شەکسپیر

ڕۆژگارێک بوو وڵاتی جوان و دڵگر و کانگەی ئەوین و دڵداریی فەرانسە، بەرەڵڵا و هەرکەس هەرکەس بوو، کەس سەری بۆ کەس دانەدەنواند، کەس بەرپەی کەسی نەدەپێوا، هەر لایەی بەدەس میر و مەزن و دەرەبەگێکەوە بوو. لە ناوچەیەکی ئەم وڵاتە میرێکی زۆرداری، داگیرکەری، دڵڕەش فەرمانڕەوایی دەکرد. کە دەسەڵاتی مەزنایەتی لەدەست براکەی خۆی دەرێنابوو، ملک و ماشی لێ بڕیبوو.

ئەو میرە لەدەس پیسی و ناپاکی وماڵپەرستیدا وێنە و هاوتای نەبوو. براکەی خۆی کە تا ڕادەیەک لەنێو خەڵکدا ناخۆشەویست بوو. دەرکردبوو. برای زۆر لێکراوی، لێقەوماوی وەدەرنراو پەنای بۆ لێڕەواری دوورە دەست و چڕ و پڕی «ئاردن» بردبوو. لەوێ دەگەڵ چەند دۆست و ئاشنا و لایەنگری خۆی ژیانێکی شاد و ئازاد و بێ دەردی سەریان ڕادەبوارد.

وردە وردە ئۆگری ژیانی ساکاری جەنگەڵ بوو، خەم و پەژارەی بەدیتنی دیمەنە جوانەکانی خۆڕسک دەڕەواند. ئاوی سارد و ڕوون و بێ خەوشی کانیاوی دەخواردەوە. هەوای خاوێن و سازگاری زەنوێرانی هەڵدەمشت، کارگ و ڕێواس و گواردە و شیر و پەنیر و لۆرک و کەرە و هەنگوێنی کوێستانی لە چێشتە چەور و سوێر و تیژەکانی کۆشک باشتر پێ دەکەوت. دەرد و دەغەزی دەپەڕاند و ئازار و نەخۆشیی نەدەهێشت ڕۆژ بەڕۆژ ژمارەی، لێقەوماو و دەرکراو و ڕاونراوی پتر لێ کۆ دەبوونەوە و دەورەی قەوغاتر دەبوو، وەڕەزی زیاتر دەشکا و، مەترسی کەمتر دەما.

ئەو میرە دەرکراوە کیژێکی هەبوو، تا حەز بکەی نازدار و لەبار و وریا و زانا و وشیار بوو. ئەوەندە گفت و لفت خۆش و خوێن شیرین بوو کەس نەبوو بەدڵ خۆشی نەوێ، نێو «ڕوزلیندا» بوو.

ڕوزلیندا لەو ڕۆژەوە باوکی بۆ پاراستنی گیانی پەنای بردبووە «ئاردن» لە ماڵە مامە بەدفەڕەکەیدا مابۆوە. تا ئاودەنگ و هاودەمی «سلیا»ی کچی مامی بێ. ئەو گلدانەوە هەرچەند ڕۆژەکانی هەوەڵ سەخت و تاڵ و ناخۆش بوو، بەڵام ئەو جووتە کچە زوو ئۆگری یەک بوون و بوونە دۆستی چاک و پاک و گیانی یەکتر.

چیرۆکی ئێمە لێرەوە دەس پێ دەکا، «ڕوزلیندا» ڕۆژێک وەک ڕۆژانی پێشوو، لەبەر پەنجەرەی ژووری «سلیا» بەوەڕەزی دەستی وەبەر چەنەی هەڵدابوو و بیری لە ژیانی پچڕاو

و هەڵوەشاوەی خێزانی خۆیان دەکردەوە و «سلیا»ش بەپەنجە نەرمۆڵەکانی دۆستانە پرچە خاو و جوانەکانی دادەهێنا.

لەو کاتەدا خزمەتکارێکی ئەمیر هاتە ژوور و پەیامی ئەمیری بۆ هێنان و گوتی:

ئێستا ئەمیر دوو پاڵەوانان بەگژ یەکدا دەکا دەفەرمووێ ئەگەر وازیان لێیە ئەوانیش بێنە تەماشا.

لەو سەردەمەدا باو بوو کە پاڵەوانان لە پێش چاوی میر و گەورە گەوران زۆرانبازی بکەن و ئەوانیش بەفیزەوە لە سوێیان ڕاوەستن و ئەم کارە دزێوە و ناپیاوانە مایەی ڕابواردن و سەرگەرمی و دڵخۆشی ڕەسەنزادە بەدەسەڵاتەکان بوو. «ڕوزلیندا» و «سلیا»ش کە زۆر وەڕەز و دڵتەنگ بوون بۆ تەماشا چوون. بەڵام بەداخەوە دیمەنەکە لەباتی وەڕەزیان بشکێنێ پتری خەمبار کردن. چونکە دیتیان مێر منداڵێکی ڕیوەڵەی، باریکەڵەی شووش و گشت خەریکە ئامبازی لەندەهۆرێکی مل ئەستوور و سینگ پان و دێوەزمەیەکی بێ کلک و شاخ و بەشان و باهو و بێ ڕەزا بێ.

جیاوازیی تەمەن، وێک نەچوونی لەش و ئەندام، نیشانەی کارامەیی و ئەزموون، دیار و بەرچاو بوو. هەموو کەس دەیتوانی بەهاسانی ئەنجامی ئەم بەگژیەکداچوونە نابەرامبەرە خەفەتبارە پێشبێنی بکا. کەچی لاوەکە هیچ نیشانەی ترسان و بزرکان و تێشکانی پێوە دیار نەبوو دەتگوت، لێی ڕوون و ئاشکرایە، زاڵ دەبێ و سەردەکەوێ و، ڕووسوور دەردەچێ و بزەی هەر لەسەر لێوان بوو.

«ڕوزلیندا» زۆر پەشێو و خەمبار بوو، ئارام ئارام لە کوڕەکە چۆ پێش، نیگای دڵڕفێن و سیحراوی تێ بڕی. بەزمانێکی نەرم و شیرین پێی گوت:

«دەس لەم کارە منداڵانە و شێتانە هەڵگرە، چونکە ئەم کابرا زل و زەبەلاح و بەهێزە لەوانەیە نەتهێڵێ و ژیانی لاوەتی تۆ بخاتە مەترسییەوە».

لاوە نەناسیاوەکە بەئەدەبەوە گوتی:

«داخی گرانم ناتوانم پەند و ئامۆژگاری ئەم کچە نازدارە لە گوێی بگرم. من بڕیاری خۆم داوە، بەرەنگاری دەبم، ئەگەر سەرکەوتم شانازییە و ئەگەر تێداچووم، لەم دنیا پان و بەرینەدا تاقە کەسێک نییە دەنکێک فرمێسکم بۆ بڕێژێ!» لە حاڵێکدا چاوی بەتاسەوە لە چاوە پڕ شەرم و جوانەکانی کچەکە بڕیبوو گوتی:

«تەنیا ئاواتم ئەوەیە دڵسۆزی و خەمخۆری تۆ پشتیوان و هاندەرم بێ».

زۆرەوانێ دەس پێ کرا، «سلیا: بەئاواتەوە بوو لاوی نەناسیاو سەرکەوێ. ڕوزلیندا

دەس بەدوعا بوو و دەپاڕاوە خودا لاوەکە لە شەڕی ئەم لوزەندەرە بپارێزی. بەتایبەتی ترسی جوانەمەرگی ئەو پەرێشان و هەراسانی کردبوو. تێ گەیشتبوو ئەم لاوەش وەک ئەو بێکەس و بێ پەنایە دڵەکوتەی گرتبوو، بۆ یەکەم جار لە ژیانیدا هەستی بەشتێک لە دڵی خۆیدا کردبوو، ئەویش هەستی ئەوین بوو.

بەپێچەوانەی بۆچوونی تەماشاکەران لاوی مێر منداڵ کە لەبەر کابرای بەگەد و گیپاڵ نەک هەر خۆی لەبەر ڕاگرت و چەقی، بەڵکو بەرسینگەی لێ بریەوە، مەچەکەی لێ ئەنگاوت، سەر سمتەی دا و باو لەسەر باوی هێنایە. تا کابرا بڕستی لێ بڕا شل بوو و فێڵی پێ نەما. ئەمجار بەهەردوو دەست بەرزی کردەوە و بەڕقەوە وای لە تەختی هەردی ڕاکێشا کە چوار پەلی هاوێشت و لەجێی نەبزووت و پشووی لێ بڕا.

چەپڵەڕێزان، هۆریاکێشان، دەنگی ئافەریم، دەستت نەڕزێ، باوکم دەبەرت مرێ، ڕووی دایک و باوکت سپی بێ بەرز بۆوە. میر خۆی پێ ڕانەگیرا لاوەکەی بانگ کرد و لە ڕەسەن و بنەچەکەی پرسی:

«وەڵامی داوە کوڕە گچکەی (سیر رولاند بز)م. ئەمیر چرژا، گرژ بوو، ڕووی لێ وەرگێڕا. باوکی دەناسی و دەیزانی یەکێک لە دۆستانی نیزیکی براکەی بوو».

بەڵام پلەی خۆشەویستی «ڕوزلیندا» بەرزتر بۆوە و لە حاڵێکدا کە لە بنەوە دەستی «سلیای» دەگوشی گوتی:

«باوکم باوکی ئەم کوڕەی زۆر خۆش دەویست و متمانەی تەواوی پێ هەبوو». ئەگەر دەمزانی ڕۆڵەی ئەو پیاوچاکەیە بەهیچ بارێک نەمدەهێشت توخوونی ئەو غوولە بکەوێ. بەپاڕانەوە بەئاه و فرمێسک داوێنم دەگرت و وازم پێ دەهێنا».

هەردووک چوونە لای کوڕەکە کە لە بێ مەیلی میر دڵی یەشا بوو، زۆریان لاواندەوە و دڵخۆشی دایەوە. کە هاتن بڕۆن «ڕوزلیندا» زنجیرێکی لە گەردنی بلوورینی دەرهێنا و لە مستی نا و گوتی:

«ئەم یادگارە پچووکەم لێ وەرگرە. من لە ماڵی دنیا چیدی شک نابەم، دەنا تۆ بۆیە دەبووی دیاری زۆر بەنرخترت پێشکێش بکەم».

٢

(فرەدریک) فەرمانڕەوای داگیرکەر کە وەفای «ڕوزلیندای» دەگەڵ لاوەکە بینی و لەلای دیکەوەش باسی چاکی و پاکی و بەبەزەیی و بێ ئازاری پێ ڕاگەیاندبوو. بەڕقدا چوو و

هاته سەر ئەوە برازاکەی لەماڵی خۆی دەرکا.

ڕۆژێک کە دەگەڵ «سلیا» دانیشتبوون وەژوور کەوت و بێ شەرمانە و ناپیاوانە پێی گوت: هەر ئێستە دەبێ لێرە بڕۆی! هەرچی «سلیا» پاڕاوە و لالاوە و گریا و دەست و داوێنی باوکی بوو سوودی نەبوو. ناچار تکای لە باوکی کرد مەودا بدا ئەمشەوەش پێکەوە ڕابوێرن.

شەوێ تەگبیریان کرد و هاتنە سەر ئەوە بەجووت ڕابکەن و خۆبشارنەوە. بەیانی زوو یەک لە جلی لاوێکی توند و تۆڵ و ئەوی دیکە لە بەرگی لادێییدا بەدەرکی نهێنی کۆشک دەربازبوون و بەنەشارەزایی ڕوویان لە جەنگەڵی «ئاردن» کرد.

هیچ کام نەیاندەزانی چییان بەسەردێ و ڕۆژگار چ بۆسەیەکی بۆ ناونەوە. ڕێباز نادیار و دواڕۆژ ون بوو. تەنیا ئامانجیان ئەوەبوو. ڕێگای دوور و درێژ ببڕن و زوو خۆبگەیەننە لێری «ئاردن» کە بەشکو میر لە وێندەرێ بدۆزنەوە ژیانی تاریک و تنووک و سارد و سڕیان لەبەر تیشکی بەتین و لاواندنەوەی ئەودا گەرم و ڕووناک بێتەوە.

«ڕوزلیندا» بەجلی پیاوانە و «سلیا» لە بەرگی کیژێکی لادێییدا بەنێو سەدان ڕێبواردا تێپەڕین و کەس نەیناسین. کاتێ ڕۆژئاوا بوو لە یەکەم حەسانەوەدا چونکە خشڵ و دراوی زۆریان پێ بوو توانییان ژووری پاک و خاوێن بگرن و خواردنی باش بخۆن و ڕاحەت بنوون.

٣

«ئۆرلاندو» گچکەترین و لاوترین کوڕی «سیر رولاند» بوو. هەر لە سەرەتای ژیانەوە ڕۆژگار ژەهری ناکامی لە جامی کردبوو، هێشتا زارۆکێکی پچووک بوو کە باوکی هەمیشە بەجێی هێشتبوو و چارەنووسی بەبرا گەورەکەی «ئلیور» ئەسپارد بوو. «ئلیور» لاوێکی سووک و خۆش ڕابوێر و لە خۆبایی بوو. بەپێچەوانەی وەسیەتی باوکی هیچ ئاگای لە براکەی نەبوو و باشی پێ نەگەیاند. «ئورلاندو» دەگەڵ ئاواڵی گەڕۆک و سووکەڵە و خوێڕی و هیچ و پووچ گەورە بوو. بەڵام چونکە بۆ خۆی چاک و دڵپاک بوو بەبێکارە و دەستەوەستان دەرنەچوو، باش پێگەیشت. لاوێکی بوێر و نەترس و بەهێزی لێ دەرهات. ئەوە هەستی ئیرەیی و بێزاری کاکی بزواند و خەریک بوو بەهەر جۆرێک بێ سەری لە ناخی ڕۆکا و لەنێوی بەرێ.

بەم مەبەستە شوومە هانی دەدا بەرەنگاری پاڵەوانانی بەهێز و بێ ڕەزا ببێ بەڵکو

بەدەس ئەوان بچێ. بەڵام بەختەوەرانە هەموو جارێ زاڵ دەبوو و ئەوانی دەشکاند و دەبەزاند. کە لەم کارە ناهومێد بوو، شەوێکی ژووری نووستنی ئاگر تێ بەردا کە بەهەزار زەحمەت و ناری عەلی ڕزگاری هات.

«ئادام» کۆنە خزمەتکاری باوکی کە بەشی زۆری تەمەنی لە خزمەتی ئەم بنەماڵەدا بردبووە سەر، لەم ڕازەی گەیاند و واداری کرد پێش ئەوەی نەخشە ناپاکەکانی کاکی جێ بگرن، ڕابکا و خۆی دەرباز بکا و وڵات بەجێ بێڵێ. چونکە دەیزانی چ شک نابا و هیچ دراوی نییە، پاشەکەوتی چەند ساڵەی خۆی دایە و بۆ خۆشی ڕەگەڵی کەوت.

کە گەیشتە جەنگەڵی «ئاردن» پیرە پیاوی کەنفت و زورهان لە پێ کەوت، «ئورلاندو» ئەوی لەبن سێبەری دارێک دانا و بۆ خۆی بەباریکە ڕێیەکی لێرەواردا ڕۆیشت تا گەیشتە جێگایەک کە میر و دۆستانی خەریکی خواردن بوون. شیری لە کالان دەرکێشا کە بەزۆری خواردنیان لێ بستێنێ، بەڵام میر فەرمووی دا و بەڕووخۆشی گوتی:

«وەرە دەگەڵمان بخۆ».

«ئورلاندو» لەکاری خۆی پەژیوان بۆوە و داوای لێبوردنی کرد، پاشان سەرگوزشتەی خۆی بۆ گێڕاوە و گوتی: «ناوی (ئۆرلاندو) و کوڕی چووکی (سیر رولاند)ە».

میر کە بیرەوەری زۆر خۆشی لە دۆستایەتی باوکی هەبوو گەلێکی بەخێرهاتن کرد و لە ناسینی ئەو زۆر شاد بوو ناردی پیرە پیاوەکەشیان هێنا و لەژێر باڵی خۆی گرتن.

٤

هێشتا حەوتوویەک بەسەر ژیانی «ڕوزلیندا» و «سلیا» لە جەنگەڵدا ڕانەبردبوو، ڕۆژێک «ڕوزلیندا» بەبن پیرە دارێکدا تێپەڕی و دیتی ناوی ئەو لە بەژنی دارێکی هەڵکەندراوە. بەلایەوە سەیر بوو...

هەروا دەگەڕا و تەماشای کرد ناوی بەدارێکی دیکەوەش هەیە، هەرچی سەری هێنا و برد بۆی نەچووە سەر یەک ئەوە چییە؟ ئاخری هاتە سەر ئەوەی لەم لێرەوارەدا فریشتەیەکی ئەفسانەیی هەبێ کە هاوناوی ئەو بێ لەو خەیاڵەدا بوو کوتوپڕ تووشی لاوێک هات کە خەریکی ڕاو بوو، کە باشی تێڕاما «ئورلاندو»ی ناسییەوە، دڵی کەوتە لێدان و ڕەنگی بزرکا، لێی نیزیک بووەوە و گوتی:

«ناوت چییە؟»

گوتی: «ئورلاندو»

ئەویش ئەوینێکی شورت و گوم و ئاواتێکی بابردەڵەی لەڕەنگ و ڕووی ئەودا بەدی کرد و گوتی:

«ئەدی تۆ ناوت چییە؟»

– «کانیمد»

پێکەوە گەڕان «ئورلاندو» بۆی گێڕاوە کە چۆن جارێکی لەوپەڕی ناهومێدیدا لەکاتی ملانەدا کچێکی جوانچاک و دڵپاک هومێدی وەبەر ناوە و شێت و شەیدا و گیرۆدەی خۆی کردووە لەو دەمەوە لە بیری نەکردووە و هەمیشە گۆرانی پڕ سۆزی پێ هەڵدەڵێ و ناوی لە داری جەنگەڵ هەڵدەکەنێ. «ڕوزلیندا» وەختا بوو لە هۆش بچێ و خۆی لە ئامێزی باوێ.

بەڵام خودای ئەقڵ تێی ڕاخوڕی، جارێ وەختی خۆ ناساندن نییە، چاکی تاقی بکەوە و بزانە ڕادەی وەفاداری و فیداکاریی چەندە؟ گوتی:

«من نەک (ڕوزلیندا) دەناسم، بەڵکو خزمایەتیشم دەگەڵ هەیە. وا چاکە هەرچی لە دڵت هەیە بۆ منی هەڵڕێژی تا هەمووی پێ ڕابگەیەنم».

«ئورلاندو» هەموو ڕۆژێ دەچووە کن دۆستە تازەکەی و وێکڕا دەچوونە نێو دار و دەوەن و گوڵ و گوڵزار و تەنیشت کانیاو و جۆبار و خەمی دڵی خۆیان دەڕەواند.

بەرە بەیانێکی زوو تازە گزنگ کەوتبوو. کە «ئورلاندو» هەستا و بەرەو دیداری دۆستەکەی ڕۆیشت. تەماشای کرد کابرایەک لەسەر چەقی ڕێگا ڕاکشاوە و خرپ خەوی لێ کەوتووە. تێی فکری و برا گەورەکەی «ئیلور»ی ناسییەوە. پێی سەیر بوو ئەو فێڵباز و ترسنۆکە لێرە دەبینێ؟ ئەو زۆر لەوە ئازاتر و پیاوتر بوو کە تۆڵە لە دوژمنی خەواڵوو و بێ دەسەڵات بستێنێتەوە. بەڵام بەبێزاری لێی لادا و ڕووی وەرگێڕا و خەریک بوو تێپەڕێ و بڕوا و تەماشای کرد مارێکی شینی ئەنگێوی وەک دۆدانە دۆ، ملی قەف کردووە و گەزارەی دەرکێشاوە و دەهاژێنێ و بەرەو ئەو دەخوشێ. هەستی ئینسانی و خوێنی برایەتی هەموو ڕق و قینی لەبیر بردەوە، شیری هەڵکێشا و ڕای کردە ماری، لە پڕ نەڕەی دێڵە شێرێکی سەر تووتکان جەنگەڵی لەرزاندەوە، ئەو دەستە پاچە نەبوو، لەپێشدا مارەکەی بەزەبرێکی دوو لەت کرد و پاشان بەگژ شێردا هات. شەڕێکی خوێناوی ڕووی دا، شێری توورە پەلاماری دایە. ئەویش دای نەنواند، وەبەر شیرانی دا و شپرزەی کرد. شێری ڕق هەستاوی بریندار ئامبازی بوو و بەچەنگاڵە تیژەکانی لایەکی شانی تا پەنجەی دادڕی، بەڵام نووکی شیری ئەویش جەرگ و ڕیخۆڵەی شێری وە دەشتێ خست و خستی و حەیاتی ڕەشی لێ بڕی.

«ئلیور» کە ئەو دیمەنەی دی ئەسرینی پەشیمانی بەچاواندا هاتە خوار. ئەوەندە بەخۆی

داشکاوە و شەرمەزار بۆوە کە خۆی خستە سەر پێی براکەی و داوای کوشتن یا بوردنی لێ کرد. «ئورلاندو» کە دڵێکی پاک و بیرێکی ڕووناک و خاوێنی بوو لە باوەشی گرت و ڕابردووی لە بیر بردەوە و بەخشی. بەڵام خوێنڕێژی باسک و ماندوویی بڕستی لێ بڕیبوو، نیشانەی مەنزڵی دۆستەکانی پێ گوت. ئەویش لەکۆڵی کرد و بردیەوە ماڵە «ڕوزلیندا»و کارەساتەکەی سەرلەبەر بەتەواوی گێڕاوە. «سلیا» و «ئلیور» خەریکی برژاندنەوەی باسکی و حەساندنەوەی کفتوکۆی لەشی بوون «ئورلاندو» شەرمەزار بوو کە بۆ ئەوەندە شەکەتە. «سلیا» بەپێکەنینەوە گوتی:

«پێت وایە دەگەڵ بێچووە پشیلە گەمەت کردووە، هەتیو! تۆ دێڵە شێری سەر تووتکانت کوشتووە» لەم حاڵەدا «ئلیور» چاوی لە چاوە جوانەکانی «سلیا» نەدەترووکاند. دیاربوو «سلیا»ش بێ مەیل نەبوو و جارجار بەناز پەنجەی «ئلیور»ی دەکوشی و وەڵامی داخوازییەکانی دەداوە «ڕوزلیندا» پاش تاوێک گوتی:

«ئورلاندو بێننە لای من باشترم ئاگا لێ دەبێ، بەڵام باسی پەرێشانی منی بۆ مەکە».

ئلیور کە دڵ و دینی لە پێناوی ئەوینی ئەم کیژە نابوو بەپەلە هاتەوە لای «ئورلاندو» و ئەوی لە ڕازی خۆی ئاگادار کرد و گوتی:

«لەخودای دەوێ (سلیا) بێتە ژنی ئەو».

ئورلاندو بزەیەکی هاتە سەر لێوان و گوتی:

«بچۆ لای و هەموو قسەی خۆتی بۆ بگێڕەوە. نازانی ئێستا تەنیایە و «کانیمد» دێتە لای من.

دوو دڵدار کە بەڕواڵەت دوو دۆستی گیانی گیانی بوون بەتەنێ مانەوە. «ئورلاندو» باسی ئەوینی «ئلیور» و «سلیا»ی بۆ گێڕاوە. پاشان گوتی:

«خۆزگە و هەزار خۆزگە ئێستا ڕوزلیندای خۆشەویستی منیش لێرە دەبوو».

«ڕوزلیندا» پێکەنی و گوتی:

«هیوابڕ مەبە سۆزی جوانترین بەرگی خۆت لەبەر بکە، وەرە بنکەی میر. ناردوومە خۆشەویستەکەت بێ تکای لێ دەکەم بێتە ڕەزا و شووت پێ بکا».

سۆزی میواندارێکی باش و جوان لە بنکەی ڕازاوە، میر، ئلیور «ئورلاندو» و ئەوانی دیکە چاوەنۆڕ بوون. لە پڕ دوو کچی جوان و چەلەنگ بەجلی خۆوڵاتییەوە دەس لەنێو دەستی یەکتر دەرکەوتن.

«ڕوزلیندا» خۆی بەسەر پێڵاوی باوکی دادا و تکای لێ کرد ئیزن بدا مێرد

بە«ئورلاندو» بکا، میر لە خۆشی دیداری کچەکەی وەختا بوو باڵ بگرێ، دەستی دوو نۆ بووکانی لە دەستی دوو تازە زاوا نا.

لەولاشەوە میری داگیرکەر کە تەنانەت کچەکەی خۆشی لە دەستانی ڕای کردبوو. بەری شەپۆلی تووڕەیی خەڵکی نەگرت و پەنای بۆ دەیر برد، میری پێشوو سەرلەنوێ چۆوە سەر جێگای خۆی.

خەستەخانە - ١٠/١١/١٩٧٨

ڕێزی نان بگرن

پیاوێکی باڵا بەرز، موو کەژ و چاو کاڵ بوو، نموونەی پیاوێکی ئاڵمانی، پزیشک بوو، زۆر هێدی و لەسەرخۆ بوو، نیشانەی ئەندامەتی حیزبی بەیەخەیەوە دەدرەوشاوە.

ڕۆژێک بەمیوانی هاتەماڵی ئێمە لە کاتی خواردندا ورکە نانێکی زۆر وردی لێ کەوت بەسەر سوڕمانەوە دیتم داهاتەوە و هەڵی گرتەوە و پێش ئەوەی من چ بڵێم خستیە زاریەوە.

ئەگەر جاران کارێکی ئەوتۆم بەئێرانییەکەوە دیبا کە لە هەموو تەمەنیدا نان و خواردنی بەنیعمەتێکی ئاسمانی زانیوە و ڕێزی لێ گرتووە، زۆرم بەلاوە سەیر نەدەبوو، بۆچی ئێستاش خۆم ئەگەر لە کۆڵان و ڕێباز تووشی ورکە نانێک بم کە فڕێ دراوە یا وەریوە، هەڵی ناگرمەوە و فووی لێ ناکەم و لە کۆنە دیوارێکی ڕا ناکەم؟ تا نەبێتە پێخوست. بەڵام ئەو دوکتۆرە ئاڵمانییە کە هەمیشە تێر و تەسەل بووە و لە ئێروو و خۆشیدا ژیاوە. بۆ وای کرد؟ بیر کردنەوەکەم بوو بەپرسیار و گوتم:

«بۆچی ئەم ورکەت کە ڕەنگبێ پیسیش بووبێ خوارد؟»

بزەیەکی هاتێ بەڵام بزرکا و نیگای تاریکی و پەژارەی لێ باری. پاش تاوێک ڕامان گوتی: «دەزانم خواردەمەنی هەیە و دەزانم ئێستا لە زۆر وڵاتان گەلێک شت وەگیر دەکەوێ و تەنانەت لە هێندێک ماڵان بەپێی فیلانە. ئێمەش لێرە لە ئیروودا دەژین، بەڵام من مەرجم کردووە هەتا ماوم هەرگیز هیچ خواردەمەنییێک فڕێ نەدەم و خەسار نەکەم».

دوایە ئەم سەرگوزەشتەی بۆ گێڕامەوە:

«لاو بووم تازە لە زانستگەی پزیشکیدا دەستم بەخوێندن کردبوو، یەکێک لە دۆستانی کۆنم دۆزییەوە کە لە منداڵییەوە ئاشنا بووین. دەگەڵ خۆی بردمە کۆڕی لاوانی کۆمۆنیست ئەگەرچی دەترسام بەڵام چالاکی و هەڵسووڕانی ئەم لاوانە سەرنجی ڕاکێشام و ویستم بەم ئاگرەی لە دەروونی ئەواندا بڵێسەی گرتبوو خۆم ببووژێنمەوە و نەک هەر خۆم گەرم کەمەوە بەڵکو گڕێک لە دەروونی خۆم هەڵگیرسێنم.

ئەو دێوەزمەم ناخۆش دەویست کە وردە وردە سێبەری شوومی بەسەر وڵاتدا کێشابوو و هەموو کەلێن و قوژبنی تەنیبوو. ئەم لاوانە دەیانویست دەگژ ئەو ڕاچن. کەم کەم لەوان نیزیکتر دەبوومەوە و ئەو تاعوونە ڕەشەم کە بریتی لە هیتلەر و حیزبی نازی بوو، باشتر دەناسی و لە جاران پتر ڕق و قینم لێ هەڵدەگرت و تێ دەگەیشتم چ تارماییەکی ڕەش و

بەسام و مۆتەیەکی خوێنمژ هەڕەشەمان لێ دەکا و چ چارەنووسێکی شووم و دزێومان لە پێشدایە و دوارۆژێکی چەن پڕ مەترسی چاوەڕوانمان دەکا.

ژیان و کار منی لەم لاوانە هەڵبڕی، ترس وای هەموو کەس داگرتبوو کە من نەمتوانی دۆستانی خۆم بدۆزمەوە. ئەوەندەی پێ نەچوو شەڕ هەڵگیرسا و منیش کە ئیتر پزیشک بووم ناردرامە جەبهە. دەڕۆیشتین و پێمان لەهەر جێیەک دەنا. چارەڕەشی، ماڵوێرانی، برسایەتی و ئازار و جەزرەبە و ئاگر و سووتمان و کێم و خوێن و نەخۆشی و مەرگمان دەگەڵ خۆمان دەبرد. من بەتاقی تەنێ لەنێو ئەو هەموو ئەفسەر و سەربازانەدا کە بەکردەوەی خۆیان دەنازین، خەفەتم دەخوارد. تەنیا کارێکی نەختێک باش کە لە دەستم دەهات ئەوەبوو بەنهێنی یارمەتی گرتووەکان بدەم. یا ئەو کەسانەی بەزۆری و بەبێگار خزمەتی خۆمان پێ دەکردن ئازار نەدەم و پارووە نانێک یا تۆزە دەرمانێکیان بەدزی و فزی بدەمێ.

زۆر زوو گەیشتینە وڵاتی پان و بەرینی شوورەوی، لەوێ جاری وا بوو چەند مانگ لە جێگایەک دەماینەوە، من خەریک بووم لە فەرماندەکەم نیزیک ببمەوە. تا لە سایەی دۆستایەتی ئەودا ئازادی پترم هەبێ و بتوانم خواردن و دەرمان بدەم بەو ژن و کچانەی خزمەتمان دەکەن و ئەوەشم بۆ کرا. ئیتر هەموویان خوویان بەو کاری من گرتبوو جاروبار سەریان داوێشتە سەرم پێیان دەگوتم دڵتەڕ، جاری واش بوو ناویان دەنام دوکتۆری سوور. منیش بەکاوەخۆ کاری خۆم دەکرد و گوێم بەو گاڵتە و گەپانە نەدەبزووت. چونکە کارم باش دەکرد و لە کارکردنم ڕازی بوون ئەفسەرە بەرزەکان دەگەڵم دۆست بوون. منیش ئاگام لە دزی و دەسپیسی ئەوان بوو، بۆیە کەس وێم نەدەڕست و ئازاری نەدەدام و دۆسیەی بۆ دروست نەدەکردم. دەنا شۆفار و دووزمان و جاسووس یەکجار زۆر بوون وردە وردە زمانی ڕووسی فێربووم.

«ڕۆژێک یەکێک لەو کچانەی دەمناسی بەپەشۆکاوی و سەرلێشێواوی لێم وەژوور کەوت و گوتی: دوکتۆر دەستم بەداوێنت ئەگەر دەتوانی یاریدەم بدە. گوتم چ قەوماوە؟ چ کارێک لەدەس من دێ؟ گوتی: دایک و باوکم سەریان دێشێ و زۆر سەخڵەتن و ئێمە نازانین چ بکەین و چمان لە دەس نایە، ماڵەکەیان بەپەنا ماڵی ئێمەوە بوو. کارەکانم تەواوکرد و دەگەڵی چووم بڕێک دەرمانیشم برد. باش دەمزانی ئەم ژانە سەرە لە برسانە، چووینە نێو ماڵێک ئیتر چی تێدا نەمابوو چەن سیپاڵ، چەن تەختەی لەت و پەت چەند قاپەشکاو و کۆنە سەماوەرێک و، چادانێکی گاوکراو و، چەن پیاڵە نەبێ، خانوویەکی بچووک بوو کە شەڕی شووم و ئێمەی داگیرکەر بێ ڕەحم گەسکمان لێ دابوو. لە تەنیشت تەندوور پیرێژن و پیرە پیاوێکی نیوە زیندوو تخێڵ ببوون. لە ڕوخساری ئەواندا تەنیا

دوو چاوی ڕۆچوو بریسکەیان دەدا. بەپەنا یەکەوە ڕاکشابوون. وەک مردووان زەرد هەڵگەڕابوون. بێ هێز و لەڕ و لاواز بوون، نەیاندەتوانی قسە بکەن یا ببزوون. دوو سێ زارۆکی ڕەشوڕووت و کز و مردەلۆخە بەترسەوە تەماشای منیان دەکرد. تەماشام کردن پرسیم: چەند ڕۆژە چییان نەخواردووە؟ کچەکە بەکوڵی گریانەوە گوتی: حەوتوویەکە زەوادیان نەبڕیوە، بەنیگەرانییەوە گوتم: چما چتان نەبوو؟ بۆ زووتر بەمنت نەدەگوت؟ من ئەوشەو لە بەشی خۆم شتێکت دەدەمێ دەرخواردیان بدە.

کچەکە گوتی: دوکتۆر تۆ زۆر دڵسۆزی، بەڵام هەرچی دەکەم ئەم دووانە هیچ ناخۆن تەنیا جار جارە چۆڕێک ئاو نەبێ. نووزەی پیرێژنەکەم گوێ لێ بوو چوومە سەرینی تا باشتر، گوێم لێ بێ. دەیگوت ئێمە بەشی خۆمان ژیاوین نابێ پاروو لە زاری ئەم زارۆکانە بگێڕینەوە. هەرچی هەبێ با ئەوان بیخۆن، تا بژین، تا گەورە بن تا ڕۆژی خۆشتر ببینن دایکە بێدەنگ بوو، دیتم ئەم دوو پیرە فیداکارانە دەستی یەکتریان گرتووە و چاویان لێک ناوە، دەتگوت بەم کردەوە دڵی یەک دەدەنەوە و پێشی ناڵەی خۆیان دەگرن. ئەوکم گیرابوو، زمانم لە بەند چووبوو، لە بەرامبەر ئەم هەموو خۆڕاگری و پێداگرییەدا چم پێ نەبوو بیڵێم. ئەوان بەگیان و دڵ بەپیر مەرگەوە دەچوون. چەند حەبی ئیسپرینم دانێ تا کەمێک ژانە سەرەکەیان کەم بێتەوە. تەنیا ئاواتم ئەوەبوو وەک ئاڵمانییەک بن ڕێسمەی دەرکی ئەم ماڵە خاپوورە ماچ بکەم و لە ڕاست ئەم هەموو زیبک و غیرەتەدا چۆک دادەم، بەڵام بەداخەوە هەر ئەوەندەم توانی لەبەر ئەواندا کە ئیتر نەمابوون سەردانوێنم.

لەو ڕۆژەوە مەرجم کردووە خواردەمەنی هەرچی بێ نرخیش بێ زایە نەکەم و تا هەم لەسەر مەرجی خۆم ڕادەوەستم. من لە نیزیکەوە بەڵێ زۆر لە نیزیکەوە دێوەزمەی برسایەتیم دیوە.

١٩٧٣/١٣٥٢

کورتەی ئۆدیسە

هومێر

شاری ئەستەم و شوورەداری «تروادا» پاش گەلێک قەڵاداری و دەستەوەکەری و بەرگری و شەڕ و کێشە و خوێنرێژی و قات و قڕی بەدەس دەگیرێ و بەجارێکی تەخت و خاپوور دەکرێ.

هێرشبەرانی کۆڵنەدەر، پاڵەوانان و مەردانی گەمارۆدەر و دڵاوەرانی نەبەز، سەرخۆش لە بادەی زاڵبوون و ئازایەتی دەگەڕێنەوە بۆ نێو ماڵ و منداڵ و کەسوکار و خاووخێزانی خۆیان.

لەم نێوەدا تەنیا «ئۆلیس»ی کەللەڕەق، سەربزێو و چاونەترسی پاتشای «ئاتاک» لە ترسی هەڕەشەی «نپتۆن» خوای دەریایان هەڵوەدا و ئاوارە دەبێ. «پنلوپ» ژنە جوانەکەی و (تلماک) ڕۆڵە تاقانەکەی هەر چاوەڕوانن و چ سەر و سۆراغی نییە. ساڵ و مانگ تێپەڕین و ئەو هەر بێ سەروشوێنە. دوژمنانی «ئۆلیس» و گیرۆدەکانی ئەوینی «پنلوپ» دەرفەتیان هێناوە و مرخیان لەو نازدارە شۆخ و شەنگە و لەو ژنە جوان و چەلەنگە خۆش کردووە و هەریەکە خەریکن بەفێڵێک ئەم ژنە پاک و خاوێنە بەدەس بگرن. بەڵام «پنلوپ» ژیرانە هەر کامەی بەچەشنێ تەفرە دەدا و بۆ گەڕانەوەی مێردەکەی ڕۆژ ئەژمێری دەکا. لەلایەکی دیکەوە بەیارمەتی «مینروا» خوای ئەقڵ، کوڕەکەی وەدوای شووەکەی خستووە گێژاوی توند و تیژ و بێ بەزەیی دەریا جارێکی دیکەش پەلاماری شێتانەی بردە سەر کەشتی سەرگەردان و بێ پەنای «ئۆلیس» و پێش ئەوەی کەشتییەوانەکانی وەخۆکەون و چارەیەک بدۆزنەوە. کەشتییەکەیان لە بەستینی «ئوژیژی» لە قوڕ دەنیشێ ئەم دوورگە بنکەی ژنە جادووگەرێکی زۆرجوان بوو کە ناوی «کالیسپو» بوو. هەر لە یەکەم نیگادا دڵی چوە سەر «ئۆلیس» و ویستی دەستی دەگەڵ تێکەڵ بکا و دەگەڵی بمێنێتەوە. بەڵام سەرداری مەزن دڵی لە جێگایەکی دیکە بوو. ئاواتی گەڕانەوە بۆ نیشتمان و زێدی خۆشەویست و دیداری ژنە وەفادارەکەی و ڕۆڵە نازدارەکەی دەیتواندەوە. بۆیە هیچ ڕووی نەدایە و خۆی تێ نەگەیاند. جادووگەریش بەرق داچوو و سوێندی خوارد تا مابێ لەم دوورگەدا زیندانی و دەسبەسەری بکا.

«ئۆلیس» ماوەی هەشت ساڵ لەم دوورگەدا دەسبەسەر بوو. ڕۆژانە لە کەنار دەریا لەسەر گاشە بەردێکی دادەنیشت و فرمێسکی هەڵدەڕشت و بەخەمناکی لە ئاسۆ ڕادەما.

پەرێشانی و لێقەوماوی گەییبووە ڕادەیەک کە خودایان هەموو بەزەیییان پێدا دەهات بەڵام «نپتۆن» خوای دڵڕەق و رق ئەستووری دەریا، بڵێسەی قینی دانەدەمرکاوە. ئاخر ئەو چۆن لە کەسێکی یاخی و سەرکێش و نەترس دەبوورێ کە خۆی لەو بەکەمتر نەدەزانی؟

ڕۆژێ «مینروا» خودای ئەقڵ پێی زانی کە «نپتۆن» سەفەرێکی دوور و درێژی لەپێشدایە و وا زوو ناگەڕێتەوە بەهەلی زانی و ئۆلیسی سواری تەختەیەک کرد و ناردیەوە بۆ وڵاتی خۆی. بەڵام بۆ بەدبەختی نپتۆن ئەوەندەی پێ نەچوو و گەڕایەوە کە ئەوەی دی چاوی چووە پشتی سەر. یەک بەخۆی نەڕاندی و فەرمانی بەگەواڵە هەوران دا. پاڵ وێک بدەن و شۆرابە بەر بدەنەوە و یارمەتیش لە ڕەشەبا و گێژەلووکە وەربگرن. بەم جۆرە فەرتەنەیەکی نایەوە کە بەچاوترووکانێک تەختەی ئۆلیسی چارەڕەشی تێکوپێک شکاند و ورد و خاش کرد. ئۆلیسی بێچارە کەوتە نێو نێرینەی دەریای بێ ئامان و وەپەلەقاژەکەوت. بەڵام لەم جەنگەدا (ئینۆ) پەری دەریایی بەچاوی ئەنگاوت و زگی پێ سووتا و تیتولێکی لە ڕووپۆشەکەی خۆی دڕاند و بۆی هاوێشت و گوتی:

«لە نێوقەدی خۆتی ببەستە دەتگەیەنمە وشکایی»

ئۆلیس کە لە سەرەمەرگدا بوو بەقسەی کرد. بەڵام بوورایەوە و ئاگای لە خۆی بڕا. کاتێ وەخۆ هاتەوە خۆی لە بەستێنی دوڕگەی (فیناس) دی.

ئەمشەوە «نازیکا» کچی فەرمانڕەوای (فیناس) خوای خوایانی خۆیانی لەخەو بینی:

کە فەرمانی پێ دا بەیانی زوو هەستی جلی باوک و براکانی بەری لە دەریا بشوا. بەیانی زوو دایکی چێشتێکی باشی بۆ دروست کرد و گۆزەیەکی شەرابی کۆن و دەفرێکی پڕ زەیتوونی دایە و خزمەتکاری دەگەڵ ناردن بۆ لێواری دەریا.

کیژەکان تازە لەسەردەمی کەناری دەریا دەستیان بەیاری و گاڵتە و گەپ کردبوو. کە دیتیان کەڵەپیاوێکی بەشان و باهۆ و بەدار و بار و کەڵەگەت، بەڵام شپرزە و خوێناوی و بریندار لەبن گابەردێک هاتە دەر. خزمەتکارەکان کە چاویان پێ کەوت ترسان، زیڕاندیان و هەڵاتن. ئەمما نازیکا ئازایانە بەپیرییەوە چوو و ماندوو نەبوونی لێ کرد ئۆلیس کە لەبەر بێ هێزی و شەکەتی و برسایەتی توانای نەمابوو. بەسەرهاتی خۆی بەکورتی بۆ گێڕاوە. نازیکا، نان و چێشت و شەرابی بۆ دانا. تا تێر و پڕی خوارد و ئاهێکی هاتەوە بەر. ئەمجار پیلی گرت و بردییە کن باوکی «ئالینووس» فەرمانڕەوای دڵپاک و پیر و زوڕهان پێشوازێکی گەرم و بەخێرهاتنێکی زۆری لێ کرد و لە حاڵ و ئەحواڵی پرسی. ئۆلیس پاش ڕۆژێک حەسانەوە سەرگورشتەی خۆی وا بۆ گێڕاوە:

(من ناوم ئۆلیس کوڕی «لائیرتیس» پاتشای ئیتاکم لە سەرانسەری یۆناندا کەسێ

نەبوو ناوبانگی منی نەبیستبێ و داستانی ئازایەتی و نەبەزی و تاریفی هێزی باهۆی منی نەزانیبێ. شوورەتی دلێری و بوێری من هەر لە دنیادا نەما و گەیشتە حەوت تەبەقەی ئاسمان. بۆیە خودایان لێم تووڕە بوون و تووشی ئەو هەموو بەڵایانەیان کردم. نەیانهێشت بگەڕێمەوە زێد و نیشتمان و نێوماڵ و خێزانی خۆم.

کاتێک گەمارۆی تروادا دوایی هات. من لەشکرەکەی خۆم گێڕاوە و ڕووم لە وڵاتی خۆم کردەوە. بەڵام هەر لە یەکەم ڕۆژدا دەریا بەگژماندا هات. چوار شەو و ڕۆژ ئێمەی وەک زلە کایەک خستە بەر شەپۆڵە بێ ئامانەکانی خۆی. ڕۆژی پێنجەم شەپۆڵەکان هێوربوونەوە. خۆمان گەیاندە دوڕگەیەک کە ئی هۆزی «سیکۆن» بوو لە پێشدا ئێمە هێرشمان بردە سەر ئەو هۆزە وەحشییە و تاڵان و دەسکەوتێکی باشمان وەگیرکەوت. بەڵام بەیانی کوڕە کوڕەی هۆزەکە لێمان وەخۆ کەوتن و کوشتارێکی باشیان لێ کردین و بەزەحمەت خۆمان ڕزگار کرد.

کاتێک کەشتیی ئێمە کەوتەڕێ هەوا نەرم و خۆش بوو و هەتاوی بەتین و گەرم تیشکی زێڕین و جوانی خۆی بەسەر دەریای شین و هێمندا بڵاو دەکردەوە و چاو لە دیتنی تێر نەدەبوو. بەڵام ئەوەندە پێ نەچوو هەوا ئاڵۆز و تووش بوو. با و تۆفان و گەردەلوول، گێژەنەیان نایەوە. پاش نۆ ڕۆژ خەبات و بەرەنگاری ئازایانە لە بەستێنی دوڕگەی «کنار خۆران» لەنگەرمان گرت. لەم دوڕگەدا هۆزی «کنار خۆران» دەژین. بەشێکی ئێمە دابەزین و چوونە ئاوەدانی بەشکم نان و ئاوێک پەیدا بکەن. ئەوان لەوێندەرێ بەخواردنی میوەیەکی شیرین کە پێی دەڵێن «کنار» سەرخۆش و گێژ و وێژ بوون و لەبیرەخەو ڕاچوون و هێزی وەیان نەما لە جێگای خۆیان ببزوون. بەزۆرەملێ و پاڵەپەستۆ هەرچۆنێک بوو گەیاندمانەوە کەشتی و بەپەلە دوورکەوتینەوە نەوەک فێری خواردنی ئەم میوە بین و هەتا دەمرین لەوێندەرێ دایکوتین.

سەفەری ئێمە لە دەریای تۆفانیدا هەروا درێژەی بوو تا گەیشتینە وڵاتی «سکلوپ» یا سەرزەمینی غوولانی یەکچاو. لەنگەرمان گرت و دەگەڵ دوازدە هاوڕێ بۆ پەیداکردنی تێشووی ڕێگا بەڕکە و هەورازەکاندا هەڵگەڕاین. لەوێ تووشی ئەشکەوتێکی زۆر گەورە بووین. کە بەڕێز، مەشکەشیر، پێستە پەنیر، خیگە ڕوونی لێ داندرابوون. لە خۆشیان شاگەشکە بووین و هەڵپەڕین و چاوەڕێی خاوەن ماڵی دەوڵەمەند بووین. تا بگەڕێتەوە و ئازووخەیەکی زۆری لێ وەرگرین.

کە زەردە پەڕی و ڕۆژ ئاوابوو پیاوێکی زل و زەبەلاح و خوێنتاڵ و دزێوکە تەنیا چاوێکی لە نێوچاوان بوو. دەگەڵ ڕانێک مەڕ گەڕایەوە ئەشکەوت. پەزەکان هەموویان لە

خۆی قەڵەوتر بوون کە چاوی پێمان کەوت و بەدەنگێکی وەک هەورە تریشقە کە هەموو ئەندامانی لەشمانی لەرزاند گوتی: ئەی بێگانە کێن؟ لە کوێوە هاتوون؟ لێرە چ دەکەن؟ ئێمە لەسەرەخۆ وەڵامان داوە: ئەی خانەخوێی مەزن ئێمە پۆلێک لە لەشکری یۆنانیانین لە شەڕی ترواددا دەگەڕێینەوە. ماوەیەکە ڕێگامان لێ گۆڕاوە و ئازووخەمان لێ بڕاوە و چمان نەماوە و ئێستا پەنامان بۆ ئێوە هێناوە کە لە ڕێگای «زئوس»دا ئەمشەو پەنامان بدەی و بەیانی کەمێکمان ئازووخە پێ کەرەم بفەرمووی. وەڵامی ئەو بەڕقەوە بۆ ئێمەی لێقەوماو ئەوەبوو: ئەی چارە ڕەشینە ئێوە بەهەڵە چوون کە پێتان وایە ئێمە بەندەی زئوسین خوای ئێمە نپتۆنە. ئەمجار هەستا و بەردێکی یەکجار گەورەی بەزارکی ئەشکەوتەکە وەنا. پاشان دوو کەسی لێ هەڵبژاردین و بەهاسانی پچڕ پچڕی کردن و لەپێش چاوی ئێمە زۆر بەئیشتیاوە خواردنی و پێکەنی گوتی شێوی ئەمشەوم ناخۆش نەبوو. دوایە لەسەر لۆدە کایەک کە لە قوژبنی ئەشکەوتەکە هەڵدرابۆوە لەسەر گازەرای پشت ڕاکشا و خرپ خەوی لێ کەوت. لەپێشدا ئارەقەیەکی ساردم ڕێ نیشت. بەڵام دوایە غیرەتم بزووت و ئاگرزی تووڕەیی هەموو لەشی داگرتم و مووم لێ بوونە نەشتەر. نیازم وابوو شیرەکەم هەڵکێشم و بەهەموو هێزی خۆم لەسەر دڵی ڕۆکەم. بەڵام دوایە بیرم کردەوە ئەگەر بیکوژم دەبێ هەموومان لەم ئەشکەوتەدا بمرین و بڕزین. چونکە دەمزانی جگە لە خۆی کەس ئەم بەردەی بۆ لە دەرکی ئەشکەوت ناکرێتەوە.

بەیانی زوو هەستا ئاگری کردەوە، پەزەکانی دۆشین ڕسقەکەی ڕەعەمەل هێنا و دوو کەسی دیکەی ئێمەی برژاندن و خواردنی و دەم و لەوسی لستەوە و مەڕەکانی دەرکردن و بەردەکەی بەزاری ئەشکەوتەوەنا. ئەو ڕۆژەی هەر ئەوەندەمان پێ کرا شینی دۆستانمان بگێڕین. دوای زۆر لێکدانەوە بیرێکم بەمێشک داهات. لە گۆشەیەکی ئەشکەوتەکەدا دارێکی زۆر گەورەی زەیتوون هەڵپەسێردرابوو. دەگەڵ دۆستان بەزەحمەت نووکمان تیژ کرد و لە ئاگرمان نا تا باش داگیرسا. شەو کە غوولی یەکچاو هاتەوە. چوومە لای و گۆزەیەکی شەرابی توند و کۆنمان پێ مابوو بۆم برد و گوتم قوربان! ئەو دیارییەت دەدەمێ بەو مەرجە بەرم بدەی. غوول وەری گرت و یەک بین بەسەریەوە نا و گوتی: شەرابێکی زۆر باش بوو. ئەی بێگانە ناوت چییە تا من وەبیرم بێتەوە. گوتم: قوربان ناوم هیچکەسە دۆستان هەر پێم دەڵێن هیچکەس. گوتی: ئافەرین هیچکەس بەڵێنت پێ دەدەم تۆ لە دوای هەمووان بخۆم.

شەراب کاری خۆی کرد، خاوی کردەوە، گێژ بوو و بەپشتەوەدا کەوت و لە غورابی خەوێ ڕا چوو. ئیتر خۆگنخاندن کەڵکی نەبوو بەیارمەتی شەش کەس لە یاران دارە

زەیتوونمان لە ئاگردا سوور کردەوە و بەهەموو هێزی خۆمان لە تاقە چاوەکەمان ڕۆ کرد. چاوی سووتا و یەک بەخۆی نەڕاندی کێو و دەشت دەنگی دایەوە و ئەشکەوت لەرزی، هێندەی پێ نەچوو ئەو غوولانەی لەم دەوروبەرە بوون داوەڕووکان. ئێمە هەموو خۆمان شاردەوە و چاوەڕوانی چارەنووسی خۆمان بووین. غوولەکان لێیان پرسی: چ بووە؟ کێ وای لێ کردی؟ ئەو کە لە تاوی ئێش و ژان وەک مار جینگڵی دەدا لە وەڵامدا دەیگوت هیچکەس، هیچکەس، دۆستەکانی وای بۆ چوون ئەم بەڵایە «نپتۆن» بەسەری هێناوە و هیچ لە دەس ئەوان نایە و ڕێی خۆیان گرت و ڕۆیشتن.

غوولی بریندار و کوێر و کوتر بەردی زارکی ئەشکەوتی لابرد. تا مەڕەکان بڕۆن. دەستی بەپشتی هەموویان دادەکێشا تا بزانی خۆمان بەپشتیانەوە قایم نەکردووە؟ تا بمانگرێ و تۆڵەمان لێ بکاتەوە. بەڵام ئێمە کە خۆمان بەبەر زگی بەرانەکاندا هەڵاواسی بوو ڕزگاریمان هات. مەڕەکانیشمان وەپێش خۆماندا و خۆمان گەیاندەوە کەشتی. من گاڵتەم پێ کرد و گوتم: من پاتشای ئاشتاکم. غوولی نیوەگیان بەردێکی گەورەی هەڵکەند و تێی هەڵکردین. باش بوو دوورتر لە ئاو کەوت، دەنا لەوانەبوو کەشتییەکەمان غەرق بکا.

لەوێوە بەرەو ماڵ گەڕاینەوە. بەڵام سەفەرەکەمان چەند ڕۆژ لەبەر تۆفان درێژەی کێشا. ڕۆژێک گەیشتینە دوڕگەیەکی پان و پۆڕ. کە زانیمان بنکەی «ئایوولووس» پاسەوانی بایەکانە. کە بەسەرهاتی سەیر و سەمەرەی خۆمانم بۆ گێڕاوە. هەمبانەیەکی پڕ لە بای دامێ. گوتی: بەهێزی خۆم بایەکانم تێدا بەندکردووە، بەڵام نەکەی زاربێنە زێڕینەکەی بەهیچ بارێک بکەیەوە. کە بایەکان بەرەڵڵا دەبن و دەسبەجێ پاپۆڕەکەت تێک دەشکێنن زۆرمان سوپاس کرد و بەتیشوو و ئازووخەیەکی تەواوەوە کەوتینە ڕێ بەڵام دوو ڕۆژ لە سەفەری ئارام و ئاسوودەی ئێمە تێ نەپەڕیبوو کە: هاوڕێکانم بیریان کردبووەوە کە «ئایوولووس» بێگومان گەنج و گەواهیراتێکی زۆری بۆ من لە هەمبانەکە کردووە و ڕەنگبێ، بەشی وانی لێ نەدەم. خۆیان پێ ڕانەگیرابوو و زاربێنەکەیان کردبۆوە. لەپڕ هەوا گۆڕا با هەڵی کردێ تۆفان پەیدا بوو. دیسان گەمیەکەمانم کەوتەوە فەرتەنە و داڵی مەرگ بەسەرماندا دەخولاوە. بەهەزار ناری عەلی گەیشتینە دوڕگەی «سیرسە»ی جادووگەری بەدفەڕ. لەوێش گوڵمەزی وامان بەسەرهات لە گێڕانەوە نایە. هەر چۆنێک بوو لەو مولەکەش ڕزگاریمان هات. پاشان چووینە دوڕگەی «ترزیاس» شوانی مێرخاس زۆر پیاوانە و بەڕووخۆشانە دەگەڵمان جوولاوە. بەڵام هاوڕێکانم ئەوەندە تامەزرۆ بوون. چەند مەڕی ئەویان کوشتەوە و خوارد. «هیلوس» خوای هەتاو ئەو نامەردییەی بەدڵ نەبوو گازندەی بردبووە بەر «زئوس» خودای خودایان بڕیاری دابوو تۆڵەیان لێ بکاتەوە. بۆیە کە ئەو

دوڕگەمان جێ هێشت تۆفان کەشتییەکەمانی تێک شکاند و بەتەنێ من دەرچووم. ماوەیەک لەنێو دەریادا مەلە و پەلەقاژەم کرد تا گەیشتمە دوڕگەی «ئوژیژی» هەشت ساڵ لەوێ دەسبەسەر بووم تا بەتەختەیەک نەجاتم بوو و ئێستا ئەوە لێرەم دەبینن).

کاتێک سەرگوزشتەی ئۆلیس دوایی هات هەموو زگیان پێ سووتا. پاتشای فیناس کەشتی بۆ ئامادە کردن و پیاوی دەگەڵ خستن و بەڕێی کرد. کە گەیشتە بەندەرگە خودای ئەقڵ خۆی گەیاندێ و پێی ڕاگەیاند کە هەر ئێستا تەواوی دوژمنانی لە کۆشکەکەی ئەون و ئەگەر بەئاشکرایی بچێتەوە. لەوانەیە بەهەمووان سواری سەری بن و بەخۆڕایی بیکوژن. وا چاکە جلی هەژارانە لەبەر بکا و بچێتە کۆخی کۆنە دۆستەکەی «ئۆمائوس» ئۆلیس بەقسەی کرد و لەوێ لاوێکی جوانچاک و ڕێکوپێک و بەشان و باهۆی چاو پێکەوت بەدرۆشم زانی کوڕەکەی خۆیەتی. باوک و کوڕ پێک شاد و شوکر بوون و پاش نیزیکەی بیست ساڵ یەکتریان لە ئامێز گرت و ماچ کرد.

شەوێ بەجلی شڕەوە چووە کۆشکی خۆی. کە لە دەرکی وەژوور کەوت سەگە پیر و نەخۆشەکەی «ئارتوس» کلکەسووتەی لەبەر کرد، سواڵکەرێکی خوێڕی زانی ئەو ڕێبوارە، هەژارە، ڕووتەڵە جگە لە ئۆلیس نابێ کەسی دیکەبێ. دەسبەجێ خەبەری بۆ (ئاینتووس) کە یەکێک لەسەرداران بوو برد. ئەو ئەگەرچی بڕوای بەسواڵکەرەکە نەکرد. هەستا و چوارپایەکی بەهێزی خۆی لە تۆقی سەری ڕاکێشا. ئۆلیس تێک هەڵگلا و بەتووڕەیی هەستاوە و خەریک بوو تۆڵەی بکاتەوە. بەڵام خودای ئەقڵ تێی ڕاخوڕی. ناچار لە سووچێک خزا. (ئاینتووس) دڵنیا بوو کابرا بەهەڵە چووە.

لە ژووری تالار هەرا بوو. (پنلوپ) کەوانە گەورەکەی ئۆلیسی بەدەستەوە بوو و دەیگوت:

«دوا هەلتانە هەر کەس توانی کەوانی مێردەکەم بکێشی و تیرێکی پێ باوێ شووی پێ دەکەم».

هەموو ئەم پێشنیارەیان قبووڵ کرد و بەفیزەوە ئامادەبوون. بەڵام هەرچی قەوەیان دا بەخۆ و هەوڵیان دا نەیانتوانی کەوان بکێشن. تا لە دواییدا ئۆلیس هاتە پێش هەموو بەوە پێکەنین کە هەژارێکی پیر و زورهان دەیەوێ هێزی خۆی دەگەڵ هێزی لاوانی بەناوبانگ تاقی بکاتەوە. بەڵام بەپێچەوانەی بۆچوونی ئەوان کەوانی تا ئاخر کێشا و تیرێکی توندی هاوێشت.

ئەمجار جلە شڕەکانی لەبەر خۆی داڕنی و نەڕاندی:

«ئەی زۆردارانی خۆپەرست ئەو کەسەی لە بەرامبەر ئێوەدا ڕاوەستاوە کەس نییە،

ئۆلیس نەبێ کە پاش گەلێک ساڵ دەگەڕێتەوە ماڵی خۆی و دەبینێ دۆستانی خەیانەتی پێ دەکەن»

تلماکیش بەجلی زێرکفت و ڕەنگاوڕەنگەوە هات و لە تەنیشت باوکی ڕاوەستا. ئۆلیس کەوانەکەی ڕاکێشا و تیرێکی لە ئەوکی ئاینتوو دا و لە حاڵێکدا کە جامی شەرابی زێڕینی بەدەستەوە بوو لە خوێنی خۆی گەوزی.

کە ئەو کوژرا ئەوانی دیکە وەخۆ هاتنەوە. بەڵام هەرچی لەنێزە و شیر و مەتاڵی خۆیان گەڕان نەیاندۆزینەوە. چونکە تلماکی ژیر و وریا لێی شاردبوونەوە مێزیان شکاندن و کورسییان دەس دانێ و ڕاماڵیان بۆ ئۆلیس برد. بەڵام لە بەرامبەر هێزی باهۆ و تیری گرچووبڕی ئەودا خۆیان نەگرت و توانایان نەبوو هێندە پێ نەچوو هەموو لە خوێنی خۆیاندا تلانەوە.

پاڵەوانی مەزن ژنە خۆشەویستەکەی لە ئامێز گرتەوە و پاش بیست ساڵ ئاوارەیی، بەختەوەری ڕووی تێ کردنەوە.

١٩٧٨/١٢/٤

وشە ونبووەکان

کاتۆل مەندیس

سەردەمێک لە مەڵبەندێکی زەنوێر و سازگار وەک بەهەشتی بەرین پەریزادێک ڕای دەبوارد کە لە شۆخ و شەنگی و جوان و چەلەنگیدا وێنەی نەبوو. بەڵام لە بێ بەزەیی و دڵڕەقی و دەسڕەشیدا کەس دەسکی لەدوو نەدەکرد. لە مەڵبەندەکەی ئەودا خەڵک ژن و پیاو، پیر و لاو، وردە و زارۆک هەموو بەشێکی باشیان لە پیتی خۆرسک پێ بڕا بوو.

کەس نەیزانی پەریزاد بۆ ڕقی لە پڕ و لە نەکاو لە دانیشتوانی ئەم مەڵبەندە پڕ خێر و بێرە هەستا؟ بۆ ئاورگی تووڕەیی بڵێسەی بەرز بۆوە؟ بۆ هاتە سەر ئەوەی بەگژیاندا بچێ؟

لە پێشدا بیری کردەوە تۆفانێکی توند و بەسام بەرپا بکا، کۆشکان بڕووخێنێ خانووبەران برمێنێ، کۆخان تێک تەپێنێ، کەپران ڕابێنێ، تاوڵ و ڕەشماڵ و چیغ و چادران ڕاڕفێنێ تا شوێنەواری ژیان و مان و بوون و گوزەران لەو نێوە نەمێنێ.

پاشی خەریک بوو، هەموو گوڵەگەش و بۆنخۆشەکان بپرووکێنێ، هەموو گیا شلک و تەڕەکان، هەموو دارە سەوز و بەرزەکان، سیس و ژاکاو و کلۆر و هڵۆڵ بکا. تا کەس خۆرسکی دڵگر نەبینی، تا کەس دیمەنی خەمڕەوێن نەبینێ و هەموو لایەک بکا بەبیابانێکی کاکی بەکاکی و بێ ئاو و شینایی و ئیشکارۆیەکی زوورک و ڕەق و بیروونێکی چۆڵ و هۆڵ و شۆرەکاتێکی خۆێڵێن و سووتاو.

دوایە هاتە سەر ئەوە ناسک و نازدارەکان، تەسک و لەبارەکان، ڕەزا سووک و خوێن شیرینەکان بکاتە ڕمووزنەی دزێو، پیرێژنی سەر بەسۆدرە، یاڵ یابووی لاجانگ بەرشک، پورە گوڵنەتەڵەی ئەفسانەیی تا ئەوین و دڵداری، ژوان و شەوگورد و چاو برەکێن و تاسکە تاسک، دەسبازی و ڕاز و نیازی دڵداری دوایی بێ.

بەوەشەوە زەرد نەبوو ویستی گێژەڵووکە و ڕەهێڵە و لەنگیزەیەک، لە بەرد، لە ئاگر، لە مشکی و خۆڵەمێش، لە ژیلەمۆ و پزیلک بەسەر وڵاتدا ببارێنی و هەموو زیندەوارێکیان وەبن دا.

پاش ئەوە، خەیاڵێکی وای بەدڵی داهات هەتاو داپۆشێ و تیشکی گەرم و بەتێن و ژیانبەخش بتارێنێ تا تاریکی و سەرما و زوقم و سیخوار و سەهۆڵبەندان کاری خۆیان بکەن و گیانلەبەر نەهێڵن.

ئاخرەکەی وەک کۆنە دزێکی دەس پیس و دیواربڕێکی چاوچنۆک کەلێنی دۆزییەوە،

پاش وردبوونەوە و بیر لێکردنەوە بڕیاری دا ڕستەیەکی ئینسانی و سێ وشەی ئاسمانی لەبیر هەمووان بەرێتەوە:

«تۆم – خۆش – دەوێ».

لە هەوەڵەوە خەڵک نەیاندەزانی چییان لێ قەوماوە، چ ڕووی داوە، تووشی چ بەڵایەک بوون، چۆنیان تانوپۆ لێ تێک چووە؟ تەنیا هێندێک دەیانزانی لەم نێوەدا شتێک بزر بووە. بەڵام هەستی پێ ناکرێ، کیژە جوانەکان کە جاروبار وێڕای دەزگیرانەکانیان دەچوونە سەیران و گەڕان و بووکە نازدارەکان کە دەگەڵ تازە زاواکان، دەچوونە نێو پەردە هەستیان دەکرد کە دەبێ ڕستەیەکیان پێ بگوترێ و بەشەرم و نازەوە وەڵامی بدەنەوە بەڵام کام ڕستە؟ هیچ لەبیریان نەمابوو، دەیانزانی ئەم ڕستە تەعبیرێکی شاعیرانەیە، لە چەند وشەی زۆر ناسک و شیرین دروست بووە کە پڕە لە تاسە و ئاوات و ڕاز و نیاز و هەست دەبزوێنێ و ئەوین دەجوولێنێ. ئەمما زمانیان گرێ درابوو. پەشۆکابوون، سەرسام بوون دەیانویست بپرسن، یارمەتی لە یەکتر بخوازن. بەڵام هەموو بێ هۆش و سەرگەردان بوون و چیان بەبیردا نەدەهات.

زەمان تێ دەپەڕی، کەچی خەم و پەژارەی خەڵک هەر زێدەتر دەبوو. گشت ئەوەندە هەراسان و پەرێشان بوون. دەتگوت: خۆڵیان بەسەردا دابێشتوون. دەتگوت: هەموو جگەرگۆشەی شیرینی لەدەس داوە و ڕۆڵەی لێ ون بووە. هەرچی دەیانکرد ڕەمزی بەختەوەریی جاران و ڕازی شادیی پێشوویان بدۆزنەوە نەدەکرا و نەدەلوا.

ورده ورده هەودای دۆستایەتی پسا، بلێسەی خۆشەویستی دامرکا. پشکۆی ئاشنایەتی ژیلەمۆی نامۆیی بەسەردا کرا. لە هەموو لاوە ئینکەبەری، ئیرەیی، دڕدۆنگی و دوژمنایەتی سەری هەڵدا، وشە باو و شیرین و خۆشەکانی وەک: گیانەکەم، جەرگەکەم، ئازیزەکەم، چاوەکەم، باوکم، دایکم، ڕۆڵەم، کچم، کوڕم، مامە، کاکە، دادە، بەتەواوی لەبیر چوونەوە.

گراوی لە کوڕە حەیرانان تۆران چونکە دەیانویست ڕستە خۆشەکەیان لێ ببیسن و ئەوانیش چاریان بێچار بوو. کابان مێردانیان ڕێ نەدەدا سەرجێ چونکە پێیان وابوو، سارد بوونەوە. بۆیە ئەم چەند وشەیان بەزاردا نایە. ڕێگای کانی و دەراوان نەدەگیران و ژوانگە چۆل بوون و بەقوڕ گیران.

خوایا! ئایا لەم جیهانەی تۆدا، بێ هەستی ئەوین، هیچ شت تام و بۆنی هەیە؟ ئایا ئەگەر ئەو پەریزادە ڕق ئەستوور و خۆپەرستە، ئەو مەڵبەندەی بەیەکجاری وێران و خاپوور کردبایە باشتر نەبوو لەوەی هەستی ئەوینی تێدا بمرێنێ؟

لەو مەڵبەندەدا شاعیرێکی لاو و دڵتەڕ و خاوەن هەست دەژیا. حاڵی وی نەک لە خەڵکەکە خۆشتر و باشتر نەبوو بەڵکو پەشێوتر و تاڵتر بوو. بۆ دەربڕینی هەستی ئاگرینی دەروونی خۆی، لە ڕستە ونەکە دەگەڕا. بەتایبەتی پێش ئەوەی پەری دڵازاز و بەدئاکار. ئەو بڕیارە ناهەموارە بدا و ئەو کارە نالەبارە بکا. ئەو غەزەلێکی ناسک و پڕ سۆزی دەس پێ کردبوو. کە هەموو قافیەکانی بەوشە ون بووەکان تەواو دەبوو. غەزەلی شاعیری لاوی، داماوی، دڵسووتاو، ناتەواو مابۆوە چونکە ڕستە پیرۆزەکەی نەدەهاتەوە بیر.

بەرەبەیانێک شاعیری خەمناک و دڵتەنگ لە دەرەوەی ئاوەدانی لەبن دارێک لەسەر جۆبارێک دانیشتبوو و بیری دەکردەوە:

خوایا! بۆ وام بەسەر هاتووە؟ بۆ بیرم شێواوە؟ بۆ وشک بووم؟ بۆ من ئاورگی هەست، دەریای شێعر و خودای قافیە نەبووم. بۆ ئێستا ناتوانم غەزەلەکەم تەواو بکەم؟ بۆ؟ بۆ؟

بەهەڵکەوت لەم بەیانە دڵڕفێنەدا پەری تیژباڵ و بێ خەیاڵ و، دڵڕەق و بەدفەڕ هاتە ئەم شوێنە، تا شنەی بەیان هەڵمژێ، تا بۆنی گوڵان بکا، قاسپەی کەوانی گوێ لێ بێ، ورینگەی بلبلان ببیسێ، خوڕە و هاژەی شەپۆلی چۆمی خوڕێن دڵی شاد بکا.

لەپڕ چاوی بەشاعیری دڵتەنگی تێگیراو کەوت. دڵی داچڵەکی، تەزووی بەلەش داهات، دەریای ئەوینی خرۆشا، شێت و وێتی شاعیری لاو بوو. خۆی هێنا سەر ڕەنگی کیژۆڵەیەکی خونجیلانە و نەشمیلانە و خوێن شیرین و ڕەزا سووک و بەپاڵێیەوە دانیشت. بەنیگای پڕ هەوەس و بەناز و عیشوەی دڵڕفێن بەلەنجە و لاری شۆخانە، دڵی تەڕ و ناسک و جوانی پەرستی ڕفاند، دەستی ئاویشتە ئەستۆ و لێوی بەلێویەوە نا، تێری ڕامووسی و لە دەریای خۆشی و کامەرانیدا نوقمی کرد. شاعیری بێ بەش و ناکام، بەم ئەوینە کوتوپڕە. بەم لاواندنەوە و لەزەت وەرگرتنە. یەکپارچە بوو بەکۆی ئاگر. دەتگوت: لەباتی خوێن، مسی داخی لە دەماران دەگەڕێ. پەری لە ئامێزی گەرم وەرێنا گیان و لەش و دڵ و دینی پێشکێش کرد.

بەفەرمانی پەری دەروازەی ئاسمانی شین کرایەوە، پەری و شاعیر وەک جووتە کۆترێکی سپی تیژباڵ بەرەو ئاسۆی بێ سنوور هەڵفڕین. ئەستێرە گەش و پرشنگدارەکان، وەک خەرمانێک ئەڵماس بەگرشە گرشە بەدەوریاندا سووڕان و سووڕان. گالیسکەیەکی زێڕی مرواری کوت کە ئەسپێکی سپی باڵداری تێ کرابوو. ڕاگیرا، سواری بوون و بەپانایی ئاسماندا گێڕانی. بۆ خۆشیان نەیانزانی ئەم گەشت و گەڕانە ئەم شادی و سەیرانە چەندی درێژە کێشا؟

بەجووت هاتنەوە سەر زەمینی خاکی و هەر لەو مێرگ و چیمەنە ئارامیان گرت،

شاعیری لاو وێڕای جریوەی مەلانی سەرمەست غەزەلی ئاشقانە و پڕ سۆزی وای بۆ پەری خوێندەوە کە ئاگری لە دەروون و هەناو بەردا و ئۆقرەی لێ بڕی پەری هەرگیز دەنگی وا زوڵاڵ و قسەی وا خۆشی نەبیستبوو. کەچی بەو حاڵەوە گەردی خەم و پەژارەی لەسەر ڕوخسار نیشتبوو و پۆلی فرمێسکی وەک مرواری لە چاوان هەڵوەری، شاعیر بێدەنگ بوو، سەری سوڕما و، بەشڵەژاوی بەسەر پێیانی داکەوت و گوتی:

(ئەی فریشتەی جوان، ئەی ئارامی دڵان! چت لێ قەوماوە، چ ڕووی داوە؟ پاش ئەو هەموو خۆشی و ڕابواردنە بۆ دەگری و دەبارێنی؟ ئایا کەس لە گوڵ کاڵتری پێ گوتووی ئایا کەس دڵی ناسکی شکاندووی؟ ئایا کەس خەیاڵی ئارامی شێواندووی؟)

پەری لە حاڵێکدا کە فرمێسکی لەسەر کوڵمەی لە گوڵ ناسکتری دەسڕیەوە گوتی:

(بەڵێ خۆشەویستم، بەڵێ! لەم ماوەدا کە ئێمە پێکەوە ڕامانبواردووە تۆ هەموو شتێکت گوت مەگەر شتێک نەبێ کە هەر لە هەوەڵەوە گیانی من تینووی بیستنی بوو. تۆ لەنێو ئەم هەموو قسە خۆشانە و شێعرە تەڕانەدا، جارێک نەتگوت تۆم خۆش دەوێ).

هێشتا پەری قسەکەی تەواو نەکردبوو کە شاعیری دڵتەڕ هەرای شادی لێ بڵێند بوو و دەستی کرد بەهەڵپەڕین و سەما، ون بووەکەی دۆزیەوە کە ئەو هەموو ڕەنج و ئازار و مەینەت و کوێرەوەرییەی لە پێناودا کێشا بوو. وەک مەلێکی بەرزەفڕ بەسەر مێرگ و چیمەن و گوڵ و گوڵزار و باخ و دارستاندا فڕی گەیشتە شار و لە گۆشەیەک دانیشت و غەزەلەکەی تەواو کرد. ئەمجار بۆ خەڵکی خوێندەوە، خەڵک بەبیستنی شێعرەکە کەوتنە سەما و هەڵپەڕکێ، ژیان دەستی پێ کردەوە، ئەوین لە دڵاندا پەیدا بۆوە. دڵبەر و دڵدار، گراوی و کوڕە حەیران دۆست و دەزگیران پێکەوە ئامێزیان بۆ یەک کردەوە. کیژە سرک و ڕەوەکەکان بەرەو ژوانگە بوونەوە، هەتاوی بەختەوەری تیشکی هاوێشت و تاریکی و سەرمای نەهاتی و ناهومێدی نەهێشت.

بەڵێ لەم دنیایەدا ئەگەر شێعر نەبووبا، هیوا، خۆشی، ئەوین، دڵداری و پێک گەیشتن مانای نەبوو و ئەگەر شاعیر نەبووبا تا پەیامی ئاسمانیان بداتێ سەرما و سۆڵی ژیانی جیهان ڕەقی دەکردین.

لە فارسی تەرجەمە کراوە

١٩٧٨/١١/١٥

لامەزەبی خێرەوەمەند

بلزاک

دوکتۆر (بیانشوون) شاگرد و پزشکیاری جەڕڕاح و توێکاری هەرە بەناوبانگ پرۆفیسۆر (دیپلۆن) بوو. ڕۆژێک بەرێکەوت بەمەیدانی (سێن سوولپیس)دا تێ دەپەڕی. مامۆستاکەی خۆی دی کە بۆ کلیسا دەچێ، سەعات نۆی بەیانی بوو، پرۆفیسۆر (دیپلۆن) کە هەمیشە بەگالیسکەی تایبەتی دەگەڕا، بەپێیان بوو و لەلای کۆڵانی (پووتی لیوون) ڕا دەهات کە کۆڵانێکی بەدناو بوو، ڕاست وەک کەسێک دەچوو کە بیەوێ خۆی لە یەکێک لەو ماڵە سووک و بەدناوانە ڕۆکا.

بیانشوون مامۆستاکەی خۆی باش دەناسی و دەیزانی پیاوێکی ماددی و لەخوا بەدوورە. بڕوای بەئایین و مەزەب و زیندووبوونەوە و دنیای دی نییە. هەر بۆیەش سەری لەم کارە سوڕما و بەئەسپایی شوێنی کەوت و چووە کلیسا دیتی مامۆستاکەی کە بەقەدەر نووکی دەرزی بڕوای بەدین و ئایین و کلیسا و کەشیش و نوێژ و دوعا نەبوو، ئەوا لە سووچێکی کلیسا لە بەرامبەر کۆتەڵی حەزرەتی مریەمدا چۆکی داداوە و وا خەریکی نوێژ و پاڕانەوەیە ئاگای لە خۆی و دەوروبەری نەماوە. بەڕاستی پێی سەیر و سەمەرە بوو.

ترسا نەوەکو مامۆستاکەی بیبینێ و لای وا بێ شاگردەکەی شوێنی دەگێڕێ و کێشکی دەکێشی. هەروەک بەئەسپایی چووبووە ژوور ئارام و بێدەنگیش دەرکەوت و ڕێی خۆی گرت و ڕۆیشت. ئەم ڕێکەوتە چاوەڕوان نەکراوە بیری ئاروو‌ژاند بەڵام گوێی نەدایە و فەرامۆشی کرد.

سێ مانگێکی پێ چوو ڕۆژێک مامۆستایەکی زانستگا کە هاوکاری دیپلۆن بوو هاتە سەردانی و لەکن بیانشوون دۆستانە دەستی لەسەر شان دانا و گوتی:

«هاوڕێ! تۆم لە کلیسای سێن سوولپیس دی و بەلامەوە سەیر بوو؟ بۆم نەچووە سەریەک لەوێندەرێ چ دەکەی ئاخر تۆ و کلیسا؟»

دیپلۆن وەڵامی دایەوە: «چووبووم تەماشای قەشەیەک بکەم کە ئەژنۆی ئاوی هێناوە و دەبێ عەمەل بکرێ و شازادە خانم (ئانگوولیم) بەمنی ئەسپاردووە».

بیانشوون بەوە دڵی ئاوی نەخواردەوە، دەیزانی نەخۆشی وا لە کلیسا تەماشا ناکرێ بەخۆی گوت: «دیسان بۆ نوێژ و پاڕانەوە چووە».

لەو کاتەوە بڕیاری دا هەر چۆنێک بێ سەرەدەری لەم گرێ پووچکە دەربکا. لەبیری بوو

چ ڕۆژێک مامۆستاکەی لە کلیسا دیبوو. ساڵی دواتر ڕاست لەو ڕۆژەدا چووە وێ و خۆی لە پەنایەک حاشار دا. چی وای نەکێشا دیپلۆن لە پێچی کۆڵانی (پووتی لیوون) لە گالیسکە دابەزی و بەپەنامەکی ڕێگای کلیسای گرتە پێش و خۆی تێ کوتا. بیانشوونیش بەدوای ئەودا چووە ژوور و ڕوانی مامۆستاکەی بەچۆکدا هاتووە و خەریکی نوێژ و پاڕانەوەیە. واقی بردەوە و لەبەرخۆیەوە گوتی:

«سەیرە؟ لەلایەک بێ بڕوایی و بێ دینی و خوانەناسی و لەلای دیکەوە چۆک دادان و نوێژکردن و دوعا خوێندن؟»

کە نوێژ و پاڕانەوە دوایی هات و کلیسا بەتاڵ بوو و مامۆستاکەی دەرکەوت بیانشوون خۆی گەیاندە سەرپەرشتی کلیسا و پرسی:

«ئەرێ ئەو پیاوە ماقوولەی لەو سووچە نوێژی دەکرد و دەپاڕاوە دەناسی و ئایا زۆر دێتە کلیسا ؟»

وەڵامی داوە:

«ئەوە پێ لە بیست ساڵ دەنێ من بەسەر ئەم کلیسایە ڕادەگەم. دیومە کە هەموو ساڵێ دوکتۆر دیپلۆن چوارجار بێتە ئێرە و خێر و خێرات بکا بەڕاستی خێرومەندە.»

دەورەی شاگردی بیانشوون تەواو بوو دیسان ڕۆژێک بەبەر کلیسای گۆریندا ڕادەبرد. بەدڵی داهات کە ڕەنگبێ مامۆستاکەی لەوێ بێ. چووە ژوور، بەڵێ دیپلۆن وەک جاران چۆکی دادابوو و خەریکی نوێژ و پاڕانەوە بوو.

بیانشوونیش لە تەنیشتی چۆکی دادا. کە نوێژ بەتاڵ بوو سڵاوی لێ کرد و خۆی پێ ناساند. پێکەوە لە کلیسا هاتنە دەر گوتی:

«مامۆستا! جەسارەت نەبێ ڕازێک لەمن بۆتە مەتەڵۆکە و بۆ خۆشت نەبێ کەس ناتوانی هەڵیبێنێ»

نەقڵەکەی لە سەرەتاوە بۆ گێڕاوە و لەسەری ڕۆیی:

«تۆ کەسێکی لە کاتی دەرس گوتنەوە و کارکردندا بەڕاشکاوی و ئاشکرایی دەڵێی بڕوات بەو خودایەی کە خەڵک دەیپەرستێ نییە. ئەدی چ بۆتە هۆی ئەوەی بەپەنامەکی دەچی بۆ کلیسا و نوێژ دەکەی و دەپاڕێیەوە و تەنانەت خێر و خێراتیش دەکەی؟»

دیپلۆن گوتی:

«دۆستە لاوەکەم! من تازە پیر بووم و پێم لەسەر لێواری گۆڕە و هیچ پێویست ناکا ئەم ڕازە کە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی لاوەتی و دەورانی خوێندنم لە تۆ بشارمەوە».

بیانشوون شان بەشانی جەڕڕاحی مەزن و زۆر بەناوبانگی پاریس کەوتەڕێ. وردە وردە گەیشتنە کۆڵانی کاتروان (چواربا) کە لە کۆڵانە هەژارنشینەکانی پاریسە. دیپلۆن لە بەرامبەر خانووبەرێکی تەنگ و تاریکدا کە وەک قەڵایەکی پڕ پێچ و لابەلا دەچوو، ڕاوەستا و گوتی: «وەرە سەر» و خۆی بەپلیکاناندا هەڵگەڕا، تا نوهوومی شەش سەرکەوتن لەوێ گوتی:

«چیرۆکی چوونە کلیسا و نوێژ و پاڕانەوە و خێر و خێراتی من لێرەوە دەس پێ دەکا. ئەو کاتە ڕۆژگارێکی یەکجار سەخت و ژیانێکی زۆر تاڵم ڕادەبوارد. هەم نامۆ و غەریب بووم و هەم برسی و ڕەشوڕووت. کەوش و پێڵاوێکی باش و جلوبەرگێکی خاوێنم، نەبوو. ئەمڕۆ کە چل پەنجا ساڵ لەو سەردەمە تێ پەڕیوە. بیردەکەمەوە کە چۆن توانیم بژیم و بۆ لەنێو نەچووم. لە پاریسدا تەنیا و بێکەس بووم و بۆ خەرجی خوێندن و کڕینی کتێب هیچ بەهیوا نەبووم لە چ لایەک تەنانەت یەک شایی چییە پێم بگا. دەسکورتی و برسایەتی تووڕە و تۆسنی کردبووم دۆست و ئاواڵێکم پێوە نەمابوو و سەر و وەزعێکی واشم نەبوو کەس ئارەزووی دۆستایەتی من بکا. لەو ماڵەی لەپێش چاوتە نیشتەجێ بووم و دەرسی پزیشکیم دەخوێند و خۆم بۆ یەکەم ئەزموون ئامادە دەکرد، وام گوریس گەیبووە هیچکان، کە نە دەمتوانی بچمە پێش و نە بگەڕێمەوە دواوە و بڕیارم دابوو یا بمرم یا خۆم بگەیەنمە لای سەروو. قەرار وا بوو کەسوکارم مانگانە سی فرانکم بۆ بنێرن، بەڵام زۆر جار ئەم پوولە کەمەشەم پێ نەدەگەیشت. باش دەمزانی پەیداکردنی ئەوەندووکە دراوەش بۆ ئەوان چەند دژوارە. پوورێکی پیرم بوو. سندووقێکی کۆنی جلوبەرگی کۆن و نوێ لە سندووقخانەکەیاندا دۆزیبووەوە و بۆی ناردبووم. هیچ نەبێ خاوێن و پاگژبوون. بەڵام چونکە دراوی کرێیارم شک نەدەبرد نەمدەتوانی ئەم جلانە وەربگرمەوە. هەمیشە لەم دەرک و ئەو دەرکم دەدا بەڵکو بتوانم سندووقەکە وەربگرمەوە و خۆم کەمێک کۆک و پۆشتە بکەم. تەنیا چارەم ئەوەبوو، بڕێک لە شتومەکەکان هەرزان فرۆش بکەم و ئەوانی دیکەم بۆ دەرچێ. لەم ژوورەی هاوسێمدا پیاوێکی ئاوفرۆش خەڵکی (سێن فلوور) دەژیا ناوی (بووژارت) بوو ئاشنایەتی ئێمە هەر ئەوەندە بوو کە تووشی یەک دەبووین وەک دوو هاوسێ سڵاوێکمان لێک دەکرد و چیدی. ڕۆژێک هەر ئەو پیاوە پێی ڕاگەیاندم کە خاوەن ماڵ ڕای ئەسپاردووە چونکە سێ مانگە کرێم نەداوە. دەبێ ژوورەکەی بۆ چۆڵ بکەم. کە نیگەرانی و پەشێوی منی هەست کرد گوتی: خەم مەخۆ بەتەنێ نی، منیش دەردەکا و بیانووی ئەوەیە کاری ئاوفرۆشی دەگەڵ وەزعی ئێرە ڕێک ناکەوێ و دانیشتوانی خانووەکەی وەزاڵە هێناوە. ئەو شەوە سەختترین شەوی ژیانی من بوو، بەیانی زوو لە خەو

هەستام، بیرم دەکردەوە خوایا ئەم سر و سیپاڵە بۆ کوێ بەرم؟ خەریکی خواردنی نان و شیر کە تەنیا خواردنی من بوو، بووم لە پڕ بووژارت وەژوور کەوت و گوتی: ئاغا گچکە! تۆ دەخوێنی و دەچییە زانستگە. من منداڵی سەر ڕێگام لە هەتیوخانە گەورە بووم و دایک و باوکی خۆم ناناسم و قەت ئەوەندەم دراو نەبووە بتوانم ژن بێنم و ماڵ پێکەوە نێم. بۆیە وەک تۆ بێکەس و تەنیام داشقەیەکم هەیە بێ شک دیوتە لەبەر دەرک ڕای دەگرم و ئاوفرۆشی پێ دەکەم ئەم خرت و پرتەی من و شتومەکەکانی تۆی تێدا جێ دەبێتەوە. ئێستا کە لێرەمان دەردەکەن دەڕۆین، بەڵکو بتوانین پەسیوێک بۆ خۆمان بدۆزینەوە و سەر پێکەوە نێین. کوڕە خۆ ئێمە کۆشکی پاتشایەتیمان ناوێ هەر هێندە تێیدا بحاوێینەوە بەسە و نوایەک بێ لە با و بارانمان بپارێزی شوکری خوا دەکەین. گوتم زۆر سوپاست دەکەم، بەڵام من سێ مانگ کرێی ئێرە قەرزدارم و جگە لەمە سندووقێکیان کۆنە بۆ ناردووم کە دەبێ کرێیاری بدەم و وەری گرمەوە و هەموو نەغدینەم لە پێنج فرانگ تێپەڕ ناکا. گوتی: گوێ مەدەیە خوا شوکر کیسەم بەتاڵ نییە بەشی ئەوانم هەیە، خەم مەخۆ خوا گەورەیە، هەستە خۆت خڕ بکەوە تا بڕۆین.

قەرزەکانی دامەوە و خرت و پرتەکانمان لە داشقە نا و تەنافی هاوێشتە شانی و ڕۆیشتین لە هەر جێگایەک نووسرابوو (ژوور بۆ ئیجارە) ڕادەوەستا و پرسیاری دەکرد. کرێی ژوورەکان زۆر گران بوون و بۆ ئێمە نەدەبوون هەرچی هەوڵمان دا لە گەڕەکی (کارتیە لاتین) کە گەڕەکی خوێندکاران بوو ژوورێکی هەرزان پەیدا بکەین گیرمان نەکەوت ناچار بووین چاو لەوێندەرێ بپۆشین درەنگانێ، ئێوارێ لە پاساژی بازرگانی لە بەشی (حەوشەی ڕووهان) دوو ژوورمان کە لەم بەر و ئەوبەری پلیکان بوون بەشێست فەرانگ ئیجارەی ساڵانە بەکرێ گرت و بووینە ئاومال. بووژارت هەرچۆنێک بوو ڕۆژانە سەد شایی پەیدا دەکرد و سەد (ئەکۆ)یەکیشی پوولی نەغد بوو و ئاواتی ئەوەبوو کە بتوانێ ئەسپێک و چەلەنگێکی ئاوفرۆشی پەیدا بکا و ببێ بەئاوفرۆشێکی ئابڕوومەند. کە لە حاڵ و باڵی من ئاگادار بوو وازی لە ئاواتەکەی هێنا و گوتی: تۆ دەبێ. بخوێنی و کاری تۆ لە کاری من واجبترە. ئیتر لەو ڕۆژەوە خەرجی منی وەئەستۆ گرت. هەر پێی دەگوتم ئاغا گچکە. شەوانە کە لەکار دەگەڕاوە لە ژوورەکەی من دادەنیشت و بەتاسەوە سەیری خوێندنەوە و موتالای منی دەکرد. ئەو پیاوە باشە کە تەمەنی خۆی لە چل ساڵ دەدا سەر تا پێ هەست و عاتیفە بوو، نەیدەزانی هەستی خاوێنی خۆی چۆن دەرببڕێ، دەیگوت لەم دنیایەدا هیچ زیندەوارێک منی خۆش نەویستووە سەگێکی بەرەڵڵا نەبێ، ئەویش پێش ئەوەی دەگەڵ تۆ ئاشنایەتی پەیدا بکەم لەبەر پیری تۆپی. بووژارت وردە وردە، هەموو ئاواتی ژیانی لەسەر

من ساغ بۆوە بەجۆرێکی وا کە تەواوی کەسوکار و هیوا و ئارەزووی بەتەنێ لە مندا کۆبۆوە. بۆ من لەدایک دڵسۆزتر و بەبەزەییتر بوو. ئەوی باش بایە بۆ منی دەویست. حازر بوو خۆی هیچ نەخوا و هیچ لەبەر نەکا تا پێداویستییەکانی دەرس و کتێب و ژیانی ساکاری من جێبەجێ بکا. ئێمە پەیڕەوەکانی ئایینی مەسیح هەمیشە لەبارەی خۆپارێزی و چاکی و پاکییەوە دەدوێین. ئەم پیاوە ئاوفرۆشە هەموو ئەم سیفەتانەی تێدا کۆببوونەوە. بەڕۆژ کە لە کۆڵان و خەیابان تووشی یەک دەبووین لە حاڵێکدا کە تەنافی داشقەکەی بەشانەوە بوو و بەدوای خۆیدا دەیکێشا بەوپەڕی مەزنایەتی و دڵسۆزییەوە بزەی دەهاتێ دیاربوو کە چەند بەساغی و سەلامەتی و پاک و خاوێنی من دڵخۆش و شادە.

کەم کەم خوێندنم تەواو بوو و دەستم بەکاری پزیشکی و جەڕڕاحی کرد. دەبوو وەک پزیشکیارێک لە نەخۆشخانە بمێنمەوە. ئەم دووربوونەوەی بەلاوە گران بوو. بەڵام وەسەر خۆی نەدەهێنا و باسی نەدەکرد. پتری زەحمەت دەکێشا و خەریک بوو دراوی پەیدا بکا و بمداتێ تا من بتوانم - تێزی - دوکتۆرام تەواو بکەم و لەچاپی بدەم، بەڵێنی دابوو هەر دەرفەتی بێ، سەرم بدا.

کە چیرۆک گەیشتە ئێرە پرۆفیسۆر بەشاگردی پێشووی گوت: بیانشانوون ئەگەر ریسالەی دوکتۆرای من تەماشا بکەی دەبینی کە ئەوم بەناوی ئەو پیاوە جوامێرە نووسیوە و پێشکێشی ئەوم کردووە. کەم کەم لە نەخۆشخانە داهاتێکم پەیدا کرد و توانیم دراوێک بۆ هێنانەدی ئاواتی لەمێژینەی ئەو پاشەکەوت بکەم و ئاخری ئەسپ و چەلەنگم بۆ کڕی لەلایەکەوە دەتگوت دونیایان داوەتێ کە بۆتە ئاوفرۆشێکی ئابڕوومەند. بەڵام لەلای دیکەوە لەحاڵێکدا ئەوپەڕی ڕاستی و دروستی و پاکی و خاوێنی پێوە دیاربوو پرتە و بۆڵەی بەسەرمدا دەکرد و دەیگوت: ئەمە چت کردووە؟ تۆ تازە سەرەتای کارتە و پێداویستت بەهەزار شت هەیە و دراوت پێ دەوێ و لە ڕاستیدا ئێستا تۆ لە من موحتاجتری. شوکر لەشم ساغە و شانم زامی نەهێناوە و نیازم بەئەسپ نییە. کەچی دیاربوو لە خۆشیان خەنی بووە و لە پێستی خۆیدا ناحەوێتەوە کە دەبینێ من، منی بێ دەسەڵات و ڕووت بۆ خۆم بوومە پیاوێک و داهاتی خۆم هەیە. ئەمجار وازی لە من هێنا و بۆ لای ئەسپەکە چوو، دەستی بەیاڵ و بژ و شانی و بدەوگە و پشت و کەفەڵ و لاق و لەتەریدا دەکێشا و چاوی لەخۆشیان گرشەگرشی بوو. جارێک دەیڕوانیە من و جارێک لە ئەسپەکەی دەفکری ئامرازی جەڕڕاحی من ئێستاش هەر ئەو ئامرازانەن ئەو بۆی کڕیبووم و بەیادگارێکی خۆشەویست هەڵم گرتوون. وردە وردە ناوبانگم دەرکرد و بەگەورەترین جەڕڕاحی فەرانسە و جیهان ناسرام. بەڵام ئەو پیاوە جارێک بەڕووی دانەدامەوە و لەکن

کەس بەزاریدا نەهات کە لەسایەی پیاوەتی و جوامێری و فیداکاری ئەودا گەیشتوومە ئەم پایە. هەر خۆم باشم دەزانی ئەگەر دڵسۆزی ئەو نەبایە من نەک نەدەبوومە پیاو و نەدەگەییمە هیچ بەڵکو لەوانە بوو هەر نەشمێنم.

ڕۆژێک خەبەرم پێ گەیشت نەخۆش کەوتووە، دەستم لە هەموو کار و پیشەی خۆم هەڵگرت و خۆم گەیاندە سەری و دەرمان و پەرستاریم کرد. جاری یەکەم توانیم لە چەنگاڵی مەرگ ڕزگاری بکەم بەڵام بەداخەوە پاش دوو ساڵ نەخۆشییەکەی هەڵی داوە و برووزی ئەستاند. ئەوی بۆم دەکرا کردم، دەرمانی ئەوتۆم بۆ پەیدا کرد لە قوتووی هیچ عەتتارێکدا نەبوو، کاری وام بۆ ئەنجام دا لە چ کتێباندا نەنووسراوە. ئەوەندەم قەدر گرت لە هیچ پاتشا و خاوەن دەسەڵاتێک نەگیراوە. بەڵام داخی گرانم سوودی نەبوو. سەر تا پێم پڕ بوو لە قەدرزانی و نمەک ناسی و بەڕاستی حازربووم لە عومری خۆم کەم بکەمەوە و لەسەر عومری ئەوی دانێم. ئەمما بەداخەوە هەموو کار و زانستم، هەموو ڕەنج و تێکۆشانم، هەموو شەو و شەونخوونیم بەفیڕۆ چوو، بووژارتی خۆشەویست باوکی دووەمم یا باشتر بڵێم باوکی ڕاستیم لە باوەشمدا گیانی دا. وەسیەتنامەکەی بەخەتی عەریزەنووسێکی گشتی سەر شەقام نووسرابوو بەپێی ئەو بەڵگە هەرچی لە پاشی بەجێ مابێ ماڵی من بوو و تەنیا میراتگری من بووم دیارە ئەو وەسیەتنامە ئەو کاتەی ئامادە کرابوو کە لە گەڕەکی حەوشەی ڕووهان تازە بیووینە ئاوماڵی یەک. ئەو پیاوە نەخوێندەوارە خێوی ئیمان و بڕوایەکی یەکجار پتەو بوو حەزرەتی مریەمی گەلێک خۆشدەویست و لەبەر نەزانی و ساکاری ئەوی بەدایکی خوا دەزانی. دەگەڵ ئەوەشدا ئەو لە ئەوینی خوا و مەزەبی کاتۆلیکی خۆیدا سووتابوو و دەشیزانی من بیروبڕوام دەگەڵ ئەو جیاوازە و ئیمانم بەخوا و کلیسا و ئایین سستە، هەرگیز لەو بارەدا نەیدەدواندم و سەری نەدەهاوێشتە سەرم و وای دەنواند کە هیچ دەربەستی بیروبڕوای من نییە. لە قووڵایی دڵمەوە دەڵێم: ئەی ئەو کەسەی پێت دەڵێن خوا ئەگەر لە عالەمدا شوێنێک هەیە پاش نەمان پیاوچاکی بچنێ، بووژارتی من لەبیر مەکە ئەگەر لە ژیانیدا تووشی گوناه و تاوانێکی وا بووە کە دەبێ سەزا بدرێ. لە سەرەمەرگدا داوای لێ کردم بەپێی ئاییني مەسیحی بینێژم. دڵنیام کرد کە داواکەی بێنمە جێ و ئەسپاردم کە لە کلیسا بۆی بپاڕێنەوە و نوێژی بۆ بکەن. لە نەخۆشیدا هەمیشە دەیگوت: دەترسم بمرم و نەمتوانیبێ، وەک پێویستە ئەرکی سەرشانم ئەنجام بدەم. بێچارە لە هەموو ژیانیدا ئازاری بۆ کەس نەبوو و لە بەرەبەیانەوە تا بوومەلێڵ ڕەنجی دەدا و ئارەقی دەڕشت و هێشتا لای وابوو خوای لە خۆی ڕازی نەکردووە. نازانم ئەگەر لە ڕاستیدا بەهەشتێک هەبێ و بووژارتی

نەچێتێ ئەدی کێی لێ دەبێ؟ لەو پەڕی ساکاریدا مرد تەنیا کەسێکی دەگەڵی چووە سەر قەبران من بووم. منیش کاتێ گەورەترین دۆست و دڵسۆزترین سەرپەرشتی خۆمم بەخاک ئەسپارد بیرم کردەوە کە چۆن چاکەی بدەمەوە. ژن و زارۆک و کەسوکار و خزم و نیزیکی نەبوو کە بیانخەمە ژێر چاوەدێری خۆمەوە. وەبیرم هاتەوە زۆر جار باسی ئەوەی بۆ کردبووم خۆشە پیاو پاش مردن نوێژ و دوعا و خێر و خێراتی بۆ بکرێ. بەڵام بۆ ئەوەی بیر نەکەمەوە پێی قەرزدارم و دەبێ بۆی پڕ بکەمەوە هەرگیز خواهیش و داوای لێ نەکردبووم پاش مەرگی کارێکی بۆ ئەنجام بدەم. بەڵام خۆم هاتمە سەر ئەم بیرە کە تەنیا لەم ڕێگایەوە دەتوانم هەق ناسی خۆم دەربخەم و ئەو چاکەی بدەمەوە کە هەرگیز و هەرگیز فەرامۆشی ناکەم کە ئەو ڕێوشوێنەی پاش مردنی بۆ جێبەجێ بکەم. بۆیە دەگەڵ کاربەدەستانی کلیسای سێن سوولپیس قەرارم دانا کە هەموو ساڵێ چوار جار وەک باوە، نوێژ و دوعای گشتی بۆ بکەن ڕۆژی یەکەمی هەر چوار فەسڵی ساڵ خۆشم دەچمە کلیسا و بەیادی دۆستی گەورە و لەدەسچووم نوێژ و دوعا دەکەم و من بەگیان و دڵ حازرم لەباتی ئەو سەزا بدرێم. تا ئەو زووتر بچتە ئەو جێگایەی پێی دەڵێن بەهەشت.

کە چیرۆک گەیشتە ئێرە دیپلۆن تاوێکی بێدەنگ بوو و دوایە سەری بەرزکردەوە و گوتی:

«دۆستی خۆشەویست! کەسێک کە خاوەنی بیروبڕوایەکی وەک منە لەوەی زیاتری لە دەستی نایە. لەو بیرەدا نیم کردەوەی من لەلایەن خواوە پەسند نەکرێ. من بەهەرچی خۆشم دەوێ سوێند دەخۆم کە ئامادەم هەموو دار و نەداری خۆم بدەم تا بتوانم ئەو بیروبڕوایەی بووژارت لە مێشکیدا بوو لە مێشکی خۆمدا بگونجێنم».

پاش ماوەیەک دوکتۆر بیانشوون لە ژوور سەرینی مامۆستای پایەبەرزی پرۆفیسۆر دیپلۆن حازر بوو و ئەویش بەنۆرەی خۆی مرد. کێیە بتوانێ بڵێ مامۆستا دیپلۆن کە ڕۆیی بەئیمانەوە نەڕۆیی.

* ئەم چیرۆکە لە نووسینی بلزاک، گەورە نووسەری فەرانسەیە. من لە ڕووی گۆڕینی فارسی مامۆستا جەمالزادە بەدەسکارێکی کەمەوە کردوومەتە کوردی.

تەنیا هەمیشە تەنیا

گی دو موپاسان

پاش خواردنی ژەمێکی تێروپڕ هەموو شاد و دڵخۆش بوون، یەکێک لەوان دۆستێکی کۆنم گوتی:

«پێم خۆشە کەمێک لە شانزەلیزە بگەڕێین».

وەڕێ کەوتین بەبن ئەو دارانەدا کە هێشتا تاک و تووک گەڵایان پێوە مابوو، ڕابردین هیچ دەنگێک نەدەهات جگە لەو زەنا زەنایەی هەمیشە لە پاریسدا هەیە و نابڕێتەوە، شنەبایەکی فێنک ڕوومەتی ئێمەی دەنگاوت. کۆمەڵە ئەستێرەکان بەئاسمانی شین و ساماڵەوە گرشە گرشیان بوو و پڕشنگی زێوینیان داوێشت. دۆستەکەم گوتی:

«نازانم بۆ شەوانە لێرەدا لە هەموو جێیان زیاتر بەئاسوودەیی هەناسەم دێ و دەچێ؟ بیرم پان و بەرین دەپێوێ، لەپڕ برووسکێک مێشکم ڕووناک دەکاتەوە کە بۆ تاوێک دەمەوێ لە هەموو ڕازەکانی جیهان بگەم».

پاشان ڕۆچنە دادەخندرێ، هەموو شت دەبڕێتەوە. هەر وا دەڕۆیشتین جار جار دوو سێبەرمان دەدی کە لە سیلەی دیوارێک دەلەرزین یا بەلای تەختێکدا تێ دەپەڕین کە دوو ئینسانی لەسەر بوون و پێکەوە نووسابوون و دەتگوت دوو پەڵەی ڕەشن. ئاواڵەکەم دەیگوت: «بێچارانە، نام ئارووژێنن، هەر ئەوەندە هەیە هەست بەبەزەیەکی توند و قووڵ دەکەم».

لەنێو ڕازەکانی ئەم جیهانەدا تەنیا لە یەکیان وردبوومەوە، چارەڕەشی هەرە گەورەی ئێمە لە ژیاندا ئەوەیە تا هەین تەنیاین، هەمیشە هەموو تێکۆشانمان ئەوەیە لە دەس ئەو تەنیاییە ڕابکەین «ئەوانەی لەسەر ئەم تەختانە دانیشتوون وەک ئێمە و وەک هەموو کەسی دیکە دەیانەوێ تەنانەت بۆ تاوێک بەتەنێ نەژین، کەچی هەتا هەتایە تەنیان، هەموو کەس کەم تا کورتێک لەوە گەیشتووە».

من ماوەیەکە ڕەنجی تەنیایی دەکێشم دڵنیاشم هیچ شتێک ناتوانێ دوایی بەم ڕەنجە بێنێ. گوێت لێیە هیچ شتێک، هەر کارێک بکەین هەر چەندی تێ بکۆشین قسەمان چەند نەرم بێ و باوەشمان چەند گەرم! هەمیشە هەر تەنیاین. من ئەمشەو تۆم بۆیە دەگەڵ خۆم گێڕا تا بەتەنێ نەچمەوە ماڵ. چونکە زۆر لە تەنیایی بێزارم. بەڵام قازانجی چ بوو؟ من قسانت بۆ دەکەم تۆش گوێم بۆ ڕادەدێری، پێکەوەین کەچی تەنیاین، تێ دەگەی دەڵێم

چی؟ لە کتێبی پیرۆزدا هاتووە: «چەند بەختەوەرن ساویلکەکان، ئەوان خۆ بەبەختەوەر دەزانن، ئەوان هەست ناکەن تەنیان. ئەوان لەو تەنیاییە شوومەی ئێمە ناگەن. ئەوان وەک ئێمە سەرلێشێواو نین» ڕەنگ بێ پێت وابێ کەمێک شێتم وا نییە؟

گوێ هەڵخە لەو کاتەوە هەستم بەتەنیایی کردووە. پێم وایە هەموو ڕۆژێ بەرەو تاریکخانەیەک دەچم کە دیوارەکانی نابینم و نازانم بنەبانی لە کوێیە؟ بەو تاریکخانەدا دەڕۆم، بێ ئەوەی کەس ڕابەرم بێ کەس بەدەوروبەرمەوە بێ و کەس وەک من ئەم کوێرەڕێ باریک و تاریکە بپێوێ.

لەم تاریکخانەدا جگە لە دەستی خۆم هەست بەهیچ دەستی دیکە ناکەم. دەزانی چ دەڵێم؟ چەند کەسێک لەو ژیانە بێ ئامانە گەیشتوون. ئالفیرد دوو مووسە دەڵێ:

«کێ دێ؟ کێ بانگ دێڵێ؟ هیچ کەس تەنیای تەنیام. ئەی تەنیایی ڕەش و شووم».

بەڵام ئەوەی بۆ من بڕوایەکی تەواوە بۆ ئەو گومانێک پتر نەبوو، ئەو شاعیر بوو، ئەو تاپۆ و تارمایی دەخولقاندن ئەو بەڕاستی قەت بەتەنێ نەدەماوە کەچی من تەنیای تەنیام.

(گوستاو فلۆبیر) کە یەکێک لە چارەڕەشترین مرۆڤی جیهان و ڕۆشنبیرترین کەسی سەر زەوی بوو ئەم ڕستە کورتەی بۆ دۆستێکی خۆی نووسیوە:

«ئێمە لە چۆڵێکدا دەژین کە کەس کەس ناناسێ».

ئایا زەوی دەزانێ لەو ئەستێرانەدا کە ئەوەندە لە ئێمە دوورن هەر پرشنگیان دەگاتە ئێمە؟ چ ڕوو دەدا؟ بەڵێ ئینسان زۆر لەوەش کەمتر لە هەستی ئینسانێکی دیکە ئاگادارە. ئێمە وەک ئەم ئەستێرانە لێک دوورین. زیاتریش تەریک بووینەوە. چونکە ناتوانین بیرکردنەوەی یەکتر شی بکەینەوە لە ڕازی یەکتر بگەین. تۆ هیچ شتێک لەو ئینسانانەی خۆ تێک هەڵدەسوون بەڵام ناتوانن یەکتر بناسن چارەڕەشتر دەبینی؟ ئێمە ئەوەندەمان یەکتر خۆش دەوێ دەڵێی زنجیر کراوین. بەئامێزی ئاوەڵاوە لە پەنا یەکترین بێ ئەوەی بەیەکتر بگەین. تاسەی نیزیک بوونەوە بەتەواوی هەست دەکەین. بەڵام هەموو بێ کەلکە. هەموو پەلەقاژەیەکەمان بێ سوودە، دەردی دڵمان، لە باوەش گرتنمان، لاواندنەوەمان خۆڕاییە. دەمانەوێ ئاوێزانی یەکتربین، لێک هاڵێین. خۆ لە ئامێز هاوێشتنمان تەنیا دەبێتە هۆی ئەوەی تێک هەڵنگوین.

من هیچ کاتێک لەو کاتە خۆم بەتەنیاتر نازانم کە ڕۆچنەی دڵم بۆ دۆستێکم دەکەمەوە. چونکە باش ئەم پەرژینە بێ کەلێنە دەبینم کە لە نێوانماندا هەیە. ئەم دۆستەی بەرامبەرمە،

چاوە ڕووناکەکانی دەبینم کە لە منی بڕیون. بەڵام گیانی لە پشت ئەم چاوانەوە نابینم. گوێم دەداتێ، بەڵام بیر لە چ دەکاتەوە؟ بەڵێ بیر لە چ دەکاتەوە؟ تۆ هەست بەم ئازارە ناکەی؟

ڕەنگ بێ لێم بێزاربێ، ڕقی لێ هەڵگرتبم، یا گاڵتەم پێ بکا؟ ئایا بیر لەوانە دەکاتەوە دەیانلێم، تیزم پێ دەکا، یا بەگێژم دەزانێ؟ چۆن بزانم چۆن بیر دەکاتەوە؟ چۆن بزانم لە چی بیر دەکاتەوە؟ چۆن دەتوانم تێ بگەم ئەوەندەی خۆش دەوێم کە خۆشم دەوێ؟ و لەو سەرە پچووکە خڕەدا چ لێکدانەوەیەک هەیە؟ چ ڕازێکی سەر بەمۆرە بیرەکانی نەناسراوی ئینسانێک. بیری بزر و ئازاد، بیرێک کە ناتوانین سنوور و ڕێبازی بۆ دیاری بکەین. ناتوانین بەسەریدا زاڵ بین یا بیبەزێنین.

هەموو شتێک لە قووڵایی تاریکی (من)دا ڕادەگرین، لەو قووڵاییەدا کە کەس دەستی ناگاتێ، کەس ڕێی تێ نابا، کەس بۆی نادۆزرێتەوە. چونکە کەس نییە وەک من بچێ، کەسیش نامناسێ.

هیچ نەبێ تۆ ئێستا دەمناسی؟ نا بەشێتم دەزانی، تاقیم دەکەیەوە، دوورم لێ رادەوەستی لە خۆت دەپرسی:

«ئەمشەو بۆ وای بەسەرهاتووە؟ ئەرێ تێت گەییوم؟» ڕەنگە بتوانی بۆ تاوێک بەختەوەرم بکەی. ژنن ئەوی دوورەپەرێزی خۆم باشتر نیشان دەدەن.

چارەڕەشی، داماوی، حەپەساوی، ئای چەندم ئەوانە لەدەس ژنان دیوە چونکە زۆر لە پیاوان پتریان هەستی تەنیا نەبوون بۆ پەیدا کردووم.

کاتێک پیاو تووشی ئەوین دەبێ هەست دەکا لە جاران بڵاوترە، هەست بەبەختەوەرییەکی بەرزتر لە بەختەوەریی ئینسانی دەکا. ئەم هەستەی لە کوێوە پەیدا دەبێ. لەوێڕا کە پیاو هەست دەکا ئیتر تەنیا نییە، تەرەکەمەیی دوایی هاتووە، چ هەڵەیەک؟

ژن کە تاسەی ئەوین لە ئێمەدا تێن دەدا درۆیەکی گەورەیە، بیرەخەوە. من ئەوکاتە شیرینەی دەگەڵ ئەو کەزەیە درێژە، کوڵمە سوورە، چاو جوانە کە نیگای هۆشی پیاو دەفڕێنێ ڕای دەبوێرم. دەزانی چۆنە؟ چ تراویلکەیەک چاوم فریو دەدا؟ چ بیرەخەوێک دەمباتەوە؟ وا دەزانم من و ئەو بۆ تاوێکی دیکە دەبینە تاقە کەسێک بەڵام ئەو دەمە قەت نایە. پاش چەند حەوتو چاوەڕوانی، هیوا، شادی، خۆشی، ڕۆژێک خۆم لە هەمیشە تەنیاتر دەبینم. پاش هەر ماچێک، پاش هەر دەستەملان بوونێک، پاش هەر لەئامێز گرتنێک تەنیایی پتر دەبێ. شاعیرێکی (سوورلی پرودهام) دەنووسێ:

«لاواندنەوەیان، دڵخۆشی دانەوەیان، جگە لە تاسەیەکی بەسام و پەلەقاژەیەکی ناکام نین کە دەیانەوێ یەکەتی نامومکین لەنێوان گیان و لەشدا پێک بێنن». پاشان خواحافیز، تەواو بڕاوە، پیاو هێشتا ئەوەی بۆ ماوەیەک هەموو شتی ژیانی بووە، نەناسیوە و لە هەستی دەروونی بێ خەبەرە. لەوپەڕی نیزیک بوون و تێکەڵاویدا لە قووڵایی گیانی بێ خەبەرە. وشەیەک تاقە وشەیەک، هەڵەی پیاوی ڕوون دەکاتەوە. وەک بریسکێک کە لە تاریکیدا ببریسکێ ئەم کەنداڵە ڕەشەی کە لە نێوانماندا هەیە نیشان دەدا. دەگەڵ ئەوەشدا جوانترین دەمی ژیان ئەو دەمانەن کە شەوێک لە پاڵ ژنی خۆشەویستماندا بێ دەسبزێوی ڕای دەبوێرین. با بەرزەفڕ نەبین، زێدەڕەویی نەکەین، چونکە هەرگیز دوو ئینسان نابن بەیەک. بەڵام بۆچی ڕۆچنەی دڵم ئاخنیوە، هەرگیز ئەوی لە دڵمدایە، مێشکمی خەریک کردووە، باس ناکەم چونکە باش دەزانم حوکمی تەنیایی هەتا هەتایەم دراوە. سەرنج دەدەمە هەموو شت بیروڕای خۆم دەردەبڕم. بیروڕاکان، کێشەکان، دیمەنەکان بۆ من گرنگ نین. ناتوانم لە هیچ کام لە زەمینەکانی فیکریدا دەگەڵ هیچ کەس هاوبەش بم. چەند وشەی زۆر ساکار و کورت بۆ وەڵامی پرسیارەکانی ڕۆژانە بەکاردێنم جاری واشە زەحمەتی وەڵامدانەوەش ناکێشم و هەر بزەیەک لێوەکانم لێک هەڵدەپچڕن. تێم دەگەی؟ لە مەبەستم حاڵی دەبی؟

شەقامی درێژمان تا تاقی نووسرەتی «ئەتواڵ» پێوا. چونکە دۆستەکەم ئەم قسەی بەپەراوێزەوە – کە من ئێستا لەبیرم نەماون بۆ کردم – ئەویش زۆر بەکاوەخۆ. دوایە ڕاوەستا لە پڕ دەستی بۆ لای ستوونی (کرانیتی) میسری کە سەرگوزەشتی وڵاتەکەی بەخەتێکی سەیر لە پایەی نووسراوە و لە پاریس لەنێو ئەستێرەکاندا بزرە، ڕاداشت و قیژاندی «ئێمە هەموو وەک ئەم بەردەین».

بێ دەنگ و بێ ماڵاوایی بەجێی هێشتم. مەست بوو، زانا بوو شێت بوو یا ژیر بوو هێشتا نازانم. جاری وایە بیردەکەمەوە هەقی بوو جاری واشە پێم وایە ئاقڵی شێوا بوو.

چیرۆکی کوولەکە

یەکێ بوو، یەکێ نەبوو، کابرایەکی گاوان بوو، لە دەرەوەی شار لە ئەشکەوتێکدا دەژیا. وا هات ژنەکەی ئاوس بوو پاش نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ و نۆ سەعات و نۆ دەقیقە خودا لەباتی زارۆکێکی ژیوەڵە و خرپنە کوولەکەیەکی دانێ، ئەوانیش کوولەکەیان لە کەلێنە بەردێک ڕۆکرد و لێی گەڕان.

ڕۆژێ گاوان ماندوو و مردوو لە بەندەنێ هاتەوە و لە تەنیشت ژنەکەی ڕۆنیشت، لە پڕ کوولەکە وەزمان هات و گوتی: «باوکە!» گاوان تێکڕا بوو و ترساو گوتی: «خودایە ئەوە چییە؟» کوولەکە گوتی: بۆ هەترەشت[1]» چوو؟

سبەینێ بچۆ کچی ئەمیرم بۆ بخوازە. کچی ئەمیر زۆر جوان و لەبار بوو بەناوبانگ بوو.

کوولەکە گوتی: «لە بارەگای ئەمیر کورسییەکی زێڕ لەم بەر و یەکێکی زیو لەوبەر داندراون، ئەوی بۆ ماڵی دونیا یا نیازێکی دیکە بچێ لەسەر ئەوی زیو و، ئەوی بۆ خوازبێنی بچێ لەسەر ئەوی زێڕ دادەنیشێ».

کابرای گاوان زۆر پاڕاوە گوتی: ڕۆڵە من زۆر دەسکورتم، زۆر نەدارم داوای وا لە ئەمیر بکەم دەسبەجێ لەسەرم دەدا.

کوولەکە بەتووڕەییەوە گوتی: «من دەڵێم برۆ کچی ئەمیرم بۆ بخوازە».

سبەینێ گاوان گاڕانی ئاوەدانی بەرەڵلا کرد و ڕووی لە کۆشکی ئەمیر کرد لە تالار و سەرسەرایان وەسەرکەوت و چوو لە بارەگا لەسەر کورسی زێڕ دانیشت و گوتی: چش با ئەمیر لەسەرم دا و ڕزگاریم.

ئەمیر بەفیزەوە هاتە بارەگا و دیتی گاوان لەسەر کورسی خوازبێنیکەران دانیشتووە زگی پێ سووتا و گوتی: «کاکی گاوان دەزانم تەنگدەست و بێ ئیرووی[2] دەڵێم بێ بەشت نەکەن. گاوان گوتی: «هاتووم کچەکەت بۆ کوڕەکەم بخوازم» ئەمیر گوتی: زۆر باشە مەرجێکی هاسانت دەگەڵ دەبەستم، ئەگەر بردتە سەر کچەکەمت دەدەمێ.

– فەرموو

– سۆزی چل سواری سوورپۆش بەچل ئەسپی سوورەوە و، چل نێزەی سوور دەبێ لە حەوشەی سەرا ڕابگری!

– بەسەرچاو!

گاوانی داماو بەدڵی شکاو و چاوی پڕ ئاو گەڕاوە دیتی ژنەکەی بەهاوار و بانگ دەگری، پاڵی بەپاڵییەوە دا و، ئەویش لە بانگی دا و گوتی: «هەر ئەمڕۆم لەسەر ئەم دنیام ڕوونە ماوە، بەیانی ئەمیر کام لە پێستی سەری داخنێ» ژنەکەی پرسی: چی گوت؟! گاوانەکە گوتی: «چل سواری سوورپۆشی بەچل ئەسپی سوورەوە و[3] لەگەڵ چل نێزەی سووردا لێ ویستم!».

– بابانم وێران بێ!

کوولەکە گوتی: «ئەوە چ شین و شەپۆڕێکە دەیکەن؟! لە فلان جێ تاتە بەردێک هەیە زۆر گەورەیە، پێی دەزانی؟»

– بەڵێ.

– کونێکی تێدایە، بچۆ دەم بەکونەکەوە بنێ و بڵێ: «ئەحمەد خان! موحەمەد خانی برات سڵاوت لێ دەکا و دەڵێ: سبەی پێش گزینگ چل سواری بەو حاڵ و ڕەنگەوە بنێرێ بۆ حەوشەی سەرای ئەمیر، هەر نیو سەعاتیان پێ دەچێ!».

گاوان چوو، ڕاسپێری بەجێ هێنا، بەڵام کەس وەڵامی نەدایەوە و گەڕاوە! کوولەکە گوتی: «چووی؟»

– بەڵێ، چووم.

– دەبڕۆ بسرەوە، خودا کەریمە. گاوان تێ خزا، بەڵام خەو چییە لە چاوی نەکەوت تا شەو بڕاوە ئەم دیو و ئەودیوی کرد و گینگلی دا.

ئەمیر بەجەللادی گوت: «بەیانی دەچی سەری گاوانی گۆشاوگۆش دەبڕی چونکە ئەو مەرجەی دەگەڵ ئەوم بەستووە نەک هەر بەئەو، بەکەس جێبەجێ نابێ». تاریک و ڕوونی بەیانی جەللاد شیری سوو و دەرکەوت، تەماشای کرد چل سواری سوورپۆش بەچل ئەسپی سوورەوە و چل نێزەی سوور ڕێزیان گرتووە. ئەمیریان هەستاند و گوتیان: «بزانە گاوان چۆن مەرجی لێ بردیەوە و کچی لێ ئەستاندی»، ئەمیر هاتەدەر بەچاوی خۆی دیتنی.

لەولاشەوە گاوان کازیوەی بەیانی لە ترسان دەرپەڕی و چوو بۆ کۆشکی ئەمیر، ئەگەر چوو چ ببینێ؟ هەرچی داوای کردووە ئامادەیە، لەخۆشیان شاگەشکە بوو و بەهەڵدەوان گەڕاوە.

کوولەکە پرسی: «ها باوکە سوارەکان هاتوون؟»

– بەڵێ، هاتوون.

«ئەدی لە چی ڕاوەستاوی؟ هەستە بچۆ کچی ئەمیرم بۆ بێنە». گاوان چوو و گوتی

«میرم مەرجی خۆم بردە سەر». ئەمیر کچەکەی سوارکرد و گاوان جڵەوی کێشا و بووکی هێنا بۆ ئەشکەوت. ئێواریٚ گاوان و ژنەکەی چوون بۆ ئاوەدانی، کچ بەتەنێ و بەخەمناکی لە ئەشکەوتدا مایەوە. لەپڕ کوولەکە شاتلۆرەی بەست تا بەرپێی کیژەکە. کچ ڕاچەنی و گوتی: «خودایە ئەوە چییە؟» پاش تاوێک کوولەکە قەلشی و لاوچاکێکی لێ هاتە دەر. کچ نەک بەدڵێک، بەسەد دڵ ئاشقی بوو. موحەممەدخان گوتی: کچی ئەمیری دڵت دەمگری؟. کچ بەشەرمەوە گوتی: «بەڵێ». لاو گوتی: دە هەستە قاوەم بۆ لێ بنێ بەڵام وریابە هەڵنەچێ، هەڵبچێ پێک نابڕێین. کچ گورجانە هەستا قاوەی وەسەرنا، بەڵام وای چاو لە لاوەکە بریبوو هۆشی نەما و قاوە هەڵچوو لەپڕ موحەممەدخان بزر بوو، کچ حەپەسا و ئەو شەوی تا بەیانی بەبانگ و سەڵا گریا و لە خۆی دا.

بەیانی کاڵەی ئاسنی لە پێ کرد و گۆچانی ئاسنی بەدەستەوە گرت و ڕۆیی و گوتی: «پاش موحەممەدخانی حەڵاڵی دنیام لێ حەرام بێ، حەوت ساڵ بەو دنیایەدا گەڕا و گەلێکی کوێرەوەری و چەرمەسەری دی، کاڵەکانی سوان و گۆچانەکە شکا و سۆراغی دۆستەکەی نەکرد. ڕۆژێک بیری کردەوە و گوتی: دەگەڕێمەوە و بەباوکم دەڵێم کۆشک و میوانخانەیەکم لەسەر حەوترێیانێک[٤] بۆ دروست بکا، هەر ڕێبوارێک هات سەرگوزشتەی خۆی پێ دەگێڕمەوە بەشکم ئەو کەسانەی دنیا گەڕاون خەبەرێکی موحەممەدخان بزانن و ڕەنجەڕۆ نەبم.

کچی ئەمیری گەڕاوە. باوکی کە وا کز و کەلەلای دی گوتی: «کچم گیان! بۆ خۆت تووشی ئەم ڕۆژە کرد؟».

باوکە گیان! گەڕانی ڕۆژگار و سوورانی دەوران دەگەڵ ئازادان یەک نییە».

ئەمیر گوتی: «کچم چت دەوێ؟».

باوکەگیان چم لەتۆ ناوێ ئەوە نەبێ کە لەسەر حەوترێیانێک لە دەشتێ کۆشک و میوانخانەیەکم بۆ دروست بکەی تا هەر ڕێبوارێک بەوێ داهات چیرۆکێکم بۆ بگێڕێتەوە.

– «هەی بەسەر چاو کچم گیان!» ئەمیر وەستا و کرێکاری وەکار خستن و کۆشک و میوانخانەیان دروست کرد. غولام و قەرەواشیشی[٥] دانێ.

کچ هەموو ڕۆژێ لە بەیانەوە تا ئێوارەی درەنگ لە هەیوانی دادەنیشت و بەدووربین تەماشای دەکرد، هەر ڕێبوارێک بەوێندەرێدا ڕابردبا بەزۆر یا بەخواهیشت ڕایان دەگرت و میوانداریی دەکرد و چیرۆکی پێ دەگێڕایەوە.

ڕۆژێک لە ڕۆژان پیاوێکی کوێر، کە کوڕێکی حەوت ساڵەی خۆی دەسکێشی بوو، لەم گوندەوە دەچوو بۆ ئەو گوند، ئێوارە بوو گەینە ڕووبارێک کە تاتەبەردێکی گەورەی لێ

نیزیک بوو، پیرەپیاو بەکوڕەکەی گوت: «ڕۆڵەگیان! خەوم دێ سەرخەوێک دەشکێنم وریابە مار پێمەوە نەدا» کوڕەکە لەکن باوکی دانیشت و ئەویش خەوبردیەوە لە ناکاو دەنگێک لە تاتەبەردەکەوە هات و کوڕەکە لەخەو ڕاپەڕی، ترسا و گوتی: «ئەوە چییە؟» بینی وا مەنجەڵێک لە بەردەکە بەربۆوە و سەربەژێر هاتە خوار و لە ڕووبار کەوت و پڕ لە ئاو بوو و تێ هەڵبۆوە و چووەوە نێو تاتەبەردەکەوە، هەتیو چوو لە قەراغ ڕووبار ڕاوەستا و بیری کردەوە: ئەگەر جارێکی دیکە مەنجەڵ هاتەوە خۆی تێڕادەکەم و دەچم بزانم نێو ئەو تاتەبەردە چی تێدایە؟!

کوڕ یەشکی کێشا تا دیسان مەنجەڵ خلۆربۆوە، لەنێوی دانیشت و چووە نێو تاتەبەرد، تەماشای کرد ئەشکەوتێکی زۆر جوانە و دیوارەکانی هەموو بەردی مەڕ مەڕن و چل تەختی خەوی لێ داندراوە. چوو لە بن تەختێک خۆی شاردەوە. پاش بەینێک چل کۆتر لووربوونەوە ئەشکەوت، پەڕ و پاڵی کۆترییان داماڵی و هەموویان بوونە لاوی جوانچاک، هەریەکە لەسەر تەختێ ڕاکشا، یەکیان خەمناک بوو تەنبوورێکی دەس دایە و لێی دا و گۆرانی زۆر ئاشقانە و بەسۆز و کوڵی گوتن.

دایکی شیوی بۆ هێنان هەر کەسە بەشی خۆی بۆ دانان، بۆ موحەممەد خانیشی هێنا و گوتی: «ڕۆڵە! ئەوە حەوت ساڵ پترە بۆ خاتری پیرەژنێک خۆت بەو دەردە بردووە و هەموو شەوێ دەکرووزێیەوە و ئێمەشت وەتەنگ هێناوە، بۆ خاتری خودا شتێک بخۆ».

– دایە! شیوەکەم بۆ لەبن تەختەکەم دانێ کە هێور بوومەوە دەیخۆم.

دایکی شیوەکەی بۆ وەبن تەختەکە نا.

بەیانی هەر چل لاو بوونەوە کۆتر و ڕۆین. کوڕەکە وەڕەز بوو و بیری کردەوە: خودایە! دەبێ مەنجەڵ کەی بچێتەوە بۆ ئاو تا من خۆم ڕزگار بکەم؟ بێ شک باوکم هەستاوە و دەمکوتێ.

کوێرەش وەخەبەر هات. بانگی کوڕەکەی کرد چ جواب نەبوو، وای خەیاڵ کردەوە کە لە ئاو کەوتووە و خنکاوە. هەر هەرای دەکرد و دەگریا. بەیانی کە مەنجەڵ لە تاتەبەرد دەرکەوت کوڕ خۆی تێ هاویشت، دیتی باوکی بەکوێرە کوێرە لێی دەگەڕێ و هەرای دەکا. بانگی کرد: باوکە! چییە؟

– لە کوێی؟

–من چوو بوومە ئەم گوندە گۆشت بکڕم. باوکی هەڕەشەی لێ کرد و گوتی: «منت لەو چۆلە بەجێ هێشتووە و بەئەستۆی شکاوت چووی گۆشت بکڕی؟! تۆ لە خودا ناترسی؟!» کوڕەکە زۆر شەیتان بوو. دڵخۆشی داوە و خاوی کردەوە، دەستی گرت و ڕۆیشتن. کە

گەیشتنە ڕووبار بواری دۆزیەوە و باوکی لە کۆڵ کرد و لە ئاوی پەڕاندەوە و ڕێی خۆیان گرت، لە حەوت ڕێیان کوڕەکە کۆشکێکی دی، بوولێڵی ئێوارە بوو، کچی ئەمیر بەدووربین دەیڕوانی کوڕێکی وەبەر چاو هات کە دەستی پیرێک دەکێشی پیاوەکە زۆر پیر بوو هەشتا ساڵ دەبوو و کوێریش بوو کچی ئەمیر گوتی: «بەخودای ئەوە بێگومان زۆر نەقل و نەزیرە دەزانێ ئەمشەو هەر چیرۆکانی پێ دەگێڕمەوە. کە ڕێبوارەکان نیزیک کۆشک بوونەوە هەرای کرد: «مامە پیرە! لەم نیزیکانە ئاوەدانی نییە ئەگەر ناتەوێ لە چۆلی ڕاببوێری وەرە ئەمشەو میوانی من بە».

کوێرە گوتی: ئاوەدان بێ خاتوون! وەسەرکەوتن دۆشەگیان بۆ ڕاخستن، دانیشتن.

وەختی شیوێ خواردنیان هێنا خواردیان قاوەیان هێنا خواردیانەوە، کچی ئەمیر بەکوێری گوت: «مامە پیرە، تۆ دنیات زۆر دیوە، وڵاتان زۆر گەڕاوی، نەقلێکی خۆشم بۆ بگێڕەوە، من زۆر وەڕەزم و دڵم گیراوە. کوێرە گوتی: خاتوون! بەخودای من هیچ نازانم، کوڕی کوێرە گوتی: لەباتی ئەو من عەرزت دەکەم، باوکی ئانیشکی لە کەلەکەی کوتا و گوتی: «تۆ چیرۆک چووزانی؟» کچی ئەمیر گوتی: پیرە! ئێستاکە بۆ خۆت بۆم ناڵێی دەلێگەڕێ با ئەو شتێک بڵێ! کوێرە گوتی: «زۆر باشە خاتوون! با بۆت بگێڕێتەوە».

کوڕ بەباوکی گوت ئەوە چتە باوکە؟ کچی ئەمیر گوتی: «خوا بتپارێزی دەم و کاوێژت چەند خۆشە» کوڕ گوتی: «کە گەیشتینە نیزیک ئاو دانیشتین باوکم خەوبردیەوە، من گوێم لێ بوو دەنگێک لە تاتەبەردێک هات»، کچی ئەمیر گوتی: «ڕۆڵە وەرە لە پەنام دانیشە و ڕاستەکەم بۆ بگێڕەوە»، کوڕی هێنا لە تەنیشت خۆی دانا ئەویش گوتی: «خاتوون! من دیتم مەنجەڵێک لە تاتەبەردەکە هاتە دەر سەر بەژێر خلۆر بۆوە و لە ڕووبار کەوت و پڕ ئاو بوو و دیسان لەکێو هەڵبۆوە، من چوومە لێواری ڕووبار دانیشتم کە مەنجەڵ هاتەوە من خۆم تێ هاویشت و چوومە ناو تاتەبەرد، ژووری ئەو تاتەبەردە ئەشکەوتێک بوو کە چل تەختی خەویان لێ دانابوو بوولێڵی ئێوارێ چل کۆتر هاتنەوە پەڕ و باڵیان وەراند و بوون بە چل لاوی جوانچاک هەریەکە لەسەر جێ و بانێک دانیشت یەکێک لەوان ناوی موحەمەدخان بوو زۆر خەمناک بوو لەسەر تەختەکەی دانیشت، تەنبوورێکی دەس دایە لێی دا و گوتنیشی گوت دایکی شیوی بۆ هێنا، بەڵام نەیخوارد، دایکی هاتە کنی و گوتی: «حەوت ساڵ پترە بۆ خاتری پیرەژنێک خەم دەخۆی، تۆ ئێمەشت بەخۆتەوە تووشی پەژارە کردووە. ئەو گوتی: دایەگیان خواردنەکەم بۆ لەبن تەخت دانێ دوایە دەیخۆم. دایکی وای کرد، بەڵام ئەو دەستیشی بۆ نەبرد. بەیانی هەستان و بوونەوە کۆتر و لە شەقەی باڵانیان دا. من چاوەنۆڕ بووم تا مەنجەڵ بەرەو ئاو چوو خۆم تێ هاویشتەوە و لەوێ هاتمە دەر،

دیتم باوکم لێم دەگەڕێ، دەستم گرت و ئەوە ئێستا لێرەین».

کچی ئەمیر بەکوێرەی گوت: «بێڵە کوڕەکەت بێ ئەو تاتەبەردەم پێ نیشان بدا ئەو کۆشکە و هەرچی تێی دایەماڵی تۆ و گەردنت ئازابێ» بەیانی کوڕ وەپێش کچی ئەمیر کەوت و بردیە پەنا تاتەبەردەکە. تا نیوەڕێ[٦] لەوێندەرێ دانیشتن، لەپڕ دەنگێک لە تاتەبەرد هات و مەنجەڵ هاتەدەر و بەرەو ڕووبار خلۆر بۆوە، کچی ئەمیر خۆی تێ هاویشت و چووە نێو تاتەبەرد و کوڕیش بەرەو کۆشکی باوکی گەڕاوە.

کچی ئەمیر لەبن تەختی دەزگیرانەکەی خۆی شاردەوە و چاوەنۆڕ بوو. ئێوارێ چل کۆتر هاتنەوە و پەڕ و باڵیان لەخۆ کردەوە. کچ دیتی موحەمەدخان زۆر لاواز بووە. لەسەر تەخت دانیشت و تەنبووری بەدەستەوە گرت و گۆرانی بەسۆزی تێ هەڵکرد، دایکی شێوی بۆ هێنا و گوتی: ڕۆڵەگیان! دەبخۆ حەوت ساڵە لە سوێی پیرەژنێک ئاوات لە خۆت کردووە!

دایەگیان! لەبن تەختی بنێ دوایی دەیخۆم. نیوەشەو کچ دەستی موحەمەدخانی گرت، تەماشای کرد گراویەکەی[٧] خۆیەتی گوتی: لەکوێوە هاتووی؟

– حەوت ساڵە من دەوری دنیات لێ دەگەڕێم. سبەینێ موحەمەدخان بەدایکی گوت: ئەمڕۆ نەخۆشم ناچمە گەڕان. ئەو ڕۆژەی نەچووە دەر و خۆشیان ڕابوارد.

موحەمەدخان بەکچی ئەمیری گوت: دایکم نایەڵێ تۆ بێنم هەستە ڕابکەین! بەڵام لەوێ کەڵەشێرێک بوو هەر شتێک قەومابا دەیخوێند. کە قووقەی بەرز بۆوە. دایکی ڕای کرد و گوتی: دەبێ شتێک لە موحەمەدخان قەومابێ کە ئەمڕۆ دەگەڵمان نەهات، کە دیتی موحەمەدخان نەماوە وەشوێنی کەوت. موحەمەدخان وێردێکی خوێند بۆ خۆی بووە شوان و ژنەکەی بوو بە مەڕ.

پیرێژن لێی پرسی: «شوانە ژن و پیاوێکت نەدیوە ڕاببرن؟».

– بەڵێ پێش پێی تۆ ڕابردن، ڕێی گرت و ڕۆیشت، بەڵام کەسی نەدی دیسان گەڕاوە بۆ لای شوان، بەڵام شوان ون ببوو ئەمجار موحەمەدخان خۆی کردە ئاشەوان و ژنەکەی کردە ئاشێڕ. دایک کوڕەکەی ناسیەوە و گوتی: ڕۆڵە! تۆ ناتوانی لە چنگی من دەرچی بەخودای ئەگەر ژنەکەت لەتۆ جوانتر نەبێ سیحرێکتان لێ دەکەم هەردووک ببنە تۆز و خۆڵ، ئەگەر جوانتربێ پیرۆزت بێ. موحەمەدخان دەستی ژنەکەی گرت و هێنای، پیرێژن تەماشای کرد بووکەکەی لە کوڕەکەی جوانترە، گوتی: «پیرۆزت بێ پێکەوە بژین».

ئیشاڵڵا وەک ئەوان بەمراد گەیشتن ئێوەش بەمراد دەگەن.

---

(١) هەترەش چوون: زەندەق چوون، ترسان.

(٢) ئیروو: مەعیشەت، گوزەران.

(٣) بەکوردی بەئەسپ نالێن: «سوور»، بەڵکو ئەگەر ڕەنگی تاریک و کلک و یاڵی ڕەش بوو پێی دەڵێن: «کوێت»، خۆ ئەگەر ڕەنگی کاڵ بوو کلک و یاڵی لە ڕەنگی خۆی یا کاڵتر بوو پێی دەڵێن: «شێ».

(٤) لە فۆلکلۆری کوردیدا زیاتر چوارێیانم بیستووە.

(٥) قەرەواش: وشەیەکی لێکدراوی تورکی و کوردییە، (قەرە) تورکییە، یانی ڕەش، (واش)ی کوردیش یانی ڕەنگ، واتە: کەنیزەکی ڕەش پێست.

(٦) نیوڕێ: نیوەڕۆژ، نیمەڕۆ.

(٧) گراوی: یار، دۆستی کچ.

مامۆستا هێمن و دیوانی تاریک و ڕوون و چەند پرسیارێک

شنە ئامادەی کردووە

مامۆستا هێمن مامۆستاییێکی گەورەی شێعری کوردییە هەروەها لە پاڵ شاعیرێتی بەرزی خۆی وەکو ڕۆڵەیێکی کۆڵنەدەر و خەباتگێڕی کورد ناسراوە، وەهەڵکەوتنی شاعیرێکی وا بەتوانا و لەناو میللەتەکەمانا مایەی شانازی هەموو کوردێکە لە هەموو لایێکی کوردستان. شاعیری نەبەزمان هەمیشە ژیانی خۆی لەپێناوی ئازادیخوازی میللەتەکەیدا بەگران نەزانیوە، تەنانەت وازی لە هەموو خۆشییێکی ژیانی تایبەتی خۆی هێناوە، وەک لەو ماوەیەی ژیانیدا کە دەستی لە خۆشەویستەکەی خۆی هەڵگرتووە بۆ ئەوەی زیاتر خۆی بۆ خزمەتکردنی بزووتنەوەی ئازادیخوازی میللەتی کورد تەرخان بکات (هەروەکو لە سەرەتای دیوانەکەیدا ئەڵێ). ئەوەی ڕاست بێ بەهەر شێوەیەک باسی مامۆستا هێمن بکەین لەم لایەنەوە ناتوانین بەتەواوەتی مافی خۆی بدەینێ، بەڵام بەباوەڕی من ئەو دێرەی کە نازم حیکمەت وتوویێتی تا ڕادەیەک بەسەر هێمنی ئینسان و شاعیردا ئەچەسپێنرێ... نازم حیکمەت ئەڵێ: «شاعیریان برد بۆ بەهەشت وتی: ئاخ نیشتمانەکەم»، ئەوەش لێرەدا بەئاشکرایی دیارە کە چۆن مامۆستا هێمن وازی لە ژیانی خۆشی و ماڵ و منداڵ هێناوە و ژیانێکی ئاوارە و ساکارانەی لەدوور وڵات بۆ خۆی هەڵبژاردووە. هێمن (سەید موحەممەد ئەمین شێخەلئیسلامی موکری) بووە و دایکی ناوی (زەینەب) و کچی شێخی بورهان بووە. لە (١٩٢١ز) لە گوندی (لاچین) نیزیکی سابڵاخ لەدایک بووە.

خوێنەری ئازیز، ماوەیەک لەمەوبەر مامۆستا هێمن گوڵبژێرێکی لە هەڵبەستە تەڕ و پاراوەکانی کردە چەپکە گوڵێک و لەژێر ناونیشانی (تاریک و ڕوون) لە دیوانێکی قەشەنگدا بڵاوی کردەوە و خستییە بەردەستی خوێنەران. جا بۆ ئەوەی زیاتر مامۆستا هێمنی شاعیر و ئینسان و ئاوارە بەخوێنەرانی هاوکاری بناسێنین بەپێویست زانرا چاومان پێی کەوێت و گفتوگۆیەکی لەگەڵا بکەین... بەڵام دوای گەڕان و بەڵێنی و چاوەڕوانی کردنێکی زۆر، بەهەزار حاڵ مامۆستا هێمنمان بۆ دۆزرایەوە و ئەو دانیشتنەمان لەگەڵا کرد، جا وا پێشکەش بەخوێنەرانی بەڕێزی هاوکاری ئەکەین:

* لە ژیاننامەکەتا دەڵێی ئەو قازانجەی کە لە شاعیریم کردووە ناوی دوور و درێژم لە کۆڵ بۆتەوە... کەچی لە شوێنێکی تری ژیاننامەکەتا دەڵێی ناوی نهێنی حیزبیم بوو... ئایا پەیوەندی شاعیرێتی بەحیزبێتیتەوە هەبوو؟

– لەو کاتەی کە بووم بەحیزبی من هەر شاعیر بووم وەلەبەر تەبیعەتی شاعیریم ناوی نهێنیم کرد بەهێمن کە بەتەبیعەت حەز لە بێدەنگی و سولم و ڕابواردنم پێ خۆشە بۆیە ناوی هێمنم هەڵبژاردووە.

* بەڵام شاعیر هیچ کاتێک هێمن نابێت...؟!

– بەتەبیعەت حەز لە هێمنی ئەکەم بەڵام ئەگەر هێمنی بۆم نییە ئەوە جیایە.

– یا وەک سالم لەبەر نەخۆشی ناوی خۆی ناوە سالم... تۆش لەبەر ژیانی ئاوارەییت ناوی خۆت ناوە هێمن.

* دوای دەرچوونی دیوانەکەت، ئایا هیچ شێعری ترت وتووە؟

– پاش دەرچوونی دیوانەکەم شێعرێکی درێژم وتووە کە کەم جار شێعری وا درێژم وتووە، وە ئەم شێعرە تەئسیری شێعری فارسی تێدایە وە هۆی وتنی ئەوەبوو کە هەستم بەجودایی و غوربەت ئەکرد وە توانیم لەم شێعرەدا ئەو هەستە دەربرم کە تیایا دەڵێم:

بشنو از نی چون حکایت میکند
واز جدائیها شکایت میکند
ساقیا وا بادەوە وا بادەوە
ڕوو لە لای من کە بەجامی بادەوە
نابێ قەت ناڵەی جودایی بێ ئەسەر
جا چ نەی بیکا چ پیاوی دەربەدەر
بۆیە ناڵەم تێکەڵی نەی کردووە
شیوەنێکم کرد کە نەی نەیکردووە
شیوەنی من شیوەنی ئینسانییە
بانگی ئازادی و گروی یەکسانییە
شیوەنی من شینی کوردی بێ بەشە
ئەو گەلەی حاشا دەکەن لێی و هەشە

دوای ئەوەش شێعرێکم وتووە لە مناجاتی مانگدا کە لەژێر ناوی (تریفەی سارد)ە دەڵێم:

بەڵێنی ڕاگەیاندێ راسپاردە
گوتی بۆت دێتە بن ئەم پاردە غاردە

لە جێژوانی لەمێژە چاوەڕێتم
نەهاتی کیژی جوانی هەڵبژاردە
تەزووی گەرمم بەلەشدا دێ ئەگەرچی
تەزاندی شان و پیلم بەردی پاردە
وەرە با ڕەنگ و ڕوخسارت ببینم
بەمن چی تیشکی داوێ مانگی چاردە
گڕی ئەم ڕوومەتەی تۆ جوان و گەرمە
تریفەی مانگەشەو جوانیش بێ ساردە

* لەگەڵ ئەوەی دڵداریت نەکردووە تەنیا ماوەیێکی زۆر کورت نەبێ بەڵام شێعرە دڵدارییەکانت وەکو ئەوەی کە تەجرەبەیەکی دوور و درێژت هەبێ، ئەمە بەچی لێکی ئەدەیتەوە؟

– هەرچەند لەو ماوەیەدا دڵدارییەکەم لێ تێک چووە بەڵام هەستی ڕاستەقینەی ئەو ماوەیە لە ناخمدا ماوە، چونکە بێ بەش بووم لەم نیعمەتە، (حرمان) وای لێکردم کە شێعرەکانم بەم جۆرە بێت.

* ئەگەر ئەدیب نەبوویتایە حەزت ئەکرد ببیت بە چی؟

– زۆر دڵم خۆشە کە ئەدیبم وە ئەگەر نەبوومایە بەئەدیب حەزم ئەکرد ببم بەئەدیب.

* بەڕای تۆ ئەدیبی ئێستای کورد تا چ ڕادەیەک لە مستەوای مەسئولیەت دایە؟

– زۆریان توانیویانە بگەنە ئەنجام بەڵام کەممان توانیومانە مەسئولیەتی خۆمان جێبەجێ بکەین، زۆربەی ئەدیبانی کورد باری سیاسی ڕێگەی گرتوون واتا هەر خەریکی ئەو دۆخە نالەبارەن کە کورد تیای بووە و وە ویستوویانە لەم لایەنەوە بگەنە ئەنجام بۆیە باری کۆمەڵایەتییان لەبیر چووە کە لایەنێکی گرنگی ژیانە و ڕەنگە بەلامەوە عەیبە کە بڵێین لەم سەردەمە لەباری کۆمەڵایەتیدا دواکەوتووین. بەڵام ئەبێ بەرەو باشتری بەرین.

* شنە نەبزێوی سەری بسکی ڕەشی
کە لەسەر ڕوومەتی ئارامی گرت
گوێ مەدە ئەو قسە کۆنەی کە دەڵێ
لەشکری کافرە ئیسلامی گرت
ئەم شێعرەت بە چ مناسەبەتێک وتووە؟

– ڕۆژێک لە کۆڕی زانیاری دەگەڕامەوە و سواری ئۆتۆمبێل ببووم لەگەڵ کیژێکدا وەبایەکی توند ئەهات کە هەر قژی تێک ئەدا ئەویش هەر خەریکی چاککردنەوەی بوو و بۆی نەئەکرا وەجوانی ئەو کیژە منی مەست کردبوو بۆیە ئەم شێعرەم بەدڵا هات.

* ئایا ئێمە ئەتوانین سنوور بۆ تەواوبوون و دەستپێکردنی قۆناغی ئەدەبی دابنێین؟ وە ئایا قۆناغی پاش گۆران دەستی پێ کردووە؟ وە چۆن ئەدەبی ئەو گەنجە تازە پێگەیشتووانەی ئێستا هەڵدەسەنگێنی؟

– ئێمە ناتوانین سنوور لە نێوان قۆناغی ئەدەبیدا دابنێین تەنیا تەبیعەت شاعیرێک دێنێتە ناوەوە کە تازەکردنەوەیەک یا داهێنانێک لە شێعریا ئەبێ کە جیاواز دەبێ لەگەڵ شاعیرانی پێشوو. بەڵام بەنسبەت قۆناغی گۆرانەوە تەواو نەبووە و هەر بەردەوامە چونکە تا ئێستا شاعیرێک پەیدا نەبووە کە لە مستەوای گۆراندا بێت وە تازەکردنەوەیەکی جیاوازی کردبێ لە هی گۆران. وە تا ڕادەیەک ئەم جیلە تازەیەی هەڵنەسەنگاندووە، زیاتر لەوەش گۆران لە کوردستانی ئێراندا زیاتر خۆشەویستترە و شێعرەکانیشی لەوێ بڵاوترە کە بەداخەوە تاکو ئێستا بەڕێکی کۆنەکراونەتەوە. من وەکو خەڵکی تر سەیری گۆران ناکەم کە تەنیا شاعیرێکە تازەکردنەوەیەکی بەسەر شێعر هێناوە، چونکە ئەو شێعرە کۆنە کلاسیکییەکانی کەمتر نییە لە هی تازەکانی، «گۆران گەڕاوەتەوە دواوە بەڵام گەڕانەوەکەی پێشکەوتووانەیە».

* ئایا کێشە هەیە لە نێوان شاعیرانی نەوەی کۆن و تازە، وە تا چ ڕادەیەک تازەکان پاش (١٩٧٠) توانیویانە هەنگاو بنێن؟

– بەڵێ کێشە لە نێوان شێعری کۆن و تازەدا هەیە بەڵام شاعیرانی تازە نەیانتوانیوە هەنگاو بنێن تەنیا زۆر کەمیان نەبێت لەبەر کەمبوونی تەجرەبەیان وە لەبەر مەغرووری.

* ڕات چییە بەرامبەر بەو شاعیرەی کە بڵێ قۆناغی تازە دەست پێ دەکەم وە قۆناغی گۆران بەجێ دەهێڵم وە هەنگاوی تازە دەنێم؟

– ئەگەر توانی ئیقناعم بکات بەڕێزەوە سەیری دەکەم.

* هەتا ئێستا هەندێ کەس شێعری (حوڕ) بەشێعر دانانێ... ئایا تۆ ڕات چییە بەرامبەری؟ وە هەوڵدانت بۆ دانانی هەیە؟

– شێعری (حوڕ) بەلای منەوە شێعر نییە، بەڵام ئەگەر جوان بێ لەزەتی لێ وەرئەگرم وەکو پارچەیەکی ئەدەبی بەرز. چونکە ئەبێ شێعر چوارچیوەیەکی تایبەتی هەبێ وە ئەگەر بەشێعری نەزانم هەوڵدانیشم نابێ بۆ دانانی، وە من ناڵێم شێعر هەر ئەبێ لە قالبی کۆندابێ بەڵام ئەبێ وەزن موراعات بکرێ، بەڵام قافیە زۆر گرینگ نییە.

* بەس بەلای خۆیانەوە وەزنی هەیە.

– من بەلامەوە وا نییە و کەسیش ئیقناعی نەکردووم.

* ئەگەر ناوەڕۆکی شێعر گۆڕا مەرجە ڕوخساریش بگۆڕێ؟

– بەلامەوە شێعر تەنیا ناوەڕۆکەکەی بەرەوپێش بڕوات باشترە هەتا ئەگەر لە ڕوخساری کۆنیشدا بێت، بۆ نموونە ئەم دوو شێعرە فارسییە هەرچەند لە کۆنترین قالبە بەڵام بیر (فکر)ی تازەترین ئینسانی تێدایە وە ئەتوانین بڵێین زۆر تازەیە:

ساحلی افتادە گفت گرچی بسی زیستم
هچ نەمعلوم شدە کە من چیستم
موجی فرو فوضتەء نرم بجنبیدو گفت
هستم اگر میروم گر نروم نیستم

واتای دێری یەکەم:

ڕووباری بەختی من زۆر مەعلوم نەبوو کە من چیم

دێری دووەم:

شەپۆڵی ئارام بووەوە دەڵێ وجوودی من ئەوەیە ئەگەرنەبم نیم

* ئافرەتی کورد لە نووسین و ئەدەبیاتدا دواکەوتووە هۆی چییە و چۆن چارەسەر دەکرێ؟

– من تەجرەبە وا فێری کردووم کە جیاوازی لە نێوان کوڕ و کچدا نییە، بەڵام لەبەرئەوەی کە جنسیان جیاوازە بەرهەمیشیان جیا ئەبێ، وە کەم دیاربوونی ئافرەت لە کۆڕی ئەدەبیاتدا ئەوە ناگەیەنێ کە لە پیاو بێ تواناترە بەڵکو کۆمەڵ ڕێگای نادا کە ئەو هەستەی هەیێتی دەری برێ وە نووسەریش ئەو کاتە سەرکەوتوو ئەبێ کە هەستی ڕاستەقینەی خۆی بنوێنێ بۆیە هەتا کۆمەڵ ڕێگە نەدا ناتوانێ بێتە ئەم کۆڕەوە چارەسەرکردنیش لە خەباتێکی تونددایە دژی پیاو.

* ئایا جگە لە شێعر بابەتی تری ئەدەبیت نووسیوە؟

– گەلێ چیرۆکی کورتم نووسیوە بەڵام چاپ نەکراوە وە ئێستاش لام وانییە بڵاوی بکەمەوە هەروەها وتاری سیاسیشم هەیە وەهەوڵدانی تەرجەمەشم هەیە وە ئێستا ڕۆمانێکی فارسیم وەرگێڕاوە کە ئامادەیە بۆ چاپ لە نووسینی (مارک توین)ە بەناوی (شازادە و هەژار).

* ئەدیبی سەرکەوتوو ئەبێ چۆن بێ؟

– ئەبێ سەهلی مومتەنیع بنووسێ، واتا شتێک بنووسێ کە خەڵکەکە تێی بگا و بەرهەمەکەی ئەبێ جوان بێ و تەرخانی بکا بۆ کۆمەڵی خۆی وە لە گیروگرفتی کۆمەڵی بدوێ و چارەسەری بۆ بدۆزێتەوە، وەنابێ زۆر بڕوای بەبەرهەمی خۆی هەبێ بەڵکو ئەبێ تا ڕادەیەک دوودڵ بێ لێی، وە بەرهەمەکەی هەرچەند بەلای خەڵکەوە پەسند بکرێ و لەلای ڕەخنەگر سەرکەوتووبێ نابێ لە خۆی بایی بێ چونکە ئەگەر لەخۆی بایی بوو ئەوە بەرەودوا ئەچێ و ئەوەستێ.

* کام شێعر لە شێعرەکانت لەوانی تر بە بەرزتری دەزانی و بۆچی؟

– ئەوەی لە خەیاڵم بێت (کاروانی خەبات)م لە شێعرە هەر چاکەکانمە لەبەرئەوەی هەستی ڕاستەقینەی خۆمم دەربڕیوە بەرامبەر بەڕەفیقێکی خۆشەویستم وەلام وایە تیایدا سەرکەوتووم.

ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە (٢٣٤)- ١٩٧٤/٩/١٣

وتووێژ دەگەڵ مامۆستا هێمن

لەبەهاری ئەمساڵدا (١٣٧٦ی هەتاوی – ١٩٩٧ی زایینی) لە شاری نەغەدە، لەلای دۆستانی بەڕێز، کاک سەڵاح بەیگی، کاک یوسف فازڵی و... نەواری شەوی شێعرێکم وەدەست کەوت کە لە ڕۆژی پێنجشەممە ٣٠ی خاکەلێوەی ١٣٥٨ی هەتاوی – ١٩٧٩ی زایینی)دا، لە شاری مەهاباد بەڕێوە چووبوو.

لەم شەوە شێعرەدا مامۆستا هێمن، سەید کامیلی ئیمامی، مەلا غەفوور دەبباغی، حوسێن شەریف پەناهی و ژمارەیەکی دیکە لە شاعیرانی کوردستانی ئێران بەشدارییان کردبوو. لە ماوەی ئەو سێ ساعاتەی کە شەوی شێعرەکەی تێدا بەڕێوە چووە، هێندێک پرسیاری ئەدەبییان لە مامۆستا هێمن کردووە و هەمیشە بەوپەڕی دڵسۆزییەوە وەڵامی داونەتەوە.

لەژێرەوە چاوتان بەپرسیار و وەڵامەکان، دەکەوێ و لەگەڵ هێندێک بیروڕای مامۆستا هێمن ئاشنا دەبن.

دوای ئەوەی خوالێخۆشبوو مەلا غەفووری دەبباغی (حافز) شێعر دەخوێنێتەوە لە مامۆستا هێمن دەپرسن کە بیروڕای سەبارەت بەم شاعیرە چییە. مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

بەڕاستی مامۆستا مەلا غەفوور، جێی شانازییە بۆ شارەکەمان، یەکێک لە هونەرەکانی کە دە مامۆستادا دەبینم ئەوەیە کە سەرەڕای ئەوەی کە بۆ خۆی شارستانییە و بەناشکوریش ناڵێم کوێر و ڕۆشندڵە، بەڵام لە شێعرەکانیدا، وشەی زۆر جوان و ناسک و ڕەسەنی کوردی دەبینم. حەتتا جێی تەعەجووبە بۆ من! من جارێکی لێیان پرسیم کە مامۆستای شێعری تۆ کێ بووە؟ گوتم: ڕوودەکی. من لە ڕوودەکی فێربووم، کاتێ شاعیر شتێک نەبینێ و لەمسی نەکا ناتوانێ شێعری لەسەر بڵێ. پێم وایە هەموومان خوێندوومانەتەوە. منیش بەمنداڵی ئەو شێعرەم خوێندووە:

«بوی جوی مولیان آید همی
یاد یار مهربان آید همی
ریگ آموی و درشتیهای او
زیر پایم پرنیان آید همی»

تەماشا دەکەن هەموو حیسی کوێرانەیە تێیدایە، لەمسە. هیچی تر نییە، بۆنی دەکا، حیسی دەکا لەبەر پێیدا. کەوابوو باسی دیتنی تێدا نییە. بەڵام مامۆستا دیارە لە

ئەسەری مومارەسەی زۆردا، یانی لە ئەسەری زۆر خوێندنەوەی شێعری شاعیر، گوێ لێگرتنی شێعری شاعیرەکانی دیکەدا، ئەو شتانەی کە ناشیانبینێ دەتوانێ جوانیان وەسف بکا. کە ئەوە بەعەقیدەی من هونەرێکی یەکجار گەورەیە. لێرەدا دەمەوێ نوکتەیەکتان عەرز بکەم. دوکتۆرێکی ڕۆشندڵمان هەیە لە کوردستانی عێراق. کە دوکتۆرە دە ئەدەبیاتی عەرەبیدا، کەچی بەڕاستی بێ یارمەتی ژنەکەی هیچی بۆ ناکرێ، ژنێکی خوێندەواری هەیە کە هەم ژنیەتی و هەم مونشییەتی... ئەگەر شێعر بڵێ بۆی زەپت دەکا، ئەگەر نەقد یا ئینتیقاد دەکا، ئینتیقادەکانی بۆ دەنووسێتەوە. ئەو دەیڵێ، ئەو دەینووسێتەوە. مامۆستا بەداخەوە لەوەش مەحروومە (هەموو خەڵک پێدەکەنن) نوکتەیەکی خۆشم لەسەر ئەو دوکتۆرە هەیە. ڕۆژێکی پێکەوە دەگەڕاین، ژنەکەشی دەگەڵ بوو، دیارە ژنەکەی خوێندەوارە. ژنێکی زۆر ماقووڵیشە، چاوساغێتی. ڕەفیقێکی کوردی ئێرانی یادی بەخێر لێی پرسیم ئەرێ ئەوە کێیە؟ ئەو ژنە چییە دەگەڵ ئێوە دەگەڕێ؟ گوتم ئەوە عەسای مووسایە بۆمە.

لێرەدا کاک شەریف حوسێن پەناهی شێعرێک دەخوێنێتەوە و پاشان مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

شێعری ئەو برایەمان درێژ بوو، شێعری (ملوانکەی شین)، وە ئەغلەب شاعیرە لاوەکانمان دەیانەوێ شێعریان درێژبێ. پێیان وایە بەدرێژ و کورتیی چاکە. ئەم شێعرە بەعەقیدەی من ئەگەرچی درێژ بوو و وەختیشی زۆر گرت بەڵام کورت بوو، چونکو پتری دەبوو وەسفی زرێبار و شتی وا کردبا. بەوەی شێعرەکەی عەیبدار نەدەبوو. دەمەوێ لێرەدا ئامۆژگارییەکی شاعیرە لاوەکان بکەم، پێیان وانەبێ شێعر بەدرێژیی چاک دەبێ، شێعر ئەوەیە کورتیش بێ وە شاعیری چاک ئەو کەسەیە بتوانێ مەتڵەبی گەورە لە شێعرێکی بچووک دابڕێژێ. ئەمما ئەو مەوزووعە دەبێ درێژبێ، وە بەعەقیدەی من کورتە. دەنا دوێنێ ئەو شاعیرە لە منی پرسی کوتی: تۆ کام شێعری خۆت خۆش دەوێ؟

من کوتم: نزیک بەچل ساڵ لەوەی پێش شێعرێکم گوتووە، تاقە شێعرێک تاقە بەیتێک و بۆم زیاد نەبووە هەتا مام، چونکو پێم وابوو تەواوی ئیحساسی دەروونی خۆم لەو شێعرەیدا کوتووە. هەر یەک شێعرە، مەنزوورم ئەوەیە شێعر فێربن، دەڵێم:

«ئەسیری بسکی ئاڵۆزی کچە کوردێکی نەشمیلم

تەماشاکەن چ سەیرێکە، بەدەستی دیلەوە دیلم»

دەوەیدا ئەوەی ئیحساسم بووە کوتوومە ئیدی چیدیکە نەماوەتەوە. کچی کورد بۆ خۆی دیلی ئیجتماعی کوردەوارییە، منیش ئەسیری ئەوم. تکا لە شاعیرە لاوەکان دەکەم گوێ

مەدەنە شێعری درێژ و کورت.

لێرەدا بەڕێوەبەری کۆڕەکە دەڵێ بڕیاربوو بەپێی تەمەن، مامۆستاکان شێعر بخوێننەوە، ئێستا کە دەمەوێ داوا لە مامۆستا هێمن بکەم کە شێعرمان بۆ بخوێنێتەوە، دەترسێم پێی وابێ کە بەپیرمان داناوە. مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

– وەڵڵا پێم وایە من زۆر لە پیری ناترسێم، مامۆستای گەورەمان سەید کامیل ئیمامی لە پیری دەترسێ، چونکو لێیان پرسی شاگردەکانت کێ بوون؟ هێمنی بەشاگردی خۆی قبووڵ نەکرد. ئەو وەختی ئەو شێعری دەگوت ئەمن منداڵ بووم. «پێدەکەنێ» عەرزت دەکەم کەوابوو منیش یەکێکم لە شاگردانی ئەو مامۆستا گەورەیە.

ئەوشۆکە ڕەفیقێک باسی ئەوەی دەکرد کە ئێوە بۆ ئەوەندە ئەهمیەت بەشێعر دەدەن. بەهونەرەکانی تر نادەن؟ من پێم وایە ئەوە لەبەروەی نییە ئەمە هونەرەکانی دیکەی کوردمان لەبەرچاو نەبێ بەڵکو لەبەر بێ دەرەتانییە. کورد پەنای بردووە بۆ شێعر کە زووتر بەگوێی خەڵک بگا. ئەوی بەشێعر دەیڵێین ئەگەر بەمەقالە نووسیبامان نەدەگەیشتە گوێی خەڵکی. ئەمە ئیحتیاجمان بەڕۆژنامە هەیە هەتا بتوانین هونەرەکانی دیکەشمان نیشانی خەڵک بدەین. بریا ئەمەش چیرۆکنووسێکی وەک سەمەدی بێهرەنگیمان هەبا، دەبوو ئەوپەڕی ئیفتیخاری پێ بکەین. بڵێین چی؟ ڕەنگە هەشمان بن، ڕەنگە لەنێو ئەو عالەمەیدا ئی وا هەبێ چیرۆکی چاک بنووسێ. ئەمما لە ڕابردوودا لە کوێی بڵاوکردباوە؟ چۆنی بڵاوکردباوە؟ ئەوەیە کە دیسان پەنامان بردووە بۆ شێعر کە زوو لەبەر دەکرێ و زوو دەچێتە ناو خەڵکەوە.

من زۆرم کۆڕی شێعر و شاعیری دیون، چونکە شەقی ڕۆژگار گێڕاومی بە وڵاتاندا و دیومە، عادەتەن ئەگەر شێعرێک گوێگر پێیان چاک بوو (ئەوە بۆیە ناڵێم داوای چەپڵە بکەم ها لە بیرتان نەچێ!) چەپڵەی بۆ لێ دەدەن بۆوەی دوو جاری بخوێنێتەوە. یەکێک لە شێعرەکانی مامۆستای کە زۆر بەرز بوو چەپڵەتان بۆ لێ دا، بەڵام بەداخەوە ئەو کەمتری ئەو کۆڕانە دیوە دەنا دەبوو جارێکی دیکەشی خوێندباوە تا چاتری لێ حاڵی بن. تکا دەکەم شێعری هەر شاعیرێکتان لەوەی پاش پێ چاک بوو پێی ڕابگەیەنن دوو جاری بخوێنێتەوە، با بێتە حیفزتانەوە. من بۆ خۆم شێعری تازەم نییە بەڵام پەنا دەبەمەوە بۆ دیوانەکەی کۆنم یانی بۆ ناڵەی جودایی کە لەوێدا شێعرێکتان بۆ دەردێنم.

بێگومان مامۆستای هەموو شاعیرە نیشتمانییەکانی کورد ئەحمەدی خانی بوو کە حەقمانە پێی بڵێین نابیغە چونکو زۆر لەپێش شاعیرەکانی دەوروبەری خۆشماندا حیسی میللییەتی تێدا بزووتووە، بەڵام هەر دەردی کوتووە دەرمانی نەکوتووە. دەڵێ کورد

میللەتێکی لێقەوماوە و چیتر، ئەمما ئێمە شاعیرێکمان هەبووە بەناوی حاجی قادری کۆیی کە دەبێ هەمووو بەحەق ئەم شاعیرە بناسین. ئەوەڵ شاعیرە کە ئەلحەمدولیللا موجەسەمەی بۆ دروست کرا. من هەرچەند شاعیری موناسبات نیم و، لە موناسباتدا شێعر ناڵێم بەڵام ئەو کەسانەی تاریک و ڕوونیان خوێندۆتەوە دەزانن کە شێعرێکم بۆ موجەسەمەی حاجی قادری گوتووە. بەڵام بەداخەوە جارێکی پاش موجەسەمە کە چوومە کۆیێ و دیتم سەری موجەسەمەی حاجی قادری گوللەیکی وێ کەوتبوو و کونی کردبوو. ئەوە حیسی منی زۆر بزواند و غەزەلێکم گوتووە کە ڕەنگ بێ زۆری ڕەمز تێدابێ. بۆیە لە سانسۆر دەرچووە و لە ناڵەی جوداییشدا چاپ بووە. ئەگەر زۆری ڕەمز تێدا نەبووبا پێم وایە دەرنەدەچوو. بەئیجازەی ئێوە ئەو شێعرە دەخوێنمەوە.

لەکۆ ئەسرین دەبارێنم لەبۆ کوردی پەڕاگەندە
لە گەرمێن غەرقی ئارەق بووم و چاوم هەر لەسامڕەندە
منی زنجیر پسێن لێرە ئەسیری بسکی جوانێکم
زەمانە گەرچی ئاڵۆز و پەشێوە، کەڵ بەمووو بەندە
کوتی ئێوارە بازاڕێ وەرە ماچت دەمێ نەم ویست
هەڵۆی کوێستانی کوردستانم و ناژیم بەدەستەندە
دڵم سەد هێندی دیکانە بەناز بشکێنی دەنگ ناکەم
چ سوودێکی هەیە، کێیە بپرسێ داد و گازەندە
جیهان و هەرچی خێر و خۆشییە بۆ هەڵبژاردانە
بەقانوونی تەبیعەت پاشەڕۆکخۆرە ئەوی گەندە
ئەگەر تاوانی بێ هێزی نییە بۆچی لە دنیادا
بەشی من ماتەم و شینە، بەشی خەڵکی زەماوەندە؟
بەمردووییش نیشانەی گوللەیە ئەو کەللە پڕ شۆرە
ئەوێستاش دەرسی سەربازی دەڵێ ئەو شاعیرە ڕەندە
سەری تەعزیم لەبەر تۆ دانواندن فەخرە بۆ هێمن
بژی حاجی کە کێوی هیممەتت سەد هێندی ئەلوەندە

لێرەدا بەڕێوەبەری کۆڕ پرسیارێکی لە مامۆستا هێمن دەکا و دەڵێ:

مامۆستا تکایە بفەرموون کە جەنابتان زۆرتر دە چ حاڵێکدا، یانی زۆرتر لە چ کاتێکدا

شێعر دەڵێن؟ هێندێک وەدەزانن شێعر لە وەخت و سەعاتێکی تایبەتدا دەگوترێ دەمانەوێ ئەوەی بۆ شاعیرە لاوەکان ڕوون بکەیەوە؟

ئەو وەختی منیش لاو بووم، پێم وابوو شێعر یەعنی قسەیەک کە وەزن و قافیەی هەبێ. منیش دادەنیشتم و کاغەز و قەڵەمێکم بەدەستەوە دەگرت و وەزن و قافیەیەکم دەنەزەر دەگرت و شێعرم دەکوت. زۆر مەمنوونی باوکی خۆمم کە دیوانەکەی منداڵی لێ سووتاندم دەنا ئەلعان بەدەست خەڵکییەوە مابا گاڵتەیان پێ دەکردم. بەڕاستی شاعیری هەروا وەزن و قافیە نییە، شاعیری دەبێ سۆز و دەروون و کوڵ و کۆی ئەو شاعیرە بێ بخرێتە قالبی نەزم و ئاهەنگەوە. من زۆر جارم گوتووە هەرچەند بۆ خۆم بڕێکیش قافیە سازم بەڵام زۆر ئەهمیەت بەقافیە نادەم دەشێعردا، بەڵام بۆ وەی شێعر و نەسر لێک بکەمەوە موعتەقیدم بەمۆسیقا و ئاهەنگ و وەزن دە شێعردا. من وەختێ شێعر دەڵێم کە بەڕاستی شێعر زۆریم لێ بکا. تا زۆریم لێ نەکا، تا لە خەوم هەڵنەستێنێ، تا خەو و خواردنم لێ نەتۆرێنێ، من شێعر ناڵێم. چونکو من دەتوانم مەقالەیەک بنووسم، ئەگەر بمەوێ وتارێکی سیاسی بنووسم بەنابەرین شێعر شتێکی دیکەیە کە کوڵ و کۆی دەروونی خۆمە دەو وەختەدا دەیلێم. نازانم توانیومە لاوەکان حاڵی کەم یا نا؟ بەڵێ، شێعر شوعار نییە، ئەوڕۆ بیلێی و سبەینێ بمرێ. شێعر ئەوەیە کە هەرنەبێ پاش شاعیرەکەی بەینێک بمێنێتەوە. زۆر شاعیری وام پێ شک دێ شێعرەکانیان دەپێش خۆیاندا دەمرن. ئەمما زۆر شاعیری وا هەبووە هەروەکو نالی، ئێمە تازە دەزانین، تازە تێ گەییوین ئەو نامرێ و قەتیش هەتا تاریخ هەیە نامرێ، کەچی هەر شێعری عاشقانەشی کوتووە، شێعری نیشتمانی و شتی کەمتر کوتووە، ئیللا شێعرێکی زۆر گەورە نەبێ کە بەشارەکەی خۆی هەڵکوتووە:

«قوربانی تۆزی ڕێگەتم ئەی بادی خۆش مروور
ئەی پەیکی شارەزا بەهەموو شاری شارەزوور»

کە ڕەنگبێ دە کەم زبانانادا قەسیدەی هێندە وەسیع و جوان هەبێ.

لێرەدا بەڕێوەبەری کۆڕەکە داوا لە مامۆستا هێمن دەکا کە لە بارەی ئەو شاعیرە لاوانەی کە لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا کە کۆڕەکە بەڕێوەچووە، شێعریان بۆ کێ بەرکێی ئەدەبی ناردووە، قسان بکا «مامۆستا هێمن، مامۆستا هاوار (عەلی حەسەنیانی) و کاک مەجیدی نانەوا داوەری ئەم شێعرانە بوونە». مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

ئەو سێ کەسانەی کە ئێوە هەڵتان بژاردوون، شێعری شاعیرە لاوەکان تەماشاکەن، ئەو سێ کەسەن کە موعتەقید بەشێوەی نوێ و کۆنن. ئەگەرچی ئەو ئیستلاحە ڕەنگە بڕێکیش غەڵەت بێ «کۆن و نوێ» شێعر ئەگەر چاک بوو هەمیشە تازەیە قەت کۆن نابێ. بەڵام

وەزنی عەرووزی یا غەیرە عەرووزی وا چاترە. من بۆ خۆم پێم وایە شێعر دەهەر قالبێکیدا شێعربێ، شێعرە، چ دە قالبێکی نوێدا و، چ دەقالبێکی کۆنی عەرووزیدا. ئەگەرچی بەئیجازەی مامۆستا شێخ کامیل ئەوەی دەڵێم هەر شتێکی مەوزوون دەم دنیایەدا تۆ بخوێنییەوە بەهەر زمانێک، لە فەعوولوونەکانی عەرەبی دەرناچێ، یا مەوزوون نییە یا دەتوانی وەبەر فاعیلاتێکی بخەی. کەوابوو من دەمەوێ شێعر ئاهەنگێکی هەبێ کە وەختێکی خوێندتەوە دەبیسەردا تەئسیری هەبێ. یەکێک لەو شاعیرانە کە شێعری هێنابوو، بەعەقیدەی من پڕ خەیاڵترین شێعر بوو خەیاڵێکی شاعیرانەی زۆر جوانی تێدابوو بەڵام ئاهەنگی مۆسیقای نەبوو. لەبەروەی داوام لێ کرد کە پتر حەول بدا مۆسیقایەک دەو شێعرەدا دروست بکات با کارە شاعیرانەکەی بەخۆڕایی نەچێ. ئەوەیە نەزەری من. شاعیرێک کە موعتەقیدە بەوەزن و قافیە، دەبێ هەموو ئوسوولی کۆن ڕەعایەت بکا، دەنا بەنەزەری من شاعیرێک کە فەرقی ڕەدیف و قافیە نەکا و بەوەزنی کۆن شێعر بڵێ، بەعەقیدەی من دەبێ پتر بخوێنێتەوە جا ئەوددەمی شێعر بڵێ. لەبەروەی هێندێکیان بۆیە ڕەدبوونەوە کە فەرقی ڕەدیف و قافیەیان نەکردووە. هێندێکیان بۆیە ڕەدبوونەوە کە ئاهەنگیان دەشێعردا نەبووە. هێندێکێشیان بۆیە قەبووڵ کران کە هەموو شتێکیان هەبووە. بەڕاستی من شاعیرێکی دی کە هیوای دواڕۆژم یەکجار زۆر پێیە، خەڵکی شارەکەی خۆشمان نییە، منەتیشی نییە، نە نانم دەداتێ و نە ئاو، نە مومکینە جارێکی دیکە بیبینمەوە، کەچی پێم شاعیرە، ئەویش کاک شەریفە کە بەڕاستی خەیاڵی شاعیرانە یەکجار دە شێعرەکەیدا هەن، وە ئەو تەوازوعەم تێدا دی. وەختێکی داوەرەکان دەیانکوت ئەو شێعرە ڕەنگبێ نەقسێکی تێدا هەبێ بۆ خۆی بێ وەی نارەحەت بێ، بێ وەی کێشە لەسەر شێعرەکەی بکا، بەقسەی داوەرەکانی دەکرد. شاعیر دەبێ موتەوازع بێ هەتا بتوانێ ببێتە شاعیرێکی بەرز. دەبێ لەوەی نەترسێ سبەینێ یەکێک ڕەخنەی لێ دەگرێ. هیچ شتێک دەو دونیایەیدا تەواو نییە و هەموو شتێک جێگای ئینتقادە. هونەر قەت تەواو نابێ و قەتیش تەواو نابێ و لەبەر وەی لە ڕەخنە نابێ بترسێین ئێمە. ڕەخنەشت لێ دەگرن دەڵێن ئەو شێعرەشت خراپە، بەڵام نابێ بترسێی. کەسێکی حیسی شاعیرانەی هەیە دەبێ حەول بدا چاتر خۆی نیشانی ئەو خەڵکە بدا.

گۆواری سروە، ژمارەی تایبەتی (بێ تاریخ)

دەگەڵ مامۆستا هێمن

پێشەکی: ئەحمەدی شەریفی

ئامادەکردن: سەید سمایلی حوسێنی

پێشەکی: *لە ساڵی ١٩٨٣/١٣٦٢وە، زەمزەمەی پێکهێنانی ناوەند و پەخشخانەیەکی چاپەمەنی و دەرکردنی گۆڤارێکی کوردی، وەک کەڵە مێشکی مامۆستا هێمنی تەنیبوو. بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە گرینگە، سەرەڕای وتووێژی دوور و درێژ لەگەڵ کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی، چەند کۆڕ و کۆبوونەوەی دەگەڵ کەسەیلی فەرهەنگی، بنووس و شاعیر، قەڵەم بەدەست و ئەدیبی کورد وەک یەزدانبەخش، عەلی حەسەنیانی (هاوار)، موهەندیس فارووقی کەیخوسرەوی، سەید حەمەدەمینی بەرزنجی (خاڵە مین)ی خوالێخۆشبوو، هەژاری ڕەحمەتی، خوالێخۆشبوو مامۆستا سەید تاهیری هاشمی، خالیدی حیسامی (هێدی) و... پێک ئانی و لەم بارەوە یەک دوو جار نامەی بۆ من نووسی و چەندین ڕا تەلەفۆنی کرد و، دەیگوت: کوڕینە قەت دەرفەتی وا لەبار هەڵناکەوێ، با کات بەفیڕۆ نەدەین و بکۆشین گۆڤارێک دەرکەین. دەیانفەرموو ئەگەر ئەو کارەی بکەین و مەیسەر بێ، بۆ هەوەڵین جار لە مێژووی کوردستانی ئێراندا، ئێمە دەبین بەئاڵاهەڵگری گۆڤارێکی کوردی، کە میری (دەوڵەت) بەڕەسمی ئیزنی وەشانی پێ دەدا، دەبینە خێوی وەشانخانە و گۆڤاری کوردی و دەکارین خزمەتێکی فرە بەفەرهەنگ و ئەدەبی گەلە بێ بەشەکەمان بکەین.*

دەبێژین خوا کاران وەڕاست ئەگێڕێ و هەرکەسێ لەسەر سەبران بێ، خێری وەڕێ دێ. ئەوەش لە مام هێمن ڕووی دا و پاش خۆ ماندووکردنێکی فرە، سەرەنجام زۆربەی کەسەیلی کە لەم بارەوە پێوەندی لە تەکا گرتبوون و ڕووی تێ کردبوون، بەگیان و دڵ بەهانایەوە هاتن و بڕیاری هاوکاریان پێ دا، کە یەک لەوانژی منی ڕەبەن بووم.

قۆڵ هەڵماڵدران، قەڵەم وەگەڕکەوتن، وتارگەل نووسران، شێعری جۆر بەجۆر ناردران بۆ گۆڤارێکی بێ ناو کە بڕیار بوو هێمن سەرپەرشتی بکا. پاش چەند دانیشتن و قسەوباسکردن. تەگبیر و ڕا هاتە سەر وەی کە گۆڤاری بێناو وەرزانە بێ و جارێ ساڵی چوار هەژماری لێ بوەشێ هەتا بزانین خوا لە داهاتوودا چ دەروویەکی تر وەدەکا. بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکەش، مامۆستا هێمن تاقمێکی لە کوڕگەلی خاس و ژیر و ژێهاتیی ورمێ و مەهاباد لە دەوری خۆی

گردوکۆ کردن. یەک وتاری دەخوێندەوە، یەکی تر تایپی دەکرد، یەکی تر بەرگ و ڕووبەرگی بۆ گۆڤاری بێناو چێ دەکرد، ئەوی دی ژێ خۆشخەتیی وەئەستۆ دەگرت... مام هێمن خۆشی بەسەری پیری، خورتانە دەکۆشا و شەو و ڕۆژی لێ گۆڕابوون، نان و چای ببووە سیغار و، گوتار و نووسراوەی هەڵدەسەنگاندن بەسەریاندا دەچۆوە، شێعری باشی شاعیرانی هەڵدەبژارد و بۆ هەوەڵین ژمارەی گۆڤارێک کە بڕیاربوو بێتە وەشان، ئامادەی دەکردن. هەرکات تەلەفۆنت لێ دەکرد دەیفەرموو: سەرن قاڵە و کاروبارن زۆرن.

پایزی ئەوێ ساڵێ، لە کرماشانەوە بۆ چەندەمین ڕا هاتمەوە مەهاباد و چوومە ورمێ و سەردانی مام هێمن، هەتا بزانم کاروباری گۆڤاری گۆرین بەکوێ گەییوە؟

گشت دامودەزگای گۆڤاری بێناو و دەرنەچوو، دوو سێ هۆدە بوو. مێز و سەندەڵی و مۆبڵ و شتی وا لە ئارادا نەبوون. لە هەر هۆدەیەک تەختە موکێتێک ڕاخرابوو و کوڕگەل لەسەر زگ لێی ڕاکشابوون و ملیان لێ قوت کردبۆوە و خەریکی خوێندنەوە و هەڵبژاردنی وتارەیل و شێعرگەل بوون. مامۆستا باڵنجێکی وەبن شانی دابوو و لەسەر تەنیشت پاڵی دابۆوە و خەریکی سیغارکێشان و بەوتار داچوونەوە بوو. سەرەڕای ئەوەی ژێر سیغارێکی گەورەی لەپێش بوو بەڵام دەوروبەری پڕ لە سووتووی سیغار بوو. هەر سڵاوم کرد و منی دی هەستا سەر پێ و یەکدین دەباوەش گرت و سەروچاوی یەکن ڕامووسی و پاشان فەرمووی کاکە کوانێ؟ عەرزم کرد، چی قوربان؟

بەڕوو تەڵخییەوە فەرمووی نەکا نەتنووسیبێ؟ مەگەر نەمگوت دەبێ لەسەر گۆرانی ناوچەی کرماشان شتێ بنووسی؟

دەستم دەگیرفانی پان و بەرینی دمرقۆپان ڕاکرد و وتارەکەم لەپێش دانا بەپەلە چاوێکی پێداخشاند و فەرمووی دەیدەم بەکەریم (کەریمی قەیبوومی)یش بەسەریدا بچێتەوە.

گوتم مامە ناوتان نا؟

پێکەنی و فەرمووی کوڕە منداڵ هەتا حەوتووی نەچێ نێوی نانێین. با جارێ ئێمەش هەموو کاروبارێکی ئامادەکەین و پاشان خۆ نێو قات نییە، خودا بۆ نێوێک کەریمە.

عەرزم کرد مامۆستا دۆستانی کرماشان سەرەڕای سڵاوی بێ پایان، زۆر

ئارەزوومەندی دیدارتن، دەیانەوێ بەرەو باشووریش بێی.

فەرمووی: کاکە ئەحمەد بەسەری تۆ. منیش دە تاسەی دیتنی سەید تاهیر و مامۆستا مەلا محەمەد (خوالێخۆشبوو مەلا محەمەدی ڕەبیعی) و کاک مووسا (خوالێخۆشبوو مووسای گەرمیانی) و شێخ لەتیف (سەید عەبدولباقی هاشمی) و دۆستانی تردام. خودا کارسازبێ زستانێ، یان سەرە بەهارێ دێمە زیارەتی ئەو زاتانە.

زستان هات و هێمن نەهات. بەهاری ساڵی ۱۳۶۳/۱۹۸٤ داهات، لە سەرەتای مانگی گوڵان، ڕۆژێک لە ڕۆژان مامۆستا تەلەفۆنی کرد و فەرمووی دێمە سنە و لەوێڕا دێمە کرماشان، بڕیارمان وا دانا ڕۆژانی (۱۱ و ۱۲) لە سنە بێ و ڕۆژی (۱۳) بێتە کرماشان. فەرموویان ئێوارەی ڕۆژی (۱۲)ی مانگی گوڵان لە سنە (شەوە شێعر)ێک پێک دێ. ئەگەر توانیت ئەتۆش وەرە و سەرلەبەیانی ڕۆژی دواتر لەگەڵ من بگەڕێوە کرماشان. بەڵێن وا داندرا پاش نیوەڕۆی ئەوێ ڕۆژێ لە سنە یەکتر ببینینەوە.

شەڕی داسەپاوی ڕێژیمی بەعسی و بۆردومانی پەیتا پەیتای شاری کرماشان، ئەوێ ڕۆژێیی لێ کردینە شین و گریان. هەرکەس بەلا یەکدا پەرەوازەی گوندەیلی ناوچەی گۆران و هەورامان بوو، منیش ڕۆژی ڕوونم لێ بووە شەوی تار و بەرەو پشت چیای بێستوون و ناوچەی نەژیاوەران بۆی دەرچووم و نزیکەی حەوتوویەک نەمتوانی بگەڕێمەوە شار و لە دیداری مامۆستا لە سنە و کرماشان بێبەری بووم. بەڵام مامۆستا پاش تەواوبوونی شەوە شێعری سنە، سەرەڕای ئەمە کە دۆستانی وێ زۆری پێ دەڵێن مەچۆ کرماشان، دێتە ئەوێ و ڕەحمەتی سەید تاهیری هاشمی دەبینێ.

با ئەوەش بڵێم، ساڵی داهاتوو، یانی سەر لە بەهاری ساڵی ۱۳٦٤ مامۆستا جارێکی تر هاتەوە کرماشان و ژمارە ۱ی گۆڤاری «سروە»ی وەک دیارییەکی گرانبەها بۆ هێنایین. لەم سەفەرەدا دەرفەت هەموارتر بوو و توانیمان پێکەوە، دیدار و سەردانی زۆر زانای گەورەی کرماشان بکەین و سەر لە شوێنەوارە مێژووییەکانی تاقی بوستان و بێستوون بدەین. مامۆستا بڕیاری دا لە دەرفەتێکی تردا، جارێکی تر بێتەوە کرماشان و بچینە ناوچەی هەورامان و گۆران و قەڵخانی و سەرپێڵی زەهاو، بەڵام مەرگ مۆڵەتی نەدا و ئەم سەفەرەی تر هەرگیز ئەنجام نەدرا. مامۆستا بەدیتنی شاری گەورەی کرماشان پڕ بەدڵ شاگەشکە ببوو، دەیگوت: کوڕە قەت باوەڕم نەدەکرد شارێکی وا گەورە هەبێ کە خەڵکەکەی هەموو کوردبن و هەموو شێوە زاراوەیەکی تێدا بئاخێڤرێ و

هەمـوو جـۆرە جلوبەرگـێکی کـوردی تێـدا بەدی کـرێ. ئارەزوومـەندی ئەوە بوو دەفـتەرێکی گـۆڤاری سروە لە شاری کـرماشـان دابندرێ لەگەڵ زۆر ئاواتی تر کـە بەدی نەهاتن. پاش کـۆتایی هاتنی شـەوە شـێـعـرەکـەی سنە برای شـاعـیـر و نووسەرم کـاک سەید «سمایلی حوسێنی» ، ئـەم وتوویـژەی لە تەک ئەنجام دەدات و پاشان نەوارەکـەی دەدا بەمن و، منیش ئێـسـتـا سـەرەڕای سـپـاس لە کـاک سمایل، دەقی ئەم وتوویـژە پێشکەش بەرەوانی پاکی مامۆستا هێمنی خۆشی نەدیو دەکەم.

ئەحمەدی شەریفی

وتووێژێکی بڵاونەکراوە دەگەڵ مامۆستا هێمن

– لەبارەی شێعر و شاعیریدا

– سەبارەت بەزمانی یەکگرتووی ئەدەبیی

– چۆنیەتی دامەزراندنی گۆڤاری «سروە»

سەید سمایل: ئێستاش پێمان خۆشە لەم فرسەتە کە دەستی دا و ئەم هەلە کە کەوتە دەستمان (بەختەوەرانە لە خزمەت تاقمێک لە ئەدەبدۆستاندا کۆبووینەوە و بەتایبەت مامۆستا هێمن ئەستێرەی پڕشنگداری ئاسمانی ئەدەب و شێعری کوردی) کەڵک وەرگرین، لام وایە ئەمانەی کە سەروکاریان لەگەڵ ئەدەب و ئەدەبیاتدا ببێ، کەم تا فرە، گومانم نییە هیچ کەس هەبێ ناوی مامۆستا هێمنی نەبیستبێ، شێعرێکی لە مامۆستا لەبەر نەبێ و بەتێکڕایی ئەم شاعیرە پایەبەرزەمان نەناسێ...

ئەمانەی لە خزمەتیان داین: بریتین لە ئاغای کەریمی قەیبوومی و ئاغای جیهانی کە بەزاراوەی کوردی شیمال بەحسمان لەگەڵ ئەکا و، هەروەها ئاغای ئەسەدی کەرەمی لە مەنتەقە و ناوچەی کرماشان.

مامۆستا هێمن لەگەڵ بەخێرهاتنتان، ئەگەر ئیجازە بفەرمووی یەکەمین پرسیارمان وا مەترەح بکەین کە جەنابتان لە چەند ساڵییەوە دەستتان داوەتە شێعر؟

مامۆستا هێمن: لە تەمەنی ١٠ – ١٢ ساڵیدا دەستم کرد بەشێعر گوتن. بەڵام شێعرم نەدەناسی کە شێعرم دەگوت، پێم وابوو شێعر ئەوەیە کە وەزن و قافیەیەکی لەباری هەبێ و ئەوی دیکە هیچ نییە. خۆشبەختانە ئەو شێعرانەی لەو تەمەنەدا گوتبوومن بەدەستی باوکم دە ئاگر خران و ئەگەر مابان ئێستا خۆم دە ئاگرم دەخستن. بەڵام دە بیست و یەک ساڵیدا هەستم کرد کە شاعیر دەبێ چۆن بێ؟ لە بیست و یەک ساڵیدا، یەکەم شێعرم دە گۆڤاری

«نیشتمان»دا بڵاوبۆوە، کە پێم وایە شێعرە. ڕەنگبێ لەباری شێوەوە نەگەیبێتە باری شێعرەکانی ئێستام، بەڵام لەباری ناوەڕۆکەوە کوڵوکۆی دەروونی خۆم بووە و دەرم بڕیوە. چونکە من پێم وایە، شاعیری واقیعی کەسێکە کە ئیحساس و کوڵوکۆی دەروونی خۆی دەربڕێ و بیهێنێتە سەر کاغەز. دەنا قافیە ڕێکخستن و وەزن دروست کردنم پێ شاعیری نییە. دیارە وەکو کەلامێکی زیبا بەلامەوە خۆشەویستە، بەڵام دە ئیستلاحی خۆمدا پێی دەڵێم نەزم، نەزمی جوان، شێعر بەشتێکی دیکە دەزانم. ئەوە نەزەری منە، لەبارەی شێعرەوە. وەک عەرزیشم کردی لە دە دوازدە ساڵی ڕا دەستم پێ کردووە، بەڵام شێعری کرچ و کاڵم دەگوت.

سەید سمایل: مامۆستا! کەوابوو بەمرووری زەمان، ئینسان هەرچی دە زەمینەی شێعردا کار بکات ئەو کرچ و کاڵی و بەئیستلاح ئەو خامییە، پوختە ئەبێ و ئەگەیەتە مەرحەلەی تەکامول و ڕەخسان. نەزەرتان لەم بارەوە چییە؟

مامۆستا هێمن: وەڵڵا نەزەرم لەم بارەشەوە فەرقی هەیە، شاعیریش وەکو هەموو ئینسانێک فەرقی هەیە، هێندێک شاعیر، بەجەوەڵانێک لە ژیانیاندا دەگەنە تەکامول. وەنەبێ هەر تەجرەبە بێ. دەورانێک لە ژیانیاندا دەگەنە تەکامول و تەواوبوون، وەکو مامۆستا گۆرانی گەورە، کە لە دەورانێکی عومری خۆیدا پێم وایە شاعیری وا بەرز هەر نەبووە و نابێتەوە. ئەگەر بڕوا بفەرموون، زۆر جەسارەتە ئەوەی عەرزدەکەم، شێعرەکانی دەورانی ژیانی ناگاتە شێعرەکانی ناوەڕاستی ژیان...

سەید سمایل: مامۆستا شێعر هەیە کە بۆ مەقتەعی خاس لە زەمان وتراوە، یانی بەدەرد مەقتەعی خاس لە زەمان ئەخوات، نەزەرتان لەم بارەوە چییە؟ باش وا نییە شاعیر شێعرەکەی بۆ هەموو زەمانێک باش بێ، یانی واقیعیەتێکی مەلمووس بێ کە هەموو زەمانێک قابیلی دەرک بێ؟

مامۆستا هێمن: عەرزت دەکەم، ئەمن ئەو شێعرەی کە بۆ زەمانێکی تایبەتی دەگوترێ بەشێعری نازانم، بەشوعاری دەزانم. ئەمن پێم وایە کە شێعر ئەوەیە کە پاش مردنی شاعیریش زیندوو بێ. هەروەکو دەزانین سێ سەد ساڵ لە وەفاتی ئەحمەدی خانی مە ڕابردووە، ئێستاش شێعرەکانی هەر بەتام و خوێن. هەروەک بۆ ئەو ڕۆژەی گوتبن وایە، قەتیش کۆن نابن. شێعرێک کە ئیحساسات و عەواتفی ئینسان بەیان بکا ئینسانی واقیعی، ئەوە شێعرە، ئینسان ئەو شێعرەی دەوێ. هەتا شێعرمابێ و ئینسان مابێ، ئینسان ئەو شێعرەی دەوێ. زۆر شاعیری وا هەن، پێش ئەوەی بۆ خۆیان بمرن، شێعرەکانیان مردوون. زۆر شاعیری واشمان پێ شک دێ – با هەر باسی کورد نەکەین –

وەک حافزی شیرازی کە تازە ئێمە دەزانین کە شێعرەکانی چەندە لەگەڵ ژیانی ئەوڕۆی ئێمەن. ئەگەر ئیجازە بدەی دوو شێعری حافیزی بخوێنمەوە تا قسەکەم وەڕاست بگەڕێ:

بیا تا گل برا افشانیم و می در ساغر اندازیم
فلک را سقف بشکافیم و طرح نو در اندازیم
اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد
من و ساقی بهم سازیم و بنیادش براندازیم

ئایا ئەو شێعرە کۆن دەبێ؟ بەعەقیدەی من کۆن نەبووە.

سەید سمایل: بەڵێ، مامۆستا ئەوەڵین شاعیری کورد کە بەکوردی شێعری وتبێ کێ بووە؟

مامۆستا هێمن: تەعبیری ئەوە بڕێک گرانە. بەڵام تا ئەو جێیی ئەمن متالەعەم لەسەر ئەدەبی کوردی کردبێ، پێموایە ئەوەڵ دەنگێکی شێعری کوردی لە هەورامانەوە بەرزبۆتەوە، ناشزانم شاعیرەکەی کێ بوو. بەڵام سەیرە لە هەورامانەوە لەوپەڕی جنوبەوە، پەڕیوەتە شیمال... شێخ ئەحمەدی جزیری و فەقێ تەیران، ئەو شاعیرە ناسراوانە پێش ئەحمەدی خانی بەزاراوەی شیمال شێعریان گوتووە. بەڵام ئەحمەدی خانی ئیتر دنیایەکی بۆمە کردۆتەوە، کە بەڕاستی دەبێ خەڵکی کورد بۆ ئەبەد ئیفتیخار بەو شاعیرە بکات.

سەید سمایل: مامۆستا گیان، هەروەک خۆت ئەزانی لە مەنتەقەی کوردستانا لەهجەی فرە هەیە، کە ئەم لەهجانە، هەروەک خۆتان ئەزانن، بەعزێکی جەرەیاناتی تاریخی و بەهەرحاڵ مەوقەعیەتی جوغرافیایی بۆتە باعیسی مانی و بەعزێ لەو لەهجانە بەمرووری زەمان قابیلی ئەوەن نەمێنن، بەعزێکیشیان بەهەوڵ و تەقەلای خەڵکی لائەچن... جا بۆ شێعر لەناو لەهجە کوردییەکانا کامت پێ باشە؟

مامۆستا هێمن: ئەگەر بۆ خۆم موکریانی نەبام، پێم وابوو، لەهجەی موکریان باشترین لەهجەیە بۆ زمانی کوردی. بۆ زمانی یەکگرتووی کوردی، بەڵام دەترسێم ئەوەی بەتەعسسوب دابنێن، کە ئەمن و تەعەسسوبیان نەگوتووە. مامۆستا جەمیل ڕۆژبەیانی دەفەرمووێ، موکریان بەمانای (موغ ڕێیان)ە، یانی ڕێگای ئەو موغانە بووە کە لە هەورامانەوە هاتوون، یا لە جێگای دیکەڕا، بە(دریاس/دریاز) کە کۆنە شاری موکریانە، بەوێدا ڕابوردوون و هەریەک لەوانە هێندێک وشەی کوردیان بەجێهێشتووە. هێندێک تەعبیری شێعریان بەجێ هێشتووە، ئەوانە ئێستاش لە موکریانا حیفز کراون (پاراستراون). ئەم لەهجە دەڕوا تا دەگاتە نزیک سولەیمانی. دیارە لەهجەی سولەیمانی تا حەددێکی لەگەڵ لەهجەی موکریانی، یانی لەهجەی شاری سولەیمانی – نەک لەهجەی

دێهاتەکانی – فەرقی هەیە، یانی لەهجەی موکریانی ناوەڕاستە لە کوردستاندا. بەعەقیدەی من چاکترین لەهجەیە کە ئێمە بیکەینە بناغە بۆ ئەوەی زمانی یەکگرتووی کوردی لێ دروست بکەین.

سەید سمایل: بەڵێ، کەوابوو هەم بۆ پەخشان و هەم بۆ شێعر؟

مامۆستا هێمن: بەڵێ...

سەید سمایل: مامۆستا گیان لەناو شاعیرە کوردەکانماندا، قەدیمەکان، یانی کلاسیکەکان، کامیانت بەلاوە باشتر و پاراوترە؟

مامۆستا هێمن: عەرزت دەکەم من زاراوەی کلاسیکم لەبارەی شێعری شەرقیدا بەکەیفێ نییە. بەڵام شێعری عەرووزی و هیجایی بڵێین باشترە...

سەید سمایل: یان شێعری تەقلیدی!

مامۆستا هێمن:... بەڵێ شێعری تەقلیدی! عەرزت بکەم، بەعەقیدەی من، ئێمە شاعیرێکمان نەبوو لە نالی بەکارتر. ئەو شاعیرە بەبڕوای من هەر لەو وەختەدا دە بیری دروستکردنی زمانی یەکگرتووی کوردیدا بووە. ئەتۆ دیوانی ئەو شاعیرە بەدیقەت بخوێنەوە، تەماشا دەکەی وشەی هەریەکە لە لەهجەکانی کوردی تێدایە، جا ناسک خەیاڵیشی چ عەرزکەم، چ بڵێم؟! بەتایبەتی یاریی بەوشەکردنی مامۆستا نالی قابیلی موقایەسە نییە لەگەڵ هیچ شاعیرێکی تر. ئەگەر ئیجازە بدەن، دوو شێعرم ڕەنگە لەبەر بێ بۆتان بخوێنمەوە:

دەورانییە وەک هێلـّەگی سەودا سەری گێژم
بۆیە بەدەقیقی مەسەلە هەرچی دەبێژم
هەر پەرچەم و پێشانییە فکری شەو و ڕۆژم
هەر گەردن و زولفە ئەمەلی دوور و درێژم

ئەو شێعرانەی بڕێک قووڵن، کە مانا لێکدانەوەیان وەختی دەوێ... بەڵام نالی بەڕاستی شێعری (سەهل و مومتەنیع)یشی هەبووە.

ئەوەم زۆر گێڕاوەتەوە، جارێک کوڕێکی ئەدەبی بوو، برای عەرەبی لێ بوو، پێم گوتن برا عەرەبەکان، ئەی ئەو کەسانەی بەخورما فرچکتان گرتووە، ئەی ئەو کەسانەی دەبن سێبەری دارخورمادا پەڕەوازە بوون، ئایا بۆ خۆتان شێعرێکی وا جوانتان لەبارەی خورمادا هەیە کە نالی دەفەرمووێ:

دەخـــیلت بم نەخـــیلی یا ڕووتابی

وەها شـیـــرین و ســینە نەرم و دڵڕەق

بڕوا بکە، هەموویان گوتیان نیمانە...

سەید سمایل: ئەگەر ئیجازە بفەرمووی شێعرێکی هەیە کە مەتلەعەکەی: «چییە گوارە گوناهی وا بەنەستەق/ بەگوێ هەڵتاوەسیوە، سەر موعەلەق؟!»...

مامۆستا هێمن: لەبارەی گوارەدا، شتێکی دیکەی جوانتری هەیە زۆر کوردانەیە: «سەراپای گوارە زەردی ترس و لەرزە/ دەڵێی عاسیی بووە لەو جێگە بەرزە»

(بەپێکەنینەوە) ئەوە کوردانەترە.

سەید سمایل: بەتێکڕایی نالی لە سەنعەتی بەدیعی ئیمتیازێکی زیاتری لە شاعیرانی تر هەیە. شێعرەکانی فرە بەدیعی هاتێیا، مامۆستا گیان... نیما، قسەیەکی هەیە، ئێژێ ئەشێ ئینسان موسەلەت بێ بەسەر قافیەدا، نەک قافیە موسەلەت بێ بەسەر ئینسان. من وا دەرک ئەکەم لەم قسانە، کە حەتمەن وەزن و قافیە ئەبێ هەر هەبێ، مونتەها نەک حاڵەتی تەقلیدی و عەرووزی هەبێ، بۆچوونی جەنابتان لەم بارەوە چییە؟

مامۆستا هێمن: منیش قسەیەکم هەیە، دەڵێم شاعیر دەبێ شێعر ئازاد بکات کە خۆی بۆ خۆی قالب بدۆزێتەوە، لە «ئەزموونی شاعیریمدا» کە پێم وایە چاپکراوە لەوێدا دەڵێم ئەگەر من ناڵەی جوداییم لە وەزنی مەسنەویدا نەگوتبایە، نەمدەتوانی کولوکۆی خۆم دابمرکێنم، بەڵام ئەگەر «پەری شێعر»م دە وەزنی هیجاییدا نەگوتبایە هیچ تامی نەدەبوو، ئەوەیە بڕوای من. من شاعیرێکم دە پێشدا چوارچێوە دروست ناکەم بۆ ئەوەی شێعرێک دە چوارچێوە و وەزن و قافیەیەکدا بڵێم، لێدەگەڕێم شێعر بۆ خۆی دەیبینێتەوە. ئەگەر شێعر بێ دەتوانێ بیبینێتەوە، وەزنیش بیبینێتەوە، قافیەش بیبینێتەوە. مامۆستا گۆران شێعری کوردیی نوێ کردەوە، گۆران پەنای بردەوە بەر فۆلکلۆری کوردی. کام شێعری گۆران تۆ هەڵدەبژێری، کە ئەو دەناو فۆلکلۆری کوردیدا وەزنی نەبێ؟ بۆ نموونە، شێعرێکی کە زۆر بەدڵمە، نازانم لەبیرمە یان لەبیرم نییە. «کوردستان گەڕام، دۆڵاودۆڵ پێوام، نە لە شار و نە لە دێ، نەمدی کەس، وەک تۆ جوان بێ، تۆیت و بەس، کچە کوردێک دڵ پێی شادبێ، وەک فریشتە و پەریزاد بێ...» . بەڵام تۆ تەماشا دەکەی لە بەیتەکانی کوردیدا ئەم وەزنە هەیە.

کەریم قەیبوومی: بەیتی خەزێمێ...

مامۆستا هێمن: بەڵێ، بەیتێک هەیە بەنێوی خەزێم، ئەوانەی هەمەوو تێدایە. نازانم لە

بیرمە یان نا؟ کەریم ئەتۆ لەبیرتە؟ بەڵام ئەگەر هەمووشم لەبیر نەبێ، شتێکم لەبیرە کە دەڵێ:

سـەد وەسـتـام بۆ بێ لەلای شیـرازێ

دووسـەد وەسـتـا بێ لەلای دریازێ

کـــراسێ بدروون بۆ بووکـــە نازێ

دە بلا تەنک بێ، نەرم و شلک بێ

بۆ بووکە نازێ...

ئایا ئەوە هەر ئەو وەزنە نییە؟ ئەمما دە فۆلکلۆری کوردیدا ئیتیفاقەن قافیەش مەترەح بووە. ئەگەرچی ئەمن بۆ خۆم پێموایە مەترەح نییە قافیە بۆ شێعر. وەزنم پێ مەرجە، قافیەم پێ مەرج نییە. ئەگەر ئەتۆ فۆلکلۆری کوردی چاتر متالەعە بفەرمووی دەزانی کە ئەوان قافیەیان ڕەعایەت کردووە. تیکراری قافیەیان، وەکو لە شێعری عەرووزی یا تەقلیدیدا کە ئێوە دەفەرموون، کردووە. ئەوەیان پێ عەیب نەبووە، بۆ دەربڕینی مەتڵەبی خۆیان، زۆر جاریان تیکراری قافیە کردووە.

ئومێدەوارم ڕۆژێک (توحفەی موزەفەرییە) کە پێشکەش کراوە بەکەرترین شای ئێران یانی موزەفەرەدین شا (گشتیان پێ دەکەنن) و هەر بۆیەش ناوی توحفەی موزەفەرییەیە، بەدەستتان بگا و بزانن کە بەڕاستی فۆلکلۆری مە چەند دەوڵەمەندە.

ئەم ڕۆژانە ئەدەبدۆستێکی کورد بۆی گێڕامەوە گوتی: «دەگەڵ جەلالی ئالی ئەحمەددا چووبووینە دەماوەند. من ئەو شێعرەی گۆرانییە کوردییەم گوت: من و دەماوەند هەردوو هاودەردین»...

کەریم قەیبوومی: ... شەرتێکمان بەست.

مامۆستا هێمن: بەڵێ، شەرتێکمان بەستەن... نا، (من و دەماوەند، شەرتێکمان کەردەن/ ئەو تەم و من غەم تا وەڕووی مردەن)

جەلالی ئالی ئەحمەد گوتی: ئەی خاک بەسەرمان، ئێمە لە داوێنی دەماوەند دەژین و وەک بەچکە کوردێک ناتوانین باسی دەماوەند بکەین.

سەید سمایل: باسی وەزن و کێش و قافیەمان دەفۆلکلۆری کوردیدا کرد. مەسەلەیەکی تر کە بەنەزەرم لێرەدا ماوە، مەسەلەی هۆرەیە کە ئەویش هەروەکو بەیت ئەخوێندرێ (دەگوترێ). ئاهەنگێکی تایبەتی هەیە. مونتەها سەر بەئەوێستایە، بەشێک لە گاتاکانە.

گاتاكانی ئەوێستا لە كۆنا بەئاهەنگی تایبەت خوێندراوە بەناوی (هۆرئامەنان)، كە دوایە تەسحیفی بەسەردا هاتووە و وشەی هۆرئامەنان بووە بەهۆرە. كەلیمەی هەورامانیش هەر لە هۆرئامەنانی ئەوێستاییەوە بووە. جا حەز دەكەین كە بیروڕای جەنابیشت سەبارەت بەهۆرە و مەنشەئی هۆرە بزانین كە ئەمڕۆش بەهەرحاڵ بەسوورەتی ئاهەنگێكی قەدیمی هەر ماوە.

مامۆستا هێمن: من لە زمانەوانیدا شارەزاییم نییە. بەڵام لەبارەی ئەم كەلیمە تایبەتییەدا، بڕوام هەروەک بڕوای مامۆستای گەورەمان «زەبیحی»یە، كە پێمـوایە ڕاست دەكا كە دەڵێ هۆرە هەریەكێک بووە لە گاتاكان و، زۆر بەئاشكرایی دیارە كە كەلیمەی هۆرە وەكو ئەهۆرومزا، ئەهۆرامزدا دێتە بەرچاو. پێموایە ئەو كەلیمە هەر ماوەتەوە.

سەید سمایل: بەڵێ، ئەلعانیش دە فارسیدا كەلیمەی «هوڕا» بۆ دەنگێكی مومتەد (كشاو) هەر بەكار ئەبرێ. ئەڵبەتە هۆرەش هەر دەنگێكی مومتەدە. ئەمن لەم باوەڕەدام كە «هۆڕای» ئێستای زمانی فارسیش هەر پاشماوەی هەمان «هۆرئامەنان» یان «هۆرا»بێ كە لە ئاوێستادا بووە.

مامۆستا هێمن: بەڵێ، خراپی بۆ نەچووی، بۆچی؟ دەكوردی خۆشماندا «هەرا» ماوە. «هەرا» یانی بانگكرن بۆ لای خوا. كەوابوو هەرچی ئەم «هێ»یانەی لە پێشەوەبێ و ئەو حەرفانەی تێدابێ، پێمـوایە مەربووتن بەگاتاكان. ئیتر ماون و تەحریف (سوان و جێگۆڕكێ)یان بەسەر داهاتووە و وایان لێهاتووە.

سەید سمایل: مونتەها، ئەو هۆرە یان هۆرئامەنانی ئەو وەختە لە گاتاكاندا، بەعینوانی موناجات، بەعینوانی گاث و ستایش هاتووە.

مامۆستا هێمن: بەڵێ بەمانای دوعاكردن هاتووە. مومكینە هەر بەمانای دوعاكردن بێ.

سەید سمایل: ئەمڕۆ هۆرەش هەر ئەو حاڵەتی قەدیمییەی هەیە، یەعنی لە حاڵەتی شێوازی ئەمڕۆیدا نییە و هەر حاڵەتی كۆنی قەدیمییە.

كەریم قەییوومی: شێوازی گوتنی هۆرە و خوێندنی هۆرە بۆ خۆی موشەخەسە كە جەرەیانی ئەو چۆنە، یەک نەوع عیبادەتە، یەک نەوع لاواندنەوەیە، یەک نەوع پاڕانەوەیە، ئەسڵەن لەحنی سیستیمی گوتنەكەی موشەخەسە.

سەید سمایل: مامۆستا گیان! ئێستا ئەگەر ئیجازە بفەرمووی لە زەمینەی كاری ئەدەبی خۆتان پرسیار بكەین. ئێستا بەچییەوە مەشغوڵن، خەریكی كام كتێبن؟

مامۆستا هێمن: عەرزت بكەم وەڵڵا ئەمن ئەلعان كاری تایبەتیم نووسینی كتێب نییە.

ئەمن ئێستا خەریكم لە موجەلەیەكدا كاردەكەم كە بەزمانی كوردی خەریكین لە ورمێ بڵاوی كەینەوە. بەداخەوە كادرمان كەمن. زۆرمان هاواركرد بۆ براكانی هەموو جێگایەک كە یارمەتیمان بدەن و، بەڕاستی یارمەتیشیان داین. بەڵام بۆ خۆتان دەزانن كە وەزعێكی ناخۆش لەو وەختە ڕووی دا. بەداخەوە ئەو كەسانەی كە نامەیان بۆ ناردووین لە سەردەشتەوە، لە پیرانشارەوە، لە سەقزەوە، ئێمە كە جوابمان بۆ دەنووسینەوە، بەرگەشت دەبوونەوە. چونكە نازانین بۆ كوێ ئاوارە بوون. ئەمما ئەوەی كە ئێمە ئارەزوومانە ئەوەیە كە موجەلەیەكی فەسڵی لانی كەم بڵاوكەینەوە. دیارە ڕەنگە دوایە ڕەخنەگرانی كورد ئەو مەسئوولیەتەش باوێنە سەر ئەستۆی من. بەڵام دەمەوێ من ئەو موجەلەیە بەزمانی ئەدەبیی كوردی بڵاوكەینەوە. ئەمما ئەوە دەلیل نییە كە ئێمە لە موجەلەدا، لەهجەكانی دیكەی كوردیمان لەبیر بچێتەوە. ئێمە تكا لە هەموو قەڵەم بەدەستان دەكەین كە شێعر و پەندی پێشینیان، ئاداب و ڕسومی كوردی بەلەهجەی خۆیانمان بۆ بنێرن كە ئێمە لە گۆڤارەكەماندا بڵاوی بكەینەوە. بەتایبەتی زۆرمان پێ خۆشە كە وێنەی دیمەنەكانی كوردستان بڵاوكەینەوە. ڕەنگ بێ خوا یارمەتیمان بدا یەكەم موجەلە یا گۆڤاری كوردی بێ كە مسەوەر (ڕەنگی) دەبێ، جا ئێوە و هیمەتی ئێوە.

سەید سمایل: بەڵێ، مامۆستا گیان موجەلەكە ناوێكی تایبەتی هەس؟

مامۆستا هێمن: نەخێر، خەریک نین ناوێكی تایبەتی بۆ دروست كەین، ئەگەرچی هێندێک لە برایان ناویان بۆ دۆزیوەتەوە، بەڵام چونكە موجەلەیەكی فەسڵییە جارێ ناومان بۆ دانەناوە، ئومێدەوارم بگاتە جێگایەكی گەورەتر لەناو.

سەید سمایل: مامۆستا گیان، مەجمەعە عیلمییەكەتان، یا ئینتشاراتی سەڵاحەدینی ئەیووبی جگە لەو موجەلەیە كاری تری فەرهەنگی ئەكا؟

مامۆستا هێمن: بەڵێ، تا ئێستا پێنج كتێبمان ناردۆتە ژێر چاپ و ئەلعان لەژێر چاپدان، كە یەكێک لەوان دیوانی نالی ئەو شاعیرە گەورەیە بەشەرحەوە كە مامۆستا مەلا كەریمی مودەڕیس و كوڕەكانی لە سەریان كردووە. ئەوی دیكە دیوانی وەفاییە كە شاعیرێكی مەهابادییە. دوو كتێبی نەسری هەن، یەكیش فارسییە (كرد در تاریخ بیگانگان) كە بەعەقیدەی من هەر دەبوو بەفارسی بێ هەتا برا فارسەكانمان بزانن ئێمە چ زەجرێكمان كێشاوە لە توولی تاریخدا. لەبەروەی ئەو كتێبەمان بەفارسییە. دەنا باقی دیكەمان ئەوەی دەژێر چاپدان كوردین. پێمـوایە زۆر زوو دەكەونە دەستی خوێنەران ئینشاڵڵا.

سەید سمایل: نیازتان هەیە كە ئیدامەی بدەن و كۆڕەكە هەر كاری ئەدەبی بكا؟

مامۆستا هێمن: عەرزم کردی، لەم ڕۆژانەدا لێیان پرسیم تۆ بۆ لە ورمێی، چدەکەی؟ گوتم ئەمن گەر کارمەندێکی ڕەسمیش بووبام ئەلعان بازنشستە بووم. بەڵام عیشق بەزمانی کوردی، عیشق بەئاداب و ڕسومی کوردی، عیشق بەخەڵکی کورد، منی وادارکردووە بەو پیرییە و بەو نەخۆشییەوە بچم و دەو موجەلەیدا کاریێ بکەم، لەو کۆڕەدا کاریێ بکەم. ئومێدەواریشم زۆر پتر سەرکەوتوو بین. بەڵام شتێکی کە لێرەدا دەمەویست بیلێیم ئەوەیە کە ئێمە کەشف و کەرامەتمان نییە بزانین «ئاغای حوسێنی»یەک لە سەنەندەج هەیە و شاعیرە. دەبێ ئەو خۆی بەمە بناسێنێ جا ئێمە بزانین شاعیرە یان شاعیر نییە.

ئێمە دەفکری وەی داین کۆڕێکی زۆر گەورەتر تەشکیل بدەین. جا لەهەر جێگایەکی بوو. دەبێ بزانین کێ دەعوەت دەکەین بۆ ئەو کۆڕەی، بزانین کێ دەبێ لەو کۆڕەدا خاوەن نەزەربێ. لەبەروەی تکا لە هەموو ئەو قەڵەم بەدەستانە دەکەم کە کوردییان خۆشدەوێ، کە ئەو میللەتە بێ بەشەیان خۆشدەوێ، کە ئەو میللەتە لێقەوماوەیان خۆشدەوێ لە ناردنی ئاساری خۆیان درێغی نەکەن.

سەید سمایل: ئینشاڵڵا، هیواداریین کە هەموو لایەک بێن بەدەنگتانەوە. ئەوانە کە مایەیان هەیە و دەتوانن خزمەتێ بکەن بەکورد و فەرهەنگی کوردی بەدەنگتانەوە بێن و یارمەتیتان بدەن. ئەگەر ئیسە کەموکوڕییەکتان بێ، بەهەرحاڵ چون سەرەتای کارە، هیواداریین بەمرووری زەمان ئەم کەموکوڕییانە لابچن و جەنابت لەو مەجمەعە عیلمییەدا هەر بمێنێ ئیشاڵڵا بۆ داهاتوو.

مامۆستا هێمن: مان و نەمانی من موهیم نییە، ئێوە بمێنن، زمانی کوردی بمێنێ، من دەبێ ڕۆژێک هەر بمرم، بەڵام نە کورد دەمرێ و نە زمانەکەی.

سەید سمایل: مامۆستا گیان، من وەک بزانمناڵەی جودایی کە ئاخرین دیوانی ئێوە بووە کە گەیوەتە دەستمان، خەڵکیش حەتمەن چاوەڕوانن کە لە ئایندەدا کارێکی ترتان بڵاوبێتەوە ئیشاڵڵا، ئایا خۆشتان بەتەمای ئەوە نین کە لە ئایندەدا دیوانە شێعرێکی ترتان بڵاوبێتەوە؟

مامۆستا هێمن: (بەپێکەنینەوە) وەڵڵاهی ئێمە تا ئێستا هەر قسەی جیدیمان کردووە، بەڵام با شۆخییەکیش بکەین. مریشک ئەگەر پیر بوو لە هێلکە دەچێتەوە، پێم وایە شاعیریش ئەگەر پیر بوو لە هێلکە دەچێتەوە. پێم وانییە دیوانە شێعرێکی تری منتان بەدەست بگا، بەڵام هەتا دەمرم دەنووسم، نەسر دەنووسم.

سەید سمایل: مامۆستا، ئەو شێعرانەی کە بەبەهانە داتان ناوە بۆ بۆمبارانی بانە، بۆ بۆمبارانی پیرانشار، هەر ئەوانە بەشێوەی کتێبێک بڵاوبێتەوە باشتر نییە؟

مامۆستا هێمن: زۆرم کتێبی بچووک خۆش ناوێ، ون دەبێ لەنێو قامکاندا. ڕەنگە شتێکی وەک تاریک و ڕوونیشم تازە بۆ دروست نەبێتەوە.

سەید سمایل: مامۆستا شێعری فارسیت هەیە یان نا؟

مامۆستا هێمن: نەخێر.

سەید سمایل: تا ئێستا شێعری فارسیت نەبووە؟

مامۆستا هێمن: بەمنداڵی شێعری فارسیم دەگوت، زۆر خراپیشم دەگوت، چونکە بەعەقیدەی خۆم تەسەلوتم بەسەر زمانی فارسیدا نەبووە. بڕواشم وایە قسەی حاجی قادری کۆیی زۆر بەجێیە، لەبارەی ئەو شاعیرانەی کە بەزمانێکی تر شێعر دەڵێن کە دەفەرموێ:

وەک مریشکێ کە عەقڵی نەهێنێ
بێت و جوجکەی مراوی هەڵێنێ
ناگا کە هاتوو گەیشتە جۆگەلەیەک
ناچێتە شوێنی کە بمرێ جوجەڵەیەک
جێی ئەوی ئیشکە، جێی ئەویش ئاوە
تێدەگا هەر قون دڕانی پێ ماوە

کەریمی قەییوومی: ببوورە مامۆستا، زۆر بەجێیە کە ئاغای «حوسێنی»یش شێعرێکمان لە شێعرەکانی خۆی بۆ بخوێنێتەوە.

سەید سمایل: شێعرەکانی من ئەڵبەتە بۆ ئەوە ناشێن کە لە خزمەت مامۆستا هێمن و جەنابتانا بخوێندرێنەوە، بەڵام بەسەرچاو منیش لە شێعرەکانی خۆم قەتعەیەکتان بۆ دەخوێنمەوە، بەڵام ئەگەر ئیجازە بدەن سوئالێکی تر لە مامۆستا بکەم کە تا ئەندازەیەکیش خاریج لە بەحسەکەمان نییە.

مامۆستا هێمن: فەرموون.

سەید سمایل: بەڵێ، مامۆستا هەژارت لە نەسرا پێ بەقەوەت ترە یان لە شێعرا! یان لە هەردووکیانا؟

مامۆستا هێمن: بەعەقیدەی من سوئالێکی بڕێک گرانە. هەژار لە نەزم و نەسردا، لە هەردووکیاندا زۆر قەوییە. بەڵام ئەوەی ئەمن پێی دەڵێم شێعر زۆر کەم لە شێعری هەژاردا هەیە، ئیلا لە (بەرەو موکریان)یدا نەبێ کە سۆزی ئاشقانە و شاعیرانەی تێدایە و تێیدا دەبینی.

سەید سمایل: عیدەیەک لایان وایە کە مامۆستا هەژار لە نەسرا باشترە لە شێعر. لە

نەسرا بەقەوەتترە. لەبەر ئەمە بوو ئەم سوئالەم عەرز کردن.

ماموستا هێمن: بێگومان، عەرزت دەکەم کە هیچکەسمان نییە لە ماموستا هەژار کوردیزانتر بێ، قەڵەمێکی زۆر جوانی هەیە، هەم لە نەسردا و هەم لە نەزمدا، بەتایبەتی دە تەرجەمەدا. یانی من تەرجەمەی خەیامی ماموستا هەژارم پێ لە ئەسڵەکەی کەمتر نییە. جا ئەگەر حەملی نەکەن بەسەر تەعەسسوبەوە، پێموایە لە ئەسڵەکەی خراپتر نییە، چونکە هەم مەفهوومی شێعرەکانی خەیامی هێناوەتەوە و هەم خزمەتی بەزمانی کوردی کردووە کەوابوو دوو خزمەتی کردووە ئەو لەوێدا.

سەید سمایل: خەڵکیش تا ئەندازەیەک لەو باوەڕەدان کە خوێندنەوەی هینەکانی هەژاریان لا خۆشترە لە فارسییەکە. باوەکو عەلاقەشیان پێیەوە هەیە، بەڵام لەبەر پاراوی شێعرەکانی ماموستا هەژار، حەز ئەکەن ئەو بخوێننەوە.

جا ئەگەر ئیجازە بفەرموون لە شێعرەکانی خۆشم هەرچەند قابیلی نییە، قەتعەیەک ئەخوێنمەوە:

کوڵی گریان و ئەسرینم وەکو چۆم دایە ناق ئیمشەو
لە خەڵوەتخانەیی غەمدا من و چاوێکی زاق ئیمشەو
لە کونجی نائومێدیدا لە پێمە کۆت و بەندی غەم
چلۆن ڕێگەی ئومێد ببڕم کە ماوم پێ لە فاق ئیمشەو
کە ڕۆیی، دین و دڵمی برد بەجارێ ئەو بەبێ ڕەحمی
لە دڵدا لێ ئەدا تاسەی دیار و ئیشتیاق ئیمشەو
لە مەیدانی ژیانمدا بەرەو ئاوات و ئامانجم
چییە ئەسپی مرادی من کەوا نادا وزاق ئیمشەو
لە هیجری ئەو مەلەک شێوە بەشم هەر دەرد و ناڵینە
خودا کەی بێ، نەجاتم بێ لەدەس دەردو فەراق ئیمشەو
غەریب و مەنزڵی هیوام نشێو و پڕ لە هەورازە
چلۆن ئەم ڕێگەیە ببڕم، بەبێ تۆشە و تفاق ئیمشەو

ماموستا هێمن: پێموایە ئاغای حوسێنی تەوازوعەکەت بێ جێ بوو، ئەو شێعرە لە ڕیزی غەزەلە هەرە جوانەکانی کوردی حیساب دەکرێ.

سەید سمایل: تا ئێستا شێعرم قوربان بۆ کەس نەخوێندۆتەوە، یانی لای هیچ کەس نەم

وتووە کە شێعرم هەیە. مەنزووریش لە خوێندنەوەی ئەوە، ئەمە بوو کە جەنابتان ئیزهاری نەزەر بکەن کە پەسندی جەنابتان بێ.

ماموستا هێمن: بەڕاستی جوان بوو کاکە.

سەید سمایل: ئەگەر ئیجازە بفەرموون، ئەمجار نۆرەی جەنابتانە کە بەدەنگی خۆشی خۆتان شێعرێکمان بۆ بخوێنیەوە.

ماموستا هێمن: شێعرێک کە بۆ خۆم خۆشمدەوێ، شێعرێکە بەنێوی (ئێوارەی پایز). هەرچەند بەداخەوە لەگەڵ ئەم فەسڵە یەک ناگرێتەوە، دەبێ ببوورن لێم کە شێعری ئێوارەی پایز لە بەیانی بەهاردا دەخوێنمەوە، بەڵام خۆم پێم خۆشە:

لە ئاسۆیەکی دوورە دەست
ئاوابوو زەردی پایزی
دەتگوت بووکێکی بێ نازە
پەردە جێ دێڵێ بەزیزی
پەڵە هەورێکی چڵکنە
گرتی سووچێکی ئاسمان
گەڵای زەردی دارێک وەری
زریان بردی بەرەو نەمان
(هتد)

سەید سمایل: خۆش بی ماموستا گیان، بەڕاستی فرە بەتین و تەئسیر بوو، هیوادارین سەرکەوتووبی. ماموستا هەروەک خۆت ئەزانی بۆ ڕێزلێنان بەبۆنەی حەفتەی موعەلیمەوە، بەشداریتان کردبوو لە ئاهەنگی شەوی شێعرێکا کە لە هونەرستانی سەنعەتیا ڕێک خرابوو، حەز ئەکەین بفەرموون نەزەرتان لەو بارەوە چ بووە؟ ئەو شەوە شێعرتان بەدڵ بوو یان نا؟

ماموستا هێمن: بەڵێ بەڕاستی زۆرم بەدڵ بوو. بۆ هەموومان خۆش بوو، ئەوە پێشڕەفتێکی زۆر گەورەیە، ئێمە دەبێ قەدری بزانین.

بەڵام لەبارەی شێعری شاعیرەکاندا، بەڕاستی شێعری وایان هەبوو لە ئەوجی شێعریدا بوو. هەروا شاعیری چاکیشمان دی کە شێعری خۆیان لەوێدا نەخوێندەوە، بۆمەیان خوێندەوە کە بەڕاستی شێعری زۆر چاکیان هەبوو.

بەڵام هەر ئەو شەوە، کە دەو بەرنامەیەدا دوو شێعری زۆر درێژی من خوێندرانەوە، وەسیەتێک دەکەم بۆ شاعیرە لاوەکان، تا پێیان دەکرێ شێعری کورت بڵێن با خوێنەر و گوێگر ماندوو نەکەن. چونکە ئەو برا کاشانییەی کە شێعری هەوەڵێی بەڕاستی سەرنجی منی ڕاکێشا، کە داوای شێعری دیکەیان لێکرد ئیدی ئەو تام و خوێیەی نەما...

هەر ئەوە بەسە بۆ ئەوەی ئێمە عادەت بکەین شێعری کورت بڵێین. چ لەوەی چاکترە کە گوێ نەدەینە قەواعیدی عەرووزی و نازانم قەواعیدی شێعر و لەهەر جێگایەکی ئیحساسی خۆمان بڕاوە، قەڵەمەکە دانێین و چیدیکە نەڵێین.

دیسان نالی نەمر موبتەکیری ئەو شتەیە کە غەزەلە جوانەکانی ئەغڵەبیان چوار یا پێنج شێعرن. ئەوە وەسیەتێکمە بۆ شاعیرە لاوەکان کە حەشو دەشێعریاندا نەبێ، دیارە شێعر بەپیاوی نییە، ئیحساس بەشاعیر نییە، وا دەبێ نابڕێتەوە و درێژ دەبێ. ئەمما ئەگەر پێیان کرا کورتی بکەنەوە.

ئەوە وەسیەتی منە بۆ شاعیرە لاوەکان.

سەید سمایل: زۆر تەشەکور دەکەین لە ڕاهنومایيیتان هەروا لە وتووێژەکەتان مامۆستا گیان.

تێبینی:

١- لەکاتی ئەو وتووێژەدا، هێشتا گۆڤاری «سروە» ناوی لێ نەندرابوو.

٢- کەریمی قەیبیوومی کە لەم وتووێژەدا ناوی هاتووە. نووسەرێکی کارامەی خەڵکی مەهابادە و ماوەیەکی زۆر پیاوانە شان بەشانی مامۆستا هێمن بەنانەزگی سروەی هەڵسووڕاند. کاتێ مامۆستا هێمن کۆچی دوایی کرد، تەلەفۆنم لە کەریم کرد و پرسیم سروە چی لێ دێ؟ گوتی خوا یاریکار بێ هەتا چەند ڕۆژی دیکە وتارەکانی ژمارەی ٥ی ئامادە دەکەم و دەیانهێنمە کرماشان و نیشانی مامۆستا سەید تاهیر و مەلا محەمەد و تۆیان دەدەم، ئەرخەیان بن ناهێڵم نەمانی هێمن ببێتە هۆی نەمانی سروە. لە زەمانی مامۆستا هێمندا، گۆڤاری «سروە» چوار ژمارەی لێ بڵاوکرایەوە.

٣- سەید سمایلی حوسێنی، شاعیر و نووسەری مەریوانییە و ئێستا لە سنە دەژی.

لە گۆڤاری «گزینگ»ی ژمارە ٢٣ بەهاری ١٩٩٩ بڵاوکراوەتەوە.

لە بەهاری شیلاناوێوە تا پایزی ورمێ

هاوینی ١٩٨٥ ، دوای نیزیکەی دە ساڵ دوورکەتنەوە، بۆ یەکەم جار گەڕامەوە بۆکوردستان. لە ورمێ چوومە ئینتیشاراتی سەڵاحەددینی ئەیبیوبی و گۆڤاری سروە، کە ئەو دەم تازە دامەزرابوون، بۆ سەردانی مامۆستا هێمن، کە دە ساڵی ڕێک بوو چاوم پێی نەکەوتبوو. دواجار کە یەکمان بینیبوو هاوینی ١٩٧٥ بوو. ئەوەش چیرۆکێکی خۆشی هەیە، هیوادارم لە دەرفەتی دیکەدا بتوانم باسی بکەم.

ئێوارەی ڕۆژی ١٩٨٥/٧/٢٥ لەگەڵ دۆستێکدا میوانی ماڵی مام هێمن بووین. ئەو شەوە تا درەنگێ دانیشتین و قسە و باسێکی یەکجار خۆشمان کرد. ئەم گفتوگۆیەشمان هەر لەو دانیشتنەدا ئامادەکرد. ڕۆژی دواتر ٧/٢٦، ماڵاواییم لە مام هێمن کرد و چووم بۆ سابڵاغ. مامۆستا زۆری تکا کرد کە لە گەڕانەوەدا دوو سێ شەوی دیکە لەلایان بمێنمەوە، بەڵام بەداخەوە هەرگیز ڕێک نەکەوت و ئیدی چاوم پێی نەکەوتەوە. لەم ژمارەیەدا بەشی یەکەمی گفتوگۆیەکە بڵاودەکەینەوە. بەو هیوایەی پاشماوەکەی لە یەک یا دوو بەشی دیکەدا، لە ژمارەکانی داهاتوودا، بکەوێتە بەرچاوی خوێنەران.

فەرهاد شاکەلی مامۆستای کورد

* لای میللەتانی دیکە، دەزانی شتێک هەیە پێی دەڵێن فەرهەنگی ناوداران.

- بەڵێ...

* ئەگەر لە فەرهەنگی ناودارانی کوردا ناوی هێمن بنووسرێ. دەتەوێ چی لەسەر بنووسرێ، چۆن بنووسرێ؟!

- بڕوا بکە، بنووسن شاعیرێکی لادێیی کورد بووە کە فەرهەنگی میللەتەکەی خۆی لە چارچێوەی شێعردا بەخەڵک نیشان داوە. من بۆ خۆم پێم وایە هونەرێکی دیکەم نییە (جگە لەوەی) کە ژیانی میللەتەکەی خۆم نیشان دەدەم، ئەوەندەی توانیبم، ئەوەندەی شێعر ئیجازەی دابم، ئەوەندەی دەتوانای شاعیرمدا بێ...

* یانی لە ڕیزی شاعیراندا باس بکرێی...

- ئەگەر کورد نەبام، بەعەقیدەی من دەبوو لە ڕیزی نووسەرانمدا باس بکەن. بەڵام چونکە کورد هەلی وای بۆ هەڵنەکەوتووە کتێبی گەورە بنووسێ، یا ڕۆمان بنووسێ، یا

داستان بنووسێ، حەتتا مەقالەی سیاسی بنووسێ... دەنا من بۆ خۆم پێم وابوو ئەگەر لە ولاتێکی پێشکەوتوودا بام نووسەر دەبووم، لەپێش وەیدا شاعیربم.

* ئێستا بەهەر حاڵ تۆ شاعیری.

– بەڵێ ئەڵئان شاعیرم.

* باشە بەلای تۆوە شێعر چییە ؟!

– بەلای منەوە، شێعر کوڵ و کۆ و هەستی دەروونی ئینسانێکە. لەهەریەک لە حیسسەکانی ئینسانییەوە، یانی چ لە حاڵی شادیدا، دەربڕینی ئەم هەستە دەبێتە شێعر، چ لە حاڵی ناخۆشیدا، کە بەداخەوە، من بەشاعیری غەم مەشهوورم، چونکو ژیانیشم هەر سەرتاسەر پڕ بووە لە غەم و داخ و، ئەویش هەر ئیلهامم لە نەتەوەکەم وەرگرتووە، چ بکەم؟! وەختێکی من شاعیری نەتەوەیەکی بووم کە هەمووی بۆ خۆی غەم و داخە، منیش هەر غەم و داخم دیوە. لەبەر وەی شێعرەکانم هەمووی بۆنی غەمی لێ دێ. زۆر کەمە، هەر نییە، لە تەواوی شێعرەکانی مندا خەڵک وەپێکەنین بخەن. هەر وە گریانیان دەخەن.

* تۆ باسی ئیلهامت کرد. بەلای تۆوە ئیلهام، بەو مەعنا کۆنەی کە دەگوترا، بەڕاستی هەیە ؟!

– نازانم، ئەو ئیلهامەی کە پێت وابێ فریشتەیەک، یا پەرییەک، باوجوودێکی من ئەوەم گوتووە، یا شەیتانێک دێتە بن هەنگڵی پیاوی، وە شێعری پێ دەڵێ، من بڕوام بەوان نییە. بەڵام پێم وایە، دیتنی دیمەنێک یا بیستنی داستانێک، شتێک لە دڵی یا لە خەیاڵی – شاعیردا بەدی دێنێ، کە ئەوە تەعبیری ئیلهام، لەبارەی ویدا دروستە و من بۆ خۆم، هەر ئەوەبووە، وەختێکی، مەسەلەن بۆ نموونە دەیگێڕمەوە، من بەشارێکی گەورەی وەک سولەیمانیدا، ئێوارێکی پایز ڕۆیشتم، چۆڵ چۆڵم دیوە. ئا ئەمە منی هان دا شێعری (ئێوارەی پایز) بڵێم. وە خۆت دەزانی نە باسی سولەیمانی تێدایە و نە باسی کوردیشی تێدایە. بەڵام ئێوارەیێکی پایز بوو کە من دیتم شاری سولەیمانی چۆڵ بوو. هەر ئەمە بوو بەباعیسی ئیلهامی وەی ئەو شێعرە بڵێم. بەڵێ من ئەوە بەئیلهام دەبینم. لە ڕاستیدا، دەناسم...

* تۆ لێرەدا بۆ تاکە تێکستێ، با بڵێین بۆ تاکە شێعرێ باس دەکەی. بەڵام بۆ دەست پێکردن، بەشێعر نووسین، هەر کابراکە دەبێتە شاعیر، ئەوەیان چۆن تەفسیر دەکەی؟!

– بەعەقیدەی من، شاعیری واقیعی هەر ئەو کەسەیە کە وەکو وێنە هەڵگرێک وێنە لە شت هەڵگرێ، بیخاتە ناو خەیاڵی خۆی و بەخەیاڵی خۆی بیرازێنێتەوە. بەبڕوای من شاعیری واقیعی کەسێکە کە لە ژیان ئیلهام وەرگرێ لە ژیانی ئینسانی، لە ژیانی

دەوروبەری خۆی. یەکێک لە نەزەرییەکانی من لەبارەی شێعرەوە گوتوومە و هێندێ کەس تەئییدی دەکا و هێندێ کەس تەئییدی ناکا، من پێم وایە شاعیر ناتوانێ لە چوارچێوەی دەوروبەری خۆی بچێتە دەرێ. یانی ئەڵئان من شێعرێک لەسەر سوێدێکی، کە نەمدیوە، بیڵێم، پێم وایە شێعر نییە، خەیاڵێکە بۆ خۆم کردوومە... شتێکی بێتامی لێ دەردەچێ، بەڵام وەختێکی من لە ولاتێکی دەرەوەی کوردستان دەمەوێ شێعر بڵێم، تەماشا دەکەم کوردستانم دێتەوە یاد. هەر وەکو لەبیرمە، لە جێگایەکی شاخاوی و بەردەڵان و جەنگەڵدا، شەوێکی نیوەشەو، من گوێم لە دەنگی بولبولان دەبوو، لای بەیان، کوردستانم هاتەوە بیری، ولاتێکی دووریش بوو لە کوردستان، ئەو شێعرەم گوت:

بەیان ئەنگووت و شەو ڕابرد و من هێشتا خەوم نایە
دەخوێنن بولبول و قومری، بەڵام قاسپەی کەوم نایە
خەیاڵ دەمباتە جێژوانی شەوانی لاوەتی ئەمما
خرینگەی بازنە و خرخاڵ و بەرمووری ئەوم نایە

هەرچی کردم، نەمتوانی لەو موحیتە، لەو دەوروبەرەی خۆم ئیلهام وەرگرم بۆ ئەو شێعرەی گوتوومە، هەر خەیاڵ بردمیەوە کوردستان و بازنە و خرخاڵی کچە کوردێک.

* تۆ پێت وایە بۆچی بووی بەشاعیر. بۆ نەبووی بەشتێکی تر؟

– بەڵێ... ڕەنگبێ ئەگەر پێشەکی تاریک و ڕوون بخوێنیتەوە، لەوێدا نووسیومە، من تا لە مەدرەسەی سەرەتاییدا دەمخوێند، هیچ پێم وانەبوو ئەدەبیات چییە. لە هەموو دەرسەکانیشمدا هەر وەک یەک بووم، یانی دەرسی ڕیازیش و ئەدەبیشم هەر وەک یەک بوو. بەڵام وەختێکی چوومە حوجرەی فەقێیان بۆ دەرس خوێندنێ، لەوێ زۆر باسی شێعر و ئەدەب دەکرا و، من لە پێشدا ئەوە شیفتەی کردم بۆ لای شێعر و ئەدەب. لە پێشدا پێم وانەبوو شێعر چییە ؟!

پێم وابوو وەزنە و قافیەیە و هەرچی وەزنەکەی لەبارتر و قافیەکەی گرانتر بێ، شێعری چاتر ئەوەیە. بەڵام زۆری پێ چوو تا تێگەیشتم، شێعر بەیانی ئیحساساتی شاعیرە. وە بەختەوەرم کە ئەغڵەب لەو، یانی سەدی نەوەد و پێنج لەو شێعرانەی کە لەو وەختیدا، پێش وەی بزانم شاعیری چییە (نووسیومن) بەتاڵاون، وە شکور نەبوونە بەڵا بەسەرمەوە، ئەلعانەکانێ، حاشایان لێ بکەم!

* ئەوانەی کە باوکت سووتاندنی...

– ئەوانە کە باوکم سووتاندنی... دەستی خۆش بێ...

* ئێستا، بەهەرحاڵ، ئەگەر خۆت ویستبێت یا نا، یەکێکی لە شاعیرە گەورەکانی کورد. بەڵام کە ئێستە ئاوڕ بۆ دواوە ئەدەیتەوە سەیری شێعری خۆت ئەکەی، پێت وایە چیت خستۆتە سەر شێعر، چیی تازەت هێناوە؟!

– لەبارەی قالبی شێعرەوە پێم وا نییە شتێکی تازەم هێنابێتە گۆڕێ... وەکو بۆ خۆم لە جێگایەکی دیکەشم گوتووە و ئەلعانیش تیکراری دەکەمەوە، وەختێکی خەیاڵێکی شاعیرانە بەربینگم پێ دەگرێ شێعر ئازاد دەکەم بۆ خۆی قالب بۆ خۆی بدۆزێتەوە. من قەت دەپێشدا قالبم بۆ شێعر نەدۆزیوەتەوە تا شێعر لەو قالبەدا بڵێم... لەبەر وەی لەباری قالبدا تەنیا شێعرێکی، پارچە شێعرێکی کە من پێم وایە پێش من هیچ شاعیرێکی کورد دەو قالبەیدا شێعری نەگوتووە (شەنگەبێری)یەکەمە، پێم وایە لەپێش مندا هیچ کەس دەو قالبەدا شێعری نەگوتووە... با ئەوەشت لەپێشدا بۆ تەشریح کەم، کە هیچ یەک لە شاعیرەکانی مە، قالبێکی نوێیان نەهێناوەتە گۆڕێ، من دەتوانم بەدرێژی بۆت سابیت بکەم، کە مامۆستا گۆران، کە ئێمە بەشاعیرێکی نوێی دەزانین، هونەرەکەی ئەوەبوو گەڕاوەتەوە بۆ وەزنی هیجایی، کە وەزنی هیجایی وەزنێکی فۆلکلۆریکی زۆر کۆنی کوردە، یانی گەڕاوەتەوە بۆو وەزنەی.

* هەموو وەزنەکانی گۆران...؟!

– تەقریبەن، هیچی نییە لە فۆلکلۆردا نەبێ... یانی نەهەموو وەزنەکانی دیوانەکەی، ئەوەی پێی دەڵێن شێعری نوێیەکەی. ئەوی شێعری نوێیەکەی، ئەتۆ توحفەی موزەفەرییەی چاک بڕوانە، هەموو وەزنەکانی تێدایە. بەڵام ئەو بڕێکی کورت و درێژ کردوونەوە. مامۆستا گۆرانێکی دەڵێ:

کوردستان گەڕام
دۆڵا و دۆڵ پێوام
نە لە شار و نە لە دێ
نەمدی کەس
جوان بێ وەک تۆ
تویت و بەس
کچە کوردێ وەک گوڵ وابێ، کوردستانێ پێ ئاوابێ...

بڕۆ تەماشای توحفەی موزەفەرییە بکە، دەڵێ:

سەد وەستام بۆ بێ

لە لای شیرازێ
دووسەد شاگرد بێ لای دریازێ
کراسێ بدروون بۆ بووکە نازێ
دەبڵا تەنک بێ، دەبڵا شلک بێ
بۆ بووکە نازێ.

هەر ئەو وەزنە نییە؟! مولاحەزە بفەرموو هەر ئەو وەزنەیە. مامۆستا گۆران هونەرێکی کردووە، گەڕاوەتەوە بۆ وەزنی هیجایی. ئەمن تەئیدی دەکەم کە دەفەرمووێ ئەم وەزنە لەگەڵ تەبیعەتی زمانی کوردی پتر ڕێک دەکەوێ. وە بەعەقیدەی من پتریش ڕێک دەکەوێ. ئەمنیش عەقیدەم هەروەک وی وایە لێرەدا. ئەمما من پێم وایە مامۆستا گۆرانیش، ئەو کەسەی کە پێم وایە قەڕنی بیستەم شاعیری لەوی چاتری تێدا نەبووە لە بیرت نەچێ، ئەوە دەلیل نییە کە من نەقد دەگرم یان باس دەکەم، لە ئیرادەتی من نیسبەت بەمامۆستا گۆران کەم ناکاتەوە مامۆستا گۆران، بەعەقیدەی من، بڕیاری خراپی دا لە ژیانی خۆیدا، کە دەفەرموێ ئیدی تازە من ناچمەوە سەر قالبی کۆن، پێم وابوو دەیتوانی شێعری دیکەی وەک دەروێش عەبدوڵڵاش هەر لە قالبی کۆندا بڵێ و میللەتەکەی ئەلعان ئیستفادەی لێ بکا. خۆ مەحدوود کردنی شاعیر دەقالبێکدا، یا دە چەن قالبدا، پێم وایە کارێکی ئاقڵانە نییە، بەڵێ...

* من پرسیارەکەم ئەوەبوو کە چیت هێناوەتە شێعری کوردییەوە، چیی تازەت هێناوە، تۆ باسی شەکڵت کرد، بەڵام ئەی شتی تر؟!

– چی تازەم هێناوە؟! وەڵڵاهی... ئاخر من بۆ خۆم بڵێم چی تازەم هێناوە... بەڵێ شتی تازەم هێناوە ڕەنگبێ لەپێش مندا هەبوون، شاعیرە غەریبەکانی کوردستان، کە بەداخەوە هەریەکەی کەس نازانێ لە کوێ مردوون، وەک حاجی قادر، یا وەک نالی، کە باسی دەردی غوربەتیان کردووە، بەڵام من پێم وایە زۆر نوێترم لەوانە لە(ناڵەی جودایی)دا باس کردووە... ڕەنگبێ، بێ تەئسیر نەبووبێ شێعری بەهارەکەی حاجی قادر یا شێعرەکەی نالی بۆ سولەیمانی ناردۆتەوە، ڕەنگە ئەوانە هیچیان بێ تەئسیر نەبووبن دەمێشکمدا جووڵەیان کردبێ، بەڵام منیش دەردی غوربەتی خۆمم لە ناڵەی جوداییدا پێم وایە زۆر چاک تەشریح کردووە. ئەوە شتە نوێیەکە کە من هێناومە. زۆر شتی نوێی دیکەشم هەیە کە نازانم، ئەلعان لەو وەختەیدا، نە کتێبم لەپێشە و نە چی... بۆ خۆم ئەلعانەکانێ، بیر دەکەمەوە کە هیچ ناتوانم شێعر بڵێم، چونکە هەرچی دەبوو بیڵێم گوتوومە، وەختێکی من گەرمەشێن

دەڵێم بۆ شەهیدێکی کورد، ئیدی تازە هەرچەند دەکەم لەوەی چاتر ناتوانم، پێم وایە، بڵێم.

* لەوە گەرمتر...

– لەوە گەرمتر ناتوانم شین بگێڕم... وەختێکی من باسی بەهاری کوردستانم کردووە، پێم وایە ئیدی نەقڤاشییەکم کردووە لە بەهاری کوردستان، لەوەی چاتر ناتوانم تازە نەقڤاشی بکەمەوە. وەختێکی باسی تەبیعەتی کوردستان دەکەم... هەموو... ئیدی لێم براوە، وشەم لێ براوە. تازە چی دیکە بڵێم؟! هەرچی بیڵێم تیکراری موکەڕەرە. وە لەوانەدا بەعەقیدەی من، نوێ... شتی زۆر نوێم هێناوە... نوێیان تێدا هەیە.

* باش بوو باسی زمانت کرد، کە دەبوو زووتر بتگوتایە، بەڵام وا درەنگتر باست کرد. ئێستە زۆر کەس پێی وایە تۆ لە زماندا زۆر شتت تازە کردۆتەوە، یانی ئەو زمانە شێعرییەی کە تۆ بەکاری دەهێنی، چ وەکو وشە، وشەی تەنهای سەربەخۆ وەری بگری، چ وەک دەربڕین. هەندێ دەربڕین هەیە، ڕاستە، کۆمەڵێ وشەی ئاساییە و لەناو خەڵکا هەیە، بەڵام کە بەشێوەیەکی تازە پێکەوەت نا، دەربڕینێکی تازەش دروست دەکا. تۆ ئەوەت زۆر وەستایانە کردووە. بەڵام ئەمەت چۆن کردووە؟ ئەمەت چۆن بۆ دێ؟!

– ئەوە هۆی ئەوە بووە کە من بێچووە لادێیی بووم، وە زانیومە ئەو وشەیە خەڵکی نەخوێندەوار لە لادێدا چۆنی بەکاردێنن. وەختێکی من لە لادێدا دەژیام زیاتر شێعرەکانی خۆم لە پێشدا بۆ پیرێژنێک دەخوێندەوە تا بۆ ڕۆشنبیرێکی بخوێنمەوە، بزانم زمانەکەم چاک پێکەوە هاتووە، یان نە. و من لێرەدا مەمنوونی دێنشینی خۆم بووم. یەکێک لە شێعرناسەکانی مەهاباد لەبارەی مندا دەڵێ: هێمن شاعیر نییە، شیلاناوێ کردوویەتە شاعیر. بەڵێ من لە شیلاناوێیەکدا دەژیام کە هەر چی لە شێعرەکانمدا هەیە، لەوێشدا هەیە. ئاو هەڵدێر دەڵێم، نازانم چ دەڵێم، ئەوانە هەموو لە دێیەکەدا هەن، دیومن. ئەو گوڵانەی کە باسیان دەکەم لەنێو شێعرەکانی خۆمدا، هەموو لەو دێیە هەن و من عەقیدەم وایە ئەگەر برایەکی زەوقی شاعیری هەبێ، بەقەد من گەڕیدە با، کوردستانی گەڕابا، ئەویش دەیتوانی وشەکان وا جێبەجێ بکات. ئەلعان من، نووسەرێک کە ڕەنگبێ تۆش بیناسی و هەر لەو وڵاتەش بێ کە تۆ لێی، دیم، نووسینێکم دیوە، ئەو وشانەی کە من لە شێعری خۆمدا بەکارم هێناوە، ئەویش بەکاری هێناوە. ئەو بەکارهێنانەش هەر ئەوەیە عەرزم کردی، دێهاتی بەکاری دێنێ. مامۆستای من دێهاتی بووە.

* لە پرسیارێکی پێشتردا باسیناڵەی جودابیت کرد. هەڵبەت بەلای منەوە، ڕەنگە بەلای زۆر خەڵکی دیکەشەوە، وەک ئەو ڕۆژەش بۆم باس کردیت، تۆ ئەگەر تەنیا ناڵەی

جودابیشت هەبێ، بەستە. بەڵام ناڵەی جودایی چۆن دروست بوو، یانی بڵێین بەرهەمی ساتێکی عاتیفی بوو، بەکورتی چیرۆکی ئەو شێعرە خۆی چییە؟

– ڕەنگبێ برێک گران بێ بەڵام باوەڕم پێ بکە ئەم شێعرە وەک برووسکێک بەمێشکمدا هاتووە و، لە ئانێکیشدا کە من هاوارێک بۆ غەریبی خۆم بکەم. ئەویش، بەڵێ، عیللەتێکی هەبوو. من لە بەغدایەکی گەرمی هاویندا، بەتاقی تەنێ، لەگەڵ یەک دوو ڕەفیقی زۆر فەقیر بەجێ مابووم و، ڕەفیقەکانی دیکەم، کە ئەو دەمی لە بەغدا دەبوون، هەمووی چووبوونە ئەورووپا بۆ گەڕان، منیان لە بەغدایە بەجێ هێشتبوو. وە ڕەفیقەکانی لە بەغدایەشم پەیداکردبوون، کوردەکانی عێراقی، ئەویش هەموو وە شاخ کەوتبوون. من بەتەنێ مابوومەوە. ئەو غەم و داخ و دەردە وەک برووسکێک دە یەک ڕۆژدا بەمێشکمدا هات، بەڵام بۆ ساز و پەرداخ کردنەکەی شێعرەکە ماوەیەکی زۆری تووڵ کێشا.

* یەکەم جار کە نووسیت، هەموویت نووسی؟!

– نا هەمووم نەنووسیبوو. بەڵام تەقریبەن، دەتوانم بڵێم ئیسکلێتەکەم داڕشتبوو، بەڵام دوایە زۆری پێدا هاتم و چووم و، ئێستاش بڕواناکەم کە هەمووی بەدەستی خەڵک گەیبێ. با ئەو حەقیقەتە بڵێم، ئەگەر من لەو وەختەیەدا کە خەیاڵی ئەم شێعرە لە مێشکمدا هەبوو، ئەگەر من مەسنەوی مەولەویم لە ئیختیاردا با، ڕەنگ بوو ئەو شێعرە بەوجوود نەیە، ئەگەر مەسنەویم خوێندباوە...

* ئەو کەف و کوڵە.

– ئەو کەف و کوڵەم دەنیشتەوە. هەر ئەوەندە شێعرەم لەبەر مابوون کە لەوێ ئیستینادم پێ کردوون...

* بەکارت هێناوە...

– بەکارم هێناون... دەنا مەسنەویم دە ئیختیار دابا ئیدی کەف و کوڵەکەم دەڕۆیی. ئەوەم بیستووە کە دەڵێن بەمامۆستا گۆرانیان گوت، گوتیان: بۆ شینت بۆ ڕەفیق حیلمی نەکردووە، بۆ ئەو پیاوە گەورە. گوتی: وەڵڵا گریام. لەبەرئەوەی هەست و کەف و کوڵەکەم بوو بەفرمێسک، نەبوو بەشێعر. من بڕوام بەو حەقیقەتە هەیە کە ئەگەر پیاو بۆ شتێک گریا، ئیدی شێعری بۆ ناگوترێ.

* ئەم باسەی کە دەیکەی زیاتر پیاو بۆ ئەوە ڕائەکێشێ کە بیر لە تەکنیکی شێعر نووسین بکاتەوە، چۆنی دەنووسی... یانی کەف و کوڵێک دێت، جاری وا هەیە بەخوێندنەوەی مەولانایەک دەڕوا هیچی لێ نامێنێتەوە، جاری واش هەیە بەگریانێ

قەرەبووی دەکەی...

– بەڵێ...

* بەڵام جاری وا هەیە ئەوانە هیچیان دادت نادەن، دەبێ بینووسی...

– دەبێ بینووسی...

* دەمەوێ زیاتر لەوە تێ بگەم، تەکنیکی نووسین لای تۆ چۆنە؟! دەنووسی و چاکی دەکەی؟! دەنووسی و وەکو خۆی دەیهێڵیتەوە، چۆنی دەنووسی؟!

– بەڵێ... من لەپێشدا کەف و کوڵەکەم دێنمە سەر کاغەز... بەڵام زۆر کەس وا بووە ئینتیقادی لێ کردووم کە تۆ زۆر دەست لە شێعری خۆت دەدەی. من تا جێگایەک کە لێی بێزار دەبم هەر دەستی لێ دەدەم، هەر کەلیمەی دەبەمە پێشەوە، دەیهێنمە پاشەوە، قافیەی جوان دەکەم، قافیەی ناهێڵم، نازانم... یەکێک لە ڕەفیقانی قەدیم، کە ڕەنگبێ ئەلعان، ئەو دەعیەی نەهێنێ من بەڕەفیق بزانێ، دەیگوت جاری وا هەیە تۆ شێعری خۆت خرادەکەی. هێندەی دەست لێ دەدەی، خرای دەکەی. من بەخۆم نییە ناتوانم دەس لە شێعری خۆم نەدەم. پێم وایە، بۆ خۆم پێم وایە چاکی دەکەم، خەڵکی واش هەیە پێم دەڵێن خراپی دەکەی. زۆری دەس لێ دەدەم، بەڵام...

* پیاو کە «لەکوێوە بۆ کوێ»کەت دەخوێنێتەوە و، ئەو پێشەکییەی کە بۆ تاریک و ڕوونت نووسیوە، یان ناڵەی جودایییەکەت دەخوێنێتەوە، وا هەست ئەکا تۆ زۆر لە وڵات دوورکەوتوویتەوە... یانی وەک بڵێی هەزاران میل کەوتۆتە نێوان تۆ و وڵاتەوە، کوردستانەوە... بەڵام لەهەر لایەنێکەوە لێکی بدەیتەوە، تۆ لە کوردستانی عێراق بوویتە، نەک تەنیا لە عێراقی عەرەبا، کە ئەوەندە هەست بەغەریبی بکەیت. ئەی بۆچی ئەو هەستەی کوردستان وای لێ نەکردووی کە کەمتری بکاتەوە بابڵێین ئەوەندە هەست بەغەریبی نەکەی، وەک پیاو لە شێعرەکە و لە پێشەکییەکەدا دەیبینێ؟!

– وەڵڵاهی، کاکە، من بەڕاستی با ئەو هەقیقەتە بڵێم، من نە تەنیا لە کوردستانی عێراق هەستم بەغەریبی نەدەکرد. بەڵکە پێم وابوو لە ماڵە خۆمم. وە بەتایبەتی ئەگەر دەچوومەوە شارەکانی کوردستان، ئەوە زۆر دەردی غوربەتی لە مندا دەکوشت. بەڵام عاتیفەی ژن و منداڵ... من شاعیرێکی ڕەبەنی وەک حاجی قادر نەبووم... تاقانەیەکم بەجێ هێشتبوو کە زۆرم غەم بوو... دیارە هەر کوڕە کوردەکانم زۆر خۆش دەویستن، بەڵام جێی وییان بۆ پڕ نەدەکردمەوە. خوشکم بەجێ هێشتبوو، برام بەجێ هێشتبوو... ئەوانەش... پیاو با زۆر درۆزن نەبێ، هەرچی کوڕە کوردێکم زۆر خۆش ویستبێ، پێم وانییە بەقەد کوڕی خۆم خۆش ویستبێ. بەڵام ئەو شێعرانەی کە زۆریان بۆنی غەریبی لێ

دێ هەر ئەو شێعرانەن کە من دەساڵی ٧٤-٧٥دا کوتوومن... ناوێرم... بۆچی بەنێو بڵێم... تەنیا موسەکینێکی هەمبوو، ناوەکەی نابەم، کابرایەک بوو، کوردێکی کە پێم وایە نەوێرابوو بچێتە شاخی، دەنا کێ هەبوو نەچووبێتە شاخی...

* ناوی مەحموود زامدار بوو.

– بەڵێ... وەڵڵاهی... ئیدی ئەوە تۆ دەیڵێی... دەچووم دەردی دڵی خۆم لەکن ئەو کەسەی هەڵدەڕشت. بەڵێ مەحموود زۆری زەرەر لە خۆی دا، ئەگەر مەحموودیش لە شاخی بایە شێعری چاتریشم دەکوت... ڕۆژێ دەچووم لەکن وی خۆمم دەخافڵاند... ئەو مەلعوونە نەیدەهێشت ببێتە شێعر (پێ دەکەنێ). با خاترەیەکی خۆشی خۆم و مەحموودت بۆ بگێڕمەوە. ڕۆژێک لە یەکیەتی نووسەرانی کورد دانیشتبووم... مامۆستا عەبدوڕەزاق بیماریش لەوێ دانیشتبوو، بۆ خۆیشی لەوێ بوو... سێ چوارێک لەو بیمار و نازانم زامدار و شتانە لەوێ بوون. ئەو کابرایە دەستی کرد بەکەرنامە خوێندنەوەی. دەپێش هەموو شتێکدا گوتی: کەر گیانلەبەرێکی هێمنە... کوڕە گوتم، هەتیوە بۆ هەژار نییە، بۆ زامدار نییە (هەموو پێ دەکەنن)، ئاخر، بۆ بیمار نییە، بۆ هەر هێمنە...؟! یەکجار زۆر خەجاڵەت بوو (هەموو پێ دەکەنن).

* بەشێکی زۆری تەجروبەی غەریبیت پێوەندی بەو ماوەیەوە هەیە کە لە عێراق، یا لە کوردستانی عێراق بووی... ئێستا ئەو تەجروبەیە چۆن دەبینی؟!

– مولاحەزە بفەرموو، شێعرەکانم تاریخیان هەیە. من ئەو موددەتەی کە لە کوردستان بووم، لەژێر ناپاڵم و تیزابی دوژمندا بووم، یەک شێعرم نییە کە باسی غەریبی تێدابێ... مەتەرێزی شەڕەفم لە شەڕدا گوتووە، بەڵام دەڵێم ئاوارەنیم، وا دەزانم لە ماڵم... بەڵام ناڕەحەتیەکەی من هەر ئەو وەختە بوو... ئەگەر تاریخی شێعرەکانم بخوێننەوە، هەر ئەو وەختەیە کە من هەست بەغەریبی دەکەم، کە لەبەغدا بەتەنێ بەجێ مابووم...

* کەوابێ ئەم غەریبییە، ئەم غوربەتەی لێرەدا باس دەکرێ، غوربەتی زمانە، یانی پێوەندی بەزمان و فەرهەنگەوە هەیە، فەرهەنگی نەتەوایەتی میللەتی...

– بەڵێ...

* یانی تۆ غەریبییەکەت زیاتر لەوە دابوو کە لە وڵاتێکدا بووی، لە ڕووی زمانەوە لە ڕووی فەرهەنگەوە لێیەوە دووری... وا نییە؟!

– بەڵێ... ئەوە کامیلەن وایە... من کە نێزیک بە... نازانم دە ساڵ... یا هەشت یا نۆ ساڵ لە بەغدا مام، وێستا ئەوەندە عەرەبی فێر نەبووبووم کە بتوانم ئیحتیاجاتی ڕۆژانەمی پێ ڕەفع بکەم. دیارە ئەوەش موحتاج نەبووم. ڕاستییەکەی ئەوەبوو کە دەمتوانی هەمیشە

بەشی ئەوەندە کوردێک پەیداکەم کە ئەگەر قاتێک بکڕم ببێتە دیلمانج و بۆم بکڕێ. دەنا پێم وانییە هێندەش نازیرەک بم کە زمان فێر نەبم... بەڵام... وەڵڵاهی ئیستعدادی زبان فێربوونیشم کەمە... ها... ئەوەت پێ بڵێم وەدوایە بەڕاستی من نەمدەویست ئەدەبی عەرەبیش فێرببم، چونکو تەماشام کردبوو کە قەت نابمە ئەدیبێکی چاکی عەرەب، ئەدەبی عەرەبی، ئەدەبیاتی عەرەبی بخوێنمەوە، یا نووسینی عەرەبی بخوێنمەوە، مەگەر خەبەرێک زۆرم ئیحتیاج پێ بووبێ، خۆمم عەزیەت دابێ، دەنا قەت گۆڤار و شتی وام نەدەخوێندەوە. عیللەتیشی ئەوەیە کە بۆ خۆت دەزانی ئەدەبی عەرەبی چەندی زەرەر لە زبانی کوردی داوە. با حەقیقەتێک بڵێم، دیارە ئەو دەمی من نووسینە کوردییەکانی عێراقم زۆر دەخوێندەوە. تا لە کوردستان دەبوون، بەئیستلاحی ئێرە دەبیرستان، یا بەئیستلاحی وێ سانەوی و شتی واتان دەخوێند، هەموو کوردییەکی خالیس و جوان دەنووسرا. لەگەڵ دەبوونە دوکتۆر، ماشاڵڵا عەرەبیتان فکر دەکردەوە و کوردیتان دەنووسی. وای چ بەدبەختێک بەسەر زبانی کوردیدا هاتبوو... ئەو عەرەبی فکر کردنەوە، هەستام بەو کارە (پێ دەکەنێ)... یەقوومو بیهازە لعەمەل... بەڕاستی زەرەری گەورەی داوە.

* با جارێکی دی بێینەوە سەر مەسەلەی دەربەدەری، یا ئاوارەیی و دوورکەوتنەوە لە وڵات... ئایا پیاو دەتوانێ بڵێ یەکێ لە هۆیە هەرە سەرەکییەکان لە شێعری تۆدا دەربەدەری و ئاوارەبوونە؟!

– نا عەرزت دەکەم ئەوە بۆ زەمانێکی مەحدوودە. شێعری من ئەگەر غەمناکە، هەموو لەبەر لێقەوماوی، چارەڕەشی، بەدبەختی میللەتەکەمە تێیدا مونعەکیس بووە، نە ئی خۆم، وەختێکی من لە تەمەنی بیست و دووساڵی دەڵێم:

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن

باوەڕ بکەن کوڕە دەوڵەمەندێکی زۆر تێر و پڕ و پاک و خاوێن بووم، بەڵام میللەتەکەم تووشی ڕەنج و دەرد و حەسرەت بوو... (ئەمن) لێرەدا (هێمن) نییە، (ئەمن) میللەتی کوردە.

* بەڵام ناتەوێ ئەوەش بڵێی کە جوانترین شێعرت ئەوانەن غەریبی پێی گوتووی!!

– با... نە ئەوە لەبەر وەش بووە کاکە، لەبەر وەی بووە من تەجروبەی شێعرم زۆرتر ڕۆیوەتە پێشێ... هەر غەریبی نەبووە، من تەجروبەی شێعریشم زیاتر بووە... ئەزموونی شێعرم هەتا تەمەن بەرەو ژوورتر چووە، بەرەو پێشتر چووە.

* ئەی کەواتە سەرچاوەی شێعر، لای تۆ، جگە لەوەی وتمان، کە ڕەنگە دەربەدەری

جوانترین شێعری پێ گوتبی، چی دیکەیە؟!

– وەڵڵاهی... جوانیش زۆری تەئسیر لە من کردووە، جوانی دیارە بەهەموو مەعنای کەلیمەوە. بەڵام جوانترین شتیش لە نەزەر مندا ژن بووە، یان ئینسان بووە، کە دیارە جینسی موخالیفە، لە هیچ شێعرێکی مندا، تۆ پێم وایە، بۆنێکی وا ناکەی کە من تەمایولێکی غەیرە ئینسانیم تێدا بووبێ... بەڵێ... بەڵێ... تۆ هەر ناڵەی جودایی دەبینی لە شێعرە غەریبییەکانی مندا، ئەدی... شێعری وام هەیە کە ناڵەی جوداییش نییە، بەڵام بۆنی غەریبی لێ دێ، کە دەڵێم: یادم بکەن، زۆر سەیرە... بەڕاستی ئەو شێعرەی من کەم کەوتۆوەتە بەر لێکۆڵینەوە و ئینتقاد. من پێم وایە لەو شێعرەیدا زۆر شتی نوێم هێناوەتە گۆڕێ. کە لە پێش مندا هیچ شاعیرێکی کورد لائەقەل – نەیکوتبێ. من دەڵێم:

لەو دەمەیدا گڕ دەگرێ مەیل و تاسە
لەو دەمەیدا تێک هەڵدەنگوون هەناسە

پێم وایە «تێک هەڵدەنگوون هەناسە» ڕەنگبێ ئەو تەعبیرە زۆر کەم بێ لە شێعری شاعیرانێ کە من بیانناسم. ئەوەش هەر نەوعێک لە دەردە غوربەتەکەم... بەڵێ... جوانی لە هەموو شتێکی دی... جوانیش یەکێک بووە لەو شتانە کە منی هان داوە بۆ شێعر گوتن... جوانی تەبیعەت... دیارە پتر لە جوانی تەبیعەت، جوانی ئینسان... ئینسانی جینسی موخالیف.

* تۆ بڵێی لێرە باسی تەعبیرت کرد... لەو دەمەیدا تێک هەڵدەنگوون هەناسە...

– بەڵێ...

* ئەمە ئەگەر بەراوردی بکەی لەگەڵ ئەو دەربڕینە ئیحساساتیەی کە لە ناڵەی جوداییدا باست کردووە، ئەوەیان زۆر بەئاشکرا پێوە دیارە کە زیاتر شتێکی ئیحساساتییە و ڕەگەزێکی ماددی تێدا بەدی ناکرێ. بەڵام «تێک هەڵدەنگوون هەناسە» شتێکی زیاتر ماددی نیشان دەدا. ئەمە بەڕەئی تۆ، دوو تەجرەبەی جیاواز نیشان نادا؟!

– با... با... بەڵێ... بەڵێ دوو تەجرەبەی جیاوازە. بەعەقیدەی من لێرە مەحروومییەتێکی دیکە نیشان دەدا، لەوێ مەحروومییەتێکی دی. ئیدی پێم وایە زۆریش شکافتر نەڵێم... (پێ دەکەنێ)... چونکو هەر ماچی کچە سولەیمانیان تێری نەدەکردم بەتەنیا (پێ دەکەنێ)... چونکو باوکانە بوو... وەکو عەرزم کردی، ماچیان نەئەدا بەشاعیرە لاوەکان، دەیاندا بەمن، چونکو پێیان وابوو بێ ئازارم (پێ دەکەنێ). بێ ئازار نەبام بۆ دەیاندا (پێ دەکەنێ)... نازانم تۆ ئەو شێعرەی منت دیوە، کە خەڵک ڕەنگبێ زۆری فکر لێ نەکردبێتەوە:

وەرە ماچم دەیە ماچی خودایی

کە بێزارم لە ماچی سینەمایی

لێرەدا ماچی سینەمایی ئەو ماچانەن کە وەکو بابێک ئەو خەڵکە منیان ماچ دەکرد... پێم وایە ماچی بابانە بوو (پێ دەکەنێ) کردوومەتە ماچی سینەمایی...

* جگە لە دەربەدەری جگە لە خۆشەویستی نیشتمان، دیارە ئافرەتیش ڕۆڵێکی زۆری لە شێعری تۆدا هەیە... تۆ چۆن سەیری ئافرەت دەکەی... بەلای تۆوە ئافرەت بۆ شاعیر دەبێ چی بێ؟!

– پرسیارێکی زۆر گرانە، ڕەنگە گوێیان لێ بێ (پێ دەکەنێ) بەڵام چ بکەم، دەبێ جوابت بدەمەوە. من پێم وایە ئافرەتێک بەڕاستی بۆ ئینسانێک... یا ژنێک... من کەلیمەی ئافرەتیشم قبووڵ نییە، لە بیرت نەچێ، پێم وانییە لە «خودای جوانی» را هاتبێ، پێم وایە لە (عەورەت)ی.

* منیش لەم کاغەزەدا هەردوو وشەکەم نووسیوە...

– بەڵێ... با تۆ خواکەی ئێمە برێک لەسەر وەی بڕۆین... کێشەم زۆر لەسەر وەی بوو، دەمکوت ئافرەت «عەورەت»ە کە لە ئەدەبیاتی فارسیدا فەوقولعادە بەکارهاتووە، بەمانای ژن و منداڵ، بەمانای... حەرەم... یەعنی ئەم کەسانەی کە نابێ خەڵک بیانبینێ... کەوتۆتە زمانی کوردییەوە. لە کوردستانی ئێراندا تەنیا ئەو کەسانەی پێیان عەیبە باسی ژنەکانیان بکەن، ئەوان بانگی دەکەن ئافرەت... دەنا ئەگەر ناوی ژنەکەی بوێرێ بڵێ: فاتم، ئایش، نازانم... گوڵێ... چی... ناڵێ ئافرەت، ئیدی بانگی ژنەکەی دەکا.

زۆر سەیرە... ڕۆژێکی دەگەڵ یەکێک لە مامۆستاکان کێشەم بوو. دەیکوت ژن بەمەرحەلەیەک لە ژیانی ئافرەت دەڵێن کە کچێتی نەمێنێ... گوتم یانی ئەگەر کەسێک بچێتە حەمامی ژنانە، حەتمەن دەبێ کچایەتی نەمابێ (پێ کەنین)... یا کابرایەک کە دەڵێ کەوشی ژنانە دەفرۆشم، ئیدی ئەمە هەر دەبێ بەکچی نەفرۆشێ... نا وانییە... ژن کەلیمەیەکی دژی پیاوە. کەوابوو ژن هێندەی کەلیمەکە ناسکە، هێندەش بۆ خۆی لەلای من ناسکە... بەڵام بەو حاڵەوە بەلای منەوە موحتەرەمە. یانی ئەوەندە بەلای منەوە موحتەرەمە کە دەگەڵ ئەو هەموو خۆشەویستییەی من دەگەڵ ژنم هەیە، خۆت لە من باشتر دەزانی، یازدە ساڵ من دەربەدەر بووم، ژنێکی دیکەم نەهێنا، چونکو پێم وابوو ژنێک بۆ ئینسانێک بەسە. دەنا پێت وانەبوو ئەمن لەو کوردستانی عێراقە پیرێژنێکم وەگیر کەوێ...

* ئەگەر بە(سیغە)ش بوایە...

– (پێ دەکەنێ)... ئەگەر بەسیغەش بووبا... بەڵێ...

* ئەوە پاشان دێمەوە سەر ئەو باسە... بەڵام شتێکت باس کرد کە تۆ وا دیارە ئەوەی خۆتت لەبیر چۆتەوە. ئەو سەرەتا دوور و درێژەی تاریک و ڕوونت نووسیبوو، لەیەک شوێنا باسی خێزانەکەی خۆتت بەناو نەکردبوو... دواییش لەسەر ئەوە ڕەخنەیان لێ گرتی...

– بەڵێ

* ئەوە چی بوو...؟

– عەرزت دەکەم... من لەو ڕەخنەدا جوابم داوەتەوە، دەڵێم ئەوە پاشماوەی ژیانی چینایەتی بووە کە تەئسیری کردووە لەمندا و، بەئیستلاحی فارسی، نازانم بەکوردی بڵێم چی، (ناخوداگاه) من باسم نەکردووە، دوایە لە مەقالەیەکی بچووکدا مەعزەرەتم خواستووە...

* دەڵێی «نەچووە بچێ»...

– نەچووە بچێ... بەڵێ... بەڵێ... ئەوە پاشماوەی... جا ئەلعان کە ئەوە لەمندا نەماوە... ئێستاکە زەمان وای کردووە پێک گەیشتووینەوە، دیسان هەر لە شارێکی غوربەتین ئیدی...

* بەڵێ...

– ئەگەر من جارێکی بمەوێ کۆمەکێکی... وەکو دەزانم ئەتۆ لە ئەورووپایە... ڕەنگبێ... بەماڵە خۆت بکەی... ئەگەر من بمەوێ... ئەو ماڵ دەماڵێ، بڵێم بیدە بەمن برێک گەسک لێ دەم، ئەو پاشماوەی چینایەتی تێدا ماوە، دەڵێ تۆ چۆن کاری ژنانە دەکەی؟! (پێ دەکەنێ)... دەنا من پاشماوەی چینایەتیم تێدا نەماوە...

* باشە... ئەگەر وابێ باشە... بەهەڵسوکەوت لەگەڵ ژندا، بابڵێین بۆ شاعیرێک... پێت وایە لە ڕێگەی دڵدارییەوە پیاو باشتر ژن دەناسێ، یا ژن هەر وەکو خۆی لە تەبیعەتدا هەیە...

– وەڵڵاهی، کاکە، من وەکو کوردێک تووشی ژن بووم. بۆ خۆت دەزانی داب و ڕوسوومی کوردی، دڵدارییەکی... دڵدارییەکەش هەر مەحدوودە، وەکو ئەو دڵدارییەی کە دەزانم ئەتۆ دەڵێی چی... و من بەو شکافتەیی بڵێم... وەڵڵاهی پێم وایە، پیاو تەنیا وەختێک دەتوانێ ژن دەرک کا، کە ئیزدیواجی کردبێ، یانی ژنی هەبێ، ئەو دەمی دەتوانێ دەرکی کا... پێم وا نییە لە دڵداریدا پیاو بتوانێ ئەو تەجروبەی بێتە دەستی وەکو ژندارێک هەیەتی... عیشقێک، ئەوینێک یا عیشقێک پایەدارە کە ئەخلاقیشی لەگەڵ